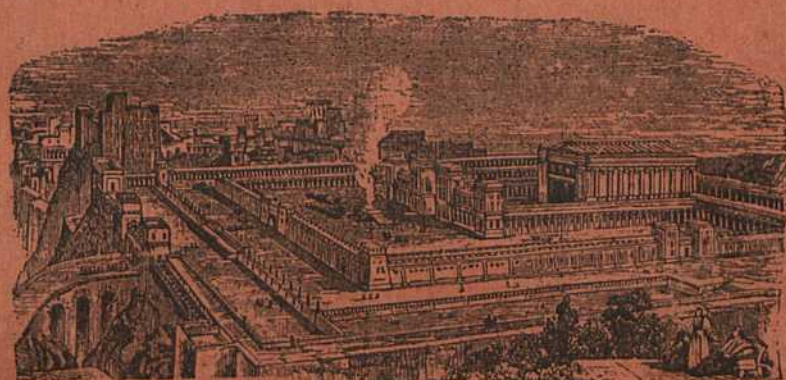

Ба 81212

СВЯШЧЭННАЯ ГІСТОРЫЯ СТАРОГА ЗАВЕТУ

з маюнкамі ў тэксце
і географічнымі картамі.

Уложана для беларускіх пачатковых школаў і малодшых класаў
гімназіяў вучыцелем Закону Божага ў Віленскай Беларускай Гімназіі,
кандыдатам багаслоўя

СЯРГЕЕМ ПАЎЛОВІЧАМ.

Выданьне аўтара.

ВІЛЬНЯ 1926

БА 81212

СВЯШЧЭННАЯ ГІСТОРЫЯ СТАРОГА ЗАВЕТУ

з 10 малюнкамі ў тэксьце
і географічнаю картаю Палестыны.

81212

Уложана для беларускіх пачатковых школаў і маладшых клясаў
гімназіяў вуныцелем Закону Божага ў Віленскай Беларускай
Гімназіі, кандыдатам багаслоўя
СЯРГЕЕМ ПАЎЛОВІЯМ.

Бел. адзел
1994 г.

Выданьне аўтара.

25.04.2009

Гісторыя царквы ад стварэння сьвету да патопу (5508—3246 г.г. да Хр. Нарадж.).

§ I. Тварэнне сьвету.

Заўсёды вечна істнаваў толькі адзін Бог. Для зямлі, на якой мы жывём, была некалі пара, што не істнавала нічога з таго, што мы бачым цяпер на ёй: ні расьлінаў, ні кветак, ні дрэваў, ні птушак, ні жывёлаў, ні чалавека, — ня было калісь і самой зямлі, таксама сонца, месяца, зорак і г. д.

Зьявілася ўсё гэта ў некім часе, зьявілася з нічога, ад Бога, па адзінаму Яго ўсемагутнаму слову, зьявілася тады, калі Бог, дзякуючы Сваёй нязьмернай міласьці, зажацеў даць усяму істнаваньне, каб усё, жывучы, цешылася і багаслаўляла Бога. Само нішто не зьявілася ні на небе, ні на зямлі. Бог ёсьць адзін Стварыцель і Прамысьліцель сьвету, і без Яго нічога не магло стацца.

Аб тым, як усё зьявілася на небе і зямлі, чалавек сам ня ведаў-бы, калі-б Бог цераз сьвятых прарокаў не адкрыў тайны паходжаньня сьвету.

Як-жа зьявіўся сьвет і ўсё, што ёсьць у ім?

Спачатку Бог стварыў сьвет духоўны або ангелаў. Ангелы — гэта бесьцялесныя духі, абдараныя розумам і воляй. Адны з іх, заўсёды падпарадкоўваючыся Богу і з любоўю служачы Яму, дасяглі высокае сьвятасьці. Яны — нашыя добрыя храніцелі і заступнікі. Другія з ангелаў адмовіліся, праз сваю гордасьць, служыць Богу і адпалі ад Яго. Гэта — злыя духі. Яны заўсёды стараюцца зацягнуць чалавека ў грэх, зрабіць яму якое-небудзь зло. Галоўны з іх называецца шатанам або дэяблам.

Стварыўшы сьвет духоўны, Бог пачаў тварыць сьвет відзімы, матар'яльны. Ён створаны Богам не адразу ўвесь, а

ў некалькі пэўных пэрыядаў часу, якія называюцца ў Бібліі днямі *). Думаюць, што гэта ня былі тыя дні (з 24 гадзінаў), якімі мы звычайна вымерваем час. Можа яны цягнуліся кожны тысячы і болей гадоў, як кажуць некаторыя вучоныя людзі.

Сьвет матар'яльны створаны Богам з нічога, адным Яго словам.

Сьпяраша Бог стварыў матэрыю, з якой пасля ў працягу шасьцьдх дзён быў створаны сьвет. Гэтая матэрыя была як-бы нейкае бяздоньне ці хаос — бясформенны, бязладны, пакрыты цёмраю. Толькі Дух Божы насіўся над гэтым хаосам. Але вось пачалося ўласна тварэньне сьвету.

І сказаў Бог: хай будзе сьвятло, і зрабілася сьвятло. І назваў Бог сьвятло днём, а цёмру — ноччу. І быў вечар, была раница, дзень першы. Гэта ня былі цяперашнія дзень і ноч, бо створанае сьвятло ня было сьвятлом сонца. Гэта было іншае сьвятло, сьвятло ўсяго сусьвету, якое выклікала у першабытнай матэрыі асаблівы рух або энэргію, у процілежнасьць цёмры — пачатку мёртваму, няжывому. Хаос і рух, цёмра і сьвятло — вось тое, што названа днём і ноччу.

І сказаў Бог: хай будзе цьвердзь сярод вады і хай аддзеліць яна воду ад вады. У першабытнай матэрыі пачаўся рух яшчэ ў першы дзень. Адны слаі вадзяное пары асядалі, пачалі згущацца, абарачваліся ў вадку, — другія ўлётваліся, выпараліся. Утварылася нязлічаная грамада целаў нябесных, якія адарваліся адно ад аднаго. Гэта — пакуль яшчэ няклаўшыяся будучыя зоркі, сонца, месяц, зямля і іншыя плянэты. Між імі адкрыліся неабсяжныя прасторы прыгожага блакітнага неба. Падпарадкаючыся кожнае пэўным законам руху і прыцяганьня, яны моцна і цьвёрда трымаліся ў гэтых нябесных прасторах. Гэта ўсё зьявілася ў другі дзень тварэньня.

І сказаў Бог: хай зьбярэцца вада, яная пад небам, у вадно месца, хай зьявіцца суша, і зрабілася так. І назваў Бог сушу зямлёю, а сабрэньне вады назваў морам. Па творчаму слову Божаму, на зямлі йшло далей паступовае згущваньне і

*) Увага. Біблія — збор кнігаў, у якіх зьмяшчаецца гісторыя стараго і новага завету, ці гісторыя спаду і збаўленьня чалавека. Першая з іх напісаная Майсеем, пачынаецца апавяданьнем аб стварэньні сьвету.

астуджваньне матэры, якая пасья стала ў адных мясцох падымацца, ў другіх асядаць; месцы высокія рабіліся сушаю, а нізкія напуўняліся вадою: — утварыліся акіяны, моры, вазёры, рэкі і г. д. На сушы, пакуль што, ня было ніякага жыцця. Толькі голыя, мёртвыя скалы пахмура глядзелі на сабраньні вады. Але Бог сназаў: хай прарасьціць зямля зеляніну, траву якая сее насеньне, і дрэва пладавітае — усё па роду свайму. І зрабілася так. На сушы зьявіліся ўсялякія расьліны, травы, кветкі, дрэвы, якія да нашых дзён, па ўложанаму ў іх закону Божаю, родзяць кожнае падобную да сябе, а ня іншую якую траву, кветку, дрэва і г. д. Гэта ўсё было ў трэці дзень.

І сназаў Бог: хай будуць сьвяцілы на цьвердзі нябеснай, для аддзяленьня дня ад ночы і для азнані і часу, і каб асьвятлялі зямлю. І стала так. Па слову Стварыцеля, аканчальна ўтварыліся сонца і зоркі. Гэта было далейшым працягам таго працэсу ці руху, які пачаўся ў матэры на другі дзень тварэньня. Сонца запалілася сваім магутным жыццятворным сьветам і асьвяціла планеты, якія абкружаюць яго; неба ўсё зазьзяла мірыядамі зорак і дзіўны бляск іх выклікаў захопленьне навет ангелаў нябесных, якія карагодам услаўлялі Стварыцеля. І ўбачыў Бог, што гэта добра. І быў вечар і была раніца: дзень 4-ты.

І стварыў Бог рыб вялікіх і ўсялякіх паўзуноў, якіх распладзіла вада па роду іх, і ўсялякую птушку парнатую па роду яе. І багаславіў іх Бог і сназаў: пладзецца і размнажайцца і напуўняйце ваду ў морах, і птушкі хай множацца на зямлі. Быў гэта пяты дзень тварэньня сьвету. Бог напуўніў жыццём ваду і паветра: рыбы і птушкі — першыя жывыя істоты на зямлі. Багаславіўшы іх, Бог даў ім закон пладзіцца і размнажацца кожнай па роду яе, каб кожная пара ці то рыб, ці то птушак радзіла толькі да сябе падобных.

І стварыў Бог у дзень шосты зьверы зямныя па роду іх, і быдлё па роду яго, і ўсе гады зямныя па роду іх. Усе гэтыя жывыя істоты створаны з зямлі, ў якую йзноў абарачваюцца, калі паміраюць. Трэба багавейліва ірыхіліцца да тайны стварэньня жывёльнага, як і расьліннага царства: якое дзіўнае багацьце і разнаякасьць формаў і колёраў, звычайў і інстынктаў, якое характаво наглядаем мы ў тым і другім

царстве, ад найпрасьцейшых арганізмаў да самых складаных. Сьвет жывых істотаў прадстаўляе як-бы стройнае дрэва, якому бракуе толькі кветкі, каб завяршыць і аздобіць яго крону. Ня было толькі чалавека — цара прыроды. Але зьявіўся і ён, у той-жа самы шосты дзень тварэньня: і стварыў Бог чалавека па абразе Свайму, мужчыну і жанчыну стварыў іх.

Так скончылася гісторыя тварэньня сьвету. І аглядзеў Бог усё, што Ён стварыў і вось душа добра.

І скончыў Бог да сёмага дня ўсе справы свае, і адпачыў у дзень сёмы ад усіх справаў сваіх. І багаславіў Бог сёмы дзень і асьвяціў яго. Адсюль паходзіць субота, як дзень адпачынку, як сьвята на памяць аб стварэньні сьвету.

Стварыўшы сьвет, Бог не пакінуў яго без свае апекі. Ён кіруе сьветам і прамышляе аб ім, каб захоўвалася жыцьцё і сілы ўсяе прыроды, усіх стварэньняў, — дзеля гэтага мы і называем Бога Прамысьліцелем.

§ 2. Стварэньне першых людзей, шчасьлівае жыцьцё іх у раі.

Перад тым, як стварыць чалавека, Бог трымае раду ў Сьвятой Тройцы, каб гэтым паказаць высокае прызначэньне чалавека: створым чалавека па абразе і па падобію Нашаму. І стварыў Бог чалавека з зямлі і дыхнуў у твар яго дыхаьне жыцьця і стаўся чалавек душою жывою. І даў Бог імя чалавеку Адам (зямны). Стварэньне з зямлі павінна напамінаць чалавеку яго тленнасьць, залежнасьць яго існаваньня ад Бога. Беспасярэдняе ўдуваньне Стварыцелем несмяротнай, разумнай і свабоднай душы (образ Божы) павінна нязьмерна ўзвышаць чалавека над жывёлай. Падобіе чалавека да Бога зьмяшчаецца ў дадзенай Богам здольнасьці бесканечнага моральнага дасканаленьня. Бог стварыў чалавека дзеля таго, каб ён пазнаваў Бога, любіў Яго, спаўняў Яго сьвяты закон, праслаўляў Яго і цераз тое вечно быў шчасьлівы.

І сказаў Бог: нядобра чалавеку быць аднаму. Створым яму памочніцу — жанчыну; і стварыў Бог жану для Адама. Яна створана з рабра Адама, якое Бог выняў у яго, калі навёў на яго сон. Стварэньне з рабра Адамавага паказвае,

што ўвесь род чалавечы павінен быць адзіным целам, каб дзеля гэтага ўсе людзі былі склонны любіць, берагчы і памагаць адзін аднаму.

І прывёў Бог жану да Адама і багаславіў іх і сказаў: пладзецца, размнажайцеся, нападзіце зямлю, валадайце ёю і пануйце над усёю жывёлаю. Гэтым загадам Стварыцеля чалавек пастаўлены на чале ўсяе прыроды, якая павінна яму служыць. Але з другога боку і чалавек павінен берагчы прыроду і разумна карыстацца яе сродкамі, сіламі і багаццем.

Як цар прыроды і вянок тварэння, чалавек уведзены быў Богам у асобны насаджаны для яго наўмысна дужа прыгожы сад або рай ў Эдэме, на ўсходзе. Жыцьцё Адама і яго жаны ў раі было самае шчаслівае. Ім ня трэба было працаваць, каб пракарміцца. Іх акружаў збытак багацейшых дароў райскай прыроды. Яны ня ведалі хваробы і не баяліся сьмерці: Бог вырасьціў для іх у раі асаблівае дрэва, т. зв. дрэва жыцьця, плады з якога баранілі іх ад хваробы і сьмерці. Але жыцьцё Адама з жаною ў раі ня было жыцьцём дармаедаў: яны павінны былі берагчы і вырабляць рай. Мелі яны ад Бога яшчэ і асобнае даручэньне — даць кожнай жывёле імя, паводле яе прыроднага свойства. Але вярхом шчасьця першых людзей было тое, што Бог часта зьяўляўся да іх „у прахалодзе дня“ (пад вечар) і гаварыў з імі, адкрываючы ім вялікія тайны для асьветы іх розуму і сэрца. Гэтая беспасярэдняя лучнасьць чалавека з Богам была першай і дасканальнай рэлігіяй.

§ 3. Грэхпадзеньне першых людзей і яго вынікі. Абцяньне Збавіцеля. Устанаўленьне ахвярапрынашэньняў.

З рук Стварыцеля першых людзі вышлі сьвятымі, без граха. Ня было ў іх ні варожасьці, ні няпраўды, і яны, як нявінныя дзеці, ня ведалі сораму.

Але, каб людзі не завялічаліся ад свае блізасьці да Бога, каб узгадаваць іх волю, Бог даў ім прыказаньне, а іменна: забараніў есьці плады з аднаго дрэва ў раі, якое называлася дрэвам пазнаньня добра і зла, — і сказаў, што калі зьядуць іх, то сьмерцю памруць. Даўшы чалавеку

поўную свабоду, Стварыцель гэтым прыказаньнем хацеў паказаць яму, што, як істога абмяжованая, ён павінен жыць паводлуг закону і што за парушэньне закону будзе страшная кара. Шчасьлівы стан першых людзей у раі выклікаў зайздасьць дзьябла, і вось ён стараецца разбурыць пшчасьце людзей і пасеяць між імі варожасьць і грэх. Прыняўшы выгляд зьмяі, якая была хітрэйшаю за ўсіх зьвяроў палявых, дзьябал падсунуўся да жаны, як слабейшай за мужа, і хітра пытае: „Ці праўда, што Бог забараніў вам есьці ад усіх райскіх дрэваў“? Жана адказала, што Бог забараніў есьці толькі ад аднаго дрэва, якое знаходзіцца [пасярод раю—дрэва пазнаньня добра і зла, забараніў, каб ня ўмёрці. Зьмяя-спакусьніца хоча выклікаць недаверу да Бога і кажа: „не, не памрэце, але Бог ведае, што ў дзень, калі вы зьесьце пладоў з гэтага дрэва, адкрыюцца вочы вашыя і вы будзеце як багі, якія ведаюць добро і зло“. Пасьля гэных слоў дзьябла плады забароненага дрэва паказаліся жане асабліва прыгожымі і захацелася ёй пазнаць добро і зло, і зрабіцца яшчэ вышэй і пшчасьлівей, чым даў ім Бог, параўняцца з самым Богам. Яна сарвала плод з дрэва і зьела, пасьля дала Адаму, і ён таксама еў.

Усё зьмяшалася ў душы першых людзей пасьля таго, як яны саграшылі. Сумленьне пачало мучыць іх. Ім зрабілася надта сорамна і страшна. Яны сьняшаюцца прыкрыць чым-колечы нагасьць сваю, якой раней не заўважалі; дзеля гэтага пашылі сабе паясы з лісьцьця смакоўніцы. Перапалоханья бягуць яны ў гушчар дрэваў і хочуць схаватца. У часе „прахалоды дня“ пачуўся голас Бога, які хадзіў у раі: „Адам, дзе ты“?—пытае Бог, як-бы чакаючы, каб людзі самі прызналіся да свайго праступку. Адам адказвае: „я пачуў голас Твой і спалохаўся, бо я голы, і схваўся“, Бог кажа: „Хто-ж табе сказаў, што ты голы? Ці ня еў ты пладоў з дрэва, з якога Я забараніў табе есьці“? І зноў, замест таго, каб адразу прызнацца да свайго праступку (да таго ўжо грэх памуціў душу!), Адам пачаў перакладаць сваю віну на жонку, а разам з тым і на самога Бога, які даў яму яе: „жонка, якую ты мне даў, — кажа, — яна дала мне плады ад забароненага дрэва і я еў“. Тады Бог зьвярнуўся да жаны: „што ты гэта зрабіла“? Яна, як і яе муж, адказвае: „зьмяя спакусіла мяне і я ела“. Жонка казалася

праўду, але ў тым, што абое яны думалі апраўдаць сябе, змяшчалася мана. Пасьяла гэтага Бог выказаў заслужаную кару. Перш-на-перш Бог пракляў змяю, якая была асуджана поўзаць па зямлі і карміцца пылам, выклікаючы сваім відам адзін жах і агіду. Потым Бог пракляў дзьябла, сказаўшы: „варожасьць палажу між табою і жаною, між тваім і яе семем. Семя жаны будзе паражаць цябе ў галаву, а ты будзеш джыгаць яго ў пяту“. Сэнс гэтага пракляцьця ў тым, што людзі заўсёды будуць бароцца з дзьяблам; прыдзе некалі час, што яны перамогуць яго: ад жанчыны родзіцца такі Патомак, Які, джыгнуты змяёю ў пяту, раздавіць ёй галаву, г. е. прымець ад яе мукі і гэтымі мукамі знішчыць уладу яе над людзьмі. Нарэшце, суд Божы пакараў самых людзей, якія саграшылі. Жанчыне Бог сказаў: у хворасьці будзеш раднаць дзяцей, і муж будзе панаваць над табою“. Адаму сказаў: „праклята зямля за цябе; з тугою будзеш карміцца ад яе ўва ўсе дні жыцьця твайго; церні і пырнік яна прарасьціць табе; з потам твару твайго будзеш есьці хлеб твой, пануль ня вернешся ў зямлю, з якой ты ўзяты: бо зямля ты і ў зямлю абернешся“. Грэх Адамаў з усімі яго вынікамі насьледна перайшоў на ўсё яго патомства, бо ад грэшных людзей маглі радзіцца толькі грэшныя дзеці. Гэты грэх у гісторыі ўпадку і збавеньня людзей называецца першародным.

Страшная была кара Божая за невыпаўненьне Яго прыказаньня, але, караючы першых людзей, Бог, па свайму бесканечнаму міласэрдзю, не пазбавіў іх надзеі на зварот згубленага раю ці парства Божага. Абяцаньне аб Патомку— (семя жаны) — Які пераможа сьмерць і памірыць з Богам, было тым сьветлым праменем, які ў будучыні жыў і саграваў пахмурае жыцьцё першых людзей і служыў ува ўсёй стара-заветнай гісторыі да самага прыходу Збавіцеля адзіным пабуджэньнем і апраўданьнем жыцьця.

Гэта было першае абяцаньне аб Збавіцелю. Людзі з вераю прынялі гэтае абяцаньне, у знак чаго Адам назваў сваю жану Эваю, што значыць „жыцьцё“. А каб людзі не zapomнілі гэтага абяцаньня Божага, міласэрны Бог загадаў заколваць у ахвяру цяляты, ягняты і казьляняты (чыстыя жывёлы) і паліць іх з малітваю аб дараваньні грахоў і з вераю ў будучага Збавіцеля. Кожная ахвяра была праобра-

зам Збавіцеля. У раі Адам і Эва прынясьлі Богу першую ахвяру за свой грэх.

Тое, што першыя людзі згубілі райскае шчасьце, рабіла далейшае жыцьцё іх у раі немагчымым, і Бог выгнаў іх з раю, пры чым наўперад пашыў ім адзежу з скуры забітых для ахвярапрынашэньняў жывёлаў. Па загаду Божаю, хэрувім з агнявым мечам стаў пры ўваходзе ў рай, каб не дапусьціць людзей да дрэва жыцьця, якога яны цяпер, пасья грэхпадзеньня, зрабіліся нявартымі. І пачалося для першых людзей і ўсяго іх патомства новае жыцьцё, поўнае цяжкай працы, нядолі, пакуты, гора, палягчаемае толькі абяцаньнем будучага Збавіцеля.

§ 4. Жыцьцё першых людзей па-за раем.

Дзеці Адама і Эвы. Забойства Авэля.

З сорамам і страхам вышлі Адам і Эва з раю. Край, у якім яны асяліліся, быў дзікай пустыняй. Цяжкаю працаю, з потам твару, яны павінны былі даставаць для сябе яду. Шмат жывёлаў, якія раней слухаліся, цяпер пачалі шкодзіць ім. Але самым цяжкім быў моральны стан іх, і толькі надзея на абяцанага Збавіцеля падтрымлівала іх і не давала зусім упасьці духам.

Пасьля выгнаньня з раю, у Адама і Эвы пачалі раджацца дзеці. Першы радзіўся Каін. Імя гэтае значыць „набытак“. Эва, даючы сыну такое імя, думала, што гэта і ёсьць абяцаны Збавіцель. Але, мусіць, Каін хутка стаў выяўляць дрэнны нахіл свайго сэрца, бо калі радзіўся другі сын, засмучаньня бацькі сьпяшаюцца даць яму імя Авэль, што значыць „плач“.

Сталі ўзрастаць дзеці Адама і Эвы і пачалі працаваць. Авэль пасьвіў статак, Каін абрабляў поле. Заняткі гэтыя разьдзялілі іх. Паміж братамі пашла варожасьць і спрэчкі. Адноўчы браты прыносілі ахвяры Богу: Каін плады зямлі, Авэль — ягня ад статку свайго. Авэль прыносіў ахвяру ад шчырага сэрца з малітваю, з вераю ў абяцанага Збавіцеля, а Каін, ня маючы веры, — дзеля чаго Бог ахвяру Авэля прыняў, а ахвяру Каіна адкінуў. З таго часу Каін яшчэ больш зьненавідзеў брата свайго і надумаў яго забіць. Ведаючы гэта, Бог засьцярог яго: „глядзі, — кажа Бог, —

грэх цягне цябе, але ты пануй над ім“. Але Каін не перамог сябе: паклікаўшы свайго імавернага брата ў поле, ён там забіў яго. Страшнае злачынства, якое ў першы раз занясла ў парадак прыроды руйнаваньне і сьмерць, не магло застацца бяз кары. „Дзе Авэль, брат твой“? — пытае Бог у Каіна. Гэты гарэзна адказвае: „ці я стораж брату майму“? Тады Бог кажа: „Што ты нарабіў? Голас крыві брата твайго галосіць да Мяне ад зямлі. І вось пракляты ты ад зямлі, яная адкрыла вусны свае прыняць кроў брата твайго ад рукі твае. Калі ты будзеш абрабляць зямлю, яна ня стане больш даваць сілы свае для цябе: ты будзеш выгнанцам і бадзянай на зямлі“. Але Каін не раскаяўся ў сваім страшным злачынстве. Маладушнасьць і роспач напоўніла ягоную душу. Ён баіцца, што могуць яму памесціцца за забойства брата. Але Бог сказаў: „усякаму, хто заб'ець Каіна, ад'імеціцца ў сем разоў“. Гэтым Бог паказвае нам, што чалавек ня мае права імеціцца за сябе і што права адплаты належыць аднаму Богу. І палажыў Бог азнаку на Каіна, каб ніхто не забіў яго. І да сьгодняшняга дня не забыта між людзьмі страшнае імя Каіна, і да сьгодняшняга дня яго імем клейміцца ўсялякае, што перавышае чалавечы розум, злачынства і забойства. З гэтага часу пачалося для Каіна страшнае жыцьцё: як выгнанец і адкінуты Богам і людзьмі, разьдзіраны сумленьнем, ён пачынае бадзяцца па зямлі, нідзе не знаходзячы сабе спакою.

Каін ня мог болей заставацца на месцы, дзе Бог зьяўляўся людзям. Ён пашоў са сваёю жонкаю на ўсход і там пабудаваў першы на зямлі горад, які назваў Энохам — імем свайго старшага сына.

Злы ўчынак Каіна надта засмуціў Адама і Эву. Тады Бог паслаў ім трэцяга сына Сіфа.

Ад сям'і Адама і Эвы, ў якой — разумеецца — былі і дочки, пашырыўся ўвесь род чалавечы.

§ 5. Патомкі Каіна і Сіфа. Зьмяшэньне плямёнаў.

Пакаленьне Каіна пачало хутка размнажацца. Яно пашло шляхам роданачальніка: нявера і ўсялякага роду злачынства (выхваляньне забойства, многажонства) надта пашыралася сярод патомкаў Каіна, дзеля чаго яны і адтры-

малі назоў „сыноў чалавечых“. Некаторыя з іх мелі ад прыроды вялікія здольнасці і ўславіліся вынаходкамі. Так Іавал вынайшоў шатры і ў іх пачаў вандроўнае жыццё, пераносячы шатры і пераганяючы статкі з аднаго месца на другое. Брат яго Іувал вынайшоў гусьлі (арфа) і жалейку. З імем Тувала звязваецца вынаходка мэталевых прыладаў з медзі і жалеза, для карыстання ў гаспадарцы і для абароны ад дзікіх зьвяроў. Сястры Тувала Ноэме прыпісваецца вынаходка жаночага рукамяства і ўбораў.

Праўдзівым прадстаўніком чалавечага роду і храніцелем Боскага адкравеньня (тое, што Бог раней адкрыў аб збавеньні людзей) было патомства Сіфа, якое адтрымала за такі напрамак свайго жыцця назоў „сыноў Божых“. Адным з такіх „сыноў Божых“, які заўсёды, — як кажа Біблія — „хадзіў перад Богам“, быў праведны Энох; за сваё пабожнае жыццё ён быў узяты жывым на неба. Патомкі Сіфа жылі між сабою ў згодзе і памагалі адзін аднаму. Усё жыццё іх праходзіла пад уплывам і кіраўніцтвам старэйшых у родзе, якія называліся патрыярхамі. Патрыярхі ведамы былі ўсім сваёю справядлівасьцю і мудрасьцю. Яны разьвязвалі сямейныя спрэчкі, каралі вінавайцаў, падтрымлівалі пэўны просты, блізкі да прыроды ўклад жыцця. Кожны патрыярх быў галавою роду, меў над сваімі дзяцьмі і іх патомкамі нічым не абмяжованую ўладу, якая пасьля належала царом; ён у той-жа самы час быў сьвяшчэньнікам, бо прыносіў ахвяры Богу, — прарокам, як храніцелем праўдзівай веры і вястуном будучай долі народу. Каб патрыярхі маглі перадаць як найбольшаму ліку людзей Божае Адкравеньне і каб лепей захоўвалася Яно паміж імі, пакіроўваючы да праўдзівага богапазнаньня, Бог надзяліў патрыярхаў доўгалецьцем. Так Адам жыў 930 гадоў, Сіф — 912 гадоў, сын Сіфа Энос — 905 г., Мафусаіл — 969 г. *). Патомкі Каіна і Сіфа жылі спачатку асобна, далёка адны ад адных. Калі-ж людзі размножыліся, то і плямёны раней аддале-

*) Патрыярхі былі блізкімі патомкамі першых людзей, створаных дасканальнымі і несмяротнымі. Тады ўсе жывыя істоты, як паказваюць раскопкі, адзначаліся велічынёю, вялізарнымі разьмерамі (мамонты). І цяпер яшчэ між афрыканскімі арабамі можна спаткаць людзей у веку да 200 гадоў, а некаторыя жывёлы, асабліва птушкі, жывуць 300—400 гадоў, кракадзілы — 500—600 гадоў і болей.

ныя, пачалі жыць бліжэй адно да аднаго і ўваходзіць паміж сабою ў зносіны. Так памалу патомкі Сіфа зьмяшчаліся з патомкамі Каіна і заразіліся ад іх нявераі. З працягам часу, асабліва дзякуючы шлюбным саюзам, нявера і распуста ўсё больш і больш распаўсюджваліся ў патомстве Сіфа. Ад злачыннага супольнічанья патомкаў Сіфа з патомкамі Каіна вышла пакаленьне волатаў на зямлі, якія ўнясьлі ў грамадзянства гвалт, уціск, бяспраўе і агульную няверу. Дайшло да таго, што ўся зямля напоўнілася страшнай распустай і злачынствамі. Вачачы такі стан жыцця, Бог „раскаяўся“, што стварыў чалавека на зямлі. І пастанавіў Бог знішчыць увесь род чалавечы, каб выклікаць да жыцця новае пакаленьне людзей, якія шанавалі-б Бога і памяталі аб Ім. Цераз праведнага Эноха, якія прадбачыў страшны суд Божы, клікаў Бог людзей да паправы, але яны ня слухалі гэтага засьцерагальнага голасу. І вось Бог паслаў на людзей патап, з якога па міласьці Божай выратаваўся для далейшага размнажэньня роду чалавечага адзін толькі праведны патрыярх Ной са сваёю сям'ёю.

II.

Гісторыя царквы ад патапу да Майсея (3246 — 1516 да Хр. Нарадж.).

§ 6. Сусьветны патап (3246 г. да Х. Н.).

Міласьцівы Бог не адразу выканаў Свой прыгавар аб пакараньні людзей патапам. Ён даў ім для каюньня 120 гадоў, як гэта было абвешчана Ноем. Але закаранелыя ў граху людзі не зьвярнулі ўвагі на гэтую засьцярогу. Тады Бог загадаў Ною будаваць каўчэг, ці вялікі карабель, у якім маглі-б зьмясьціцца сям'я Ноева і ўсе зямныя істоты, ў пэўным ліку параў. Ной збудаваў карабель у тры паверхі, даўжынёю 300 локцяў (65 сажняў), шырынёю 50 локцяў (10 сажняў) і вышынёю 30 локцяў (6 сажняў). За сем дзён да пачатку патапу Ной, па загаду Божаму, пачаў уводзіць у каўчэг жывёлаў і птушак — чыстых (якія прыносіліся ў ахвяру) па 7 пар, нячыстых па дзьве пары,— і зрабіў запас патрэбнай для ўсіх на адзін год стравы; нарэшце, ўвайшоў

П А Т О Н .

у каўчэг сам з жонкаю і тры яго сыны: Сім, Хам і Іафэт, таксама кожны з сваёю жонкаю. Пасьля гэтага пачаўся нязвычайна вялікі дождж, які ліў бязупынна 40 дзён і начаў. Адкрыліся і пад'земныя крыніцы. Каўчэг быў падняты вадою і насіўся на ёй, як на моры. Вада ўсё прыбывала й прыбывала; яна пакрыла самыя высокія горы і патаніла ўсё жывое на зямлі, апроча тых, якія былі ў каўчэзе. Патопа гэта, які пакрыў усю зямлю ці ўвесь сьвет, называецца сусьветным патопама. Цераз 5 месяцаў ад пачатку патопау дзьмухнуў вялікі вецер, які разagnaў дажджавыя хмары, і вада пачала спадаць. Каўчэг спыніўся на горах Арарацкіх (у Армэніі). Месяца пераз паўтара паказаліся вярхі гораў. Пасьля 40 дзён Ной адчыніў вакно і выпусьціў крумкача: крумкач адлятаў і зноў прылятаў у каўчэг. Тады Ной выпусьціў голуба; не знайшоўшы для сябе ніякай пажывы ці выгаднага месца, голуб прыляцеў назад. Цераз сем дзён Ной зноў выпусьціў голуба: голуб прыляцеў, трымаючы ў дзьобе ліст масьлічнага дзерава. Масьліна (дзерава з якога вырабляецца дзеравяннае масла ці алей) была ад'знакай міласьці або замірэньня. Ной з радасьцю выпусьціў голуба, вьступна міласьці Божай. Цераз сем дзён Ной ізноў выпусьціў голуба, але ён ужо не вярнуўся. Прабыўшы пасьля таго яшчэ два месяцы ў каўчэзе, пакуль зямля аусім не абсохла і не пакрылася расьлінамі, Ной, па загаду Божаю, выйшаў, нарэшце, з каўчэгу. Былі выпушчаны ім і ўсе жывёлы і птушкі. Гэта было роўна цераз год ад пачатку патопау.

§ 7. Ахвярапрынашэньне Ноя. Непаважаньне Хамам бацькі. Прароцтва Ноя аб долі сыноў яго.

Выйшаўшы з каўчэгу, Ной пасьпяшыў прынясьці ахвяру Богу. Гэта была ня толькі ахвяра ўдзячнасьці за збавеньне, але і выказ веры ў абяцанага Збавіцеля сьвету. Бог прыняў ахвяру праведніка і ўвайшоў у завет (г. ё. дагавор, умову) з людзьмі. Ён багаславіў Ноя і сыноў яго на размнажэньне, аддаў ім у валаданьне ўсю зямлю, дазволіў ужываць у яду і жывёлаў, забараніўшы толькі есьці кроў іх, і назначыў кару сьмерці таму, хто адважыцца забіць чалавека. Апрача таго Бог абяцаў людзям, што блей ня будзе ўсясьветнага патопау, і ў ад'знаку спаўненьня гэтага

Ной прадказвае сыном лёс іх патомства.

абяцаньня паказаў на радугу, якая зьявілася ў гэты час на небе. З гэтага часу радуга зрабілася азнакай замірэньня між небам і зямлёй, якое замірэньне пасьля было прынесена на зямлю Богачалавекам.

Зло паміж людзьмі ня спынялася пасьля патопу. Яно зьвіло сабе гняздо ў сям'і самога Ноя. Адноўчы Ной, ня ведаючы, што з вінаграднага соку ўтвараецца віно, ад якога можна ўпіцца, выпіў шмат гэтага соку для заспакаеньня смагі. Упіўшыся ён ляжаў аголены ў сваім шатры. Хам, бачачы нагасьць бацькі, начаў сьмяяцца з яго і прывёў да шатра братоў, каб паказаць, у якім відзе сьпіць іх бацька. Браты Сім і Іафэт пасьпяшылі прыкрыць ляжаўшага бацьку, пры чым зрабілі гэта так, што нават не паглядзелі на яго нагасьць. Прачнуўшыся, Ной даведаўся аб благім учынку Хама і свае пачуцьці выказаў у словах, якія зьявіліся прароцкімі для долі патомкаў яго сыноў. Іменна Хам у постаці свайго сына Ханаана быў пракляты за непаважаньне бацькі: патомкі Хама будуць рабамі ў патомкаў Сіма і Іафэта. Сіму Ной прадказаў, што ў яго патомстве захавецца праўдзівая вера і зьвіцца Гасподзь Бог, а Іафэту прадказаў, што яго патомства найболей пашырыцца на зямлі і прыме з працягам часу праўдзівую веру ад патомкаў Сіма *).

Ной пасьля патопу жыў яшчэ 350 гадоў і памёр, маючы 950 гадоў ад роду; ён быў апошнім прадстаўніком дапатопа най доўгавечнасьці.

§ 8. Аб тым, як будавалася ў Вавилоне вежа да нябёс; расьсяленьне народаў (2716 г. да Хр. Нар.).

Патомкі Ноя доўгі час жылі ўсе разам — спачатку каля гары Арарат, пазьней у зямлі Сэнаар (Мэсапатамія). Яны складалі адзін народ і гаварылі адняю моваю. З працягам часу ім усім стала цесна жыць. Відаць было, што прыдзецца расьсяліцца ў розныя стораны, тым балей — між

*) Гэтае прароцтва Ноя дакладна споўнілася і спаўняецца да сьнянненьня дня: у патомкаў Сіма — яўрэяў вера захавалася да самага прыходу І. Хрыста, які родам быў яўрэем; патомкі Іафэта — эўропэйскія народы прынялі хрысьціянства ад сьвятых апосталаў, якія родам таксама былі яўрэі; у цяперашні час эўропэйская культура, навука, мовы, гандаль, звычай і г. д. распаўсюджаны па ўсім сьвеце; патомкі Хама — хананеяны, пры заваяваньні яўрэямі зямлі абяцанай, былі абернены ў рабў.

асобнымі плямёнамі надта павялічыліся сваркі, нязгода, злачынства. Тады патомкі Хама, якім паводле прароцтва Ноя, пагражала рабства, надумалі перашкодзіць расьсяленьню людзей і забясьпечыць для сябе палажэньне паноў і ўладароў над другімі народамі, замест долі рабоў. З гэтаю мэтаю яны пастанавілі ў заснаваным імі горадзе (ўсясьветнай сталіцы Вавілоне) пабудаваць вежу „вышынёю да нябёс“, каб не раскінуцца па ўсёй зямлі. Гэта быў шалёны замер: людзі маглі зусім забыць Бога і ўпасць у надмерную гордасьць і саманадзейнасьць. Дзеля гэтага Бог разбурыў ліхое дзела. Ен зьмяшаў мову будаўнікоў так, што яны перасталі разумець адзін аднаго. Тады яны кінулі будову й разыйшліся па розных краінах. Патомкі Іафэта рушыліся на паўноч ад Вавілону і засялілі Эўропу, дзе з працягам часу сталі ведамы пад імем кімвраў, грэкаў, скіфаў і інш. Патомкі Хама занялі Афрыку (Эгіпэт, Эфіопію) і частку Азіі (Палестыну); патомкі Сіма засталіся ў Азіі (яўрэі, арабы).

Разыйшоўшыся па розных краінах, плямёны людзей пачалі забываць сваё радзтво. З працягам часу яны зрабіліся зусім чужымі адно аднаму па мове, звычаях, па ўсім укладзе жыцьця. Так утварыліся на зямлі розныя народы — кожны з сваімі характарнымі асаблівасьцямі й імкненьямі.

§ 9. Паяўленьне ідалапаклонства.

Пакуль усе людзі жылі разам, дык у іх захоўвалася правільнае паняцьце аб Богу, як нявідзімым Духу, Стварыцелею і Прамысьліцелею сьвету. Храніцелямі праўдзівага богапазнаньня наагул, абяцаньня аб Збавіцелю — ў частцы былі патрыархі. Падаючы Вожае Адкравеньне свайму патомству, яны стараліся захаваць яго ўва ўсёй чыстаце і непасованасьці. Вонкавым выражэньнем веры ў Бога служылі ў людзей малітвы й ахвярапрынашэньні. Пасьля расьсяленьня ісьціны Адкравеньня пачалі забывацца, а новага адкравеньня людзі няварты былі прыняць, дзякуючы сваёй грахоўнасьці. Дзеля гэтага зьявіліся няправільныя паняцьці й забабоны, якія ў канцы канцоў прывялі да ідалапаклонства.

Тыя народы, якія паходзілі ад патомкаў Ноя, займаючы ў часе расьсяленьня новыя няведамыя ім краіны, заўсёды падпадалі пад розныя небясьпекі і напасьці, з другога

боку сустракалі зьявы, якія выклікалі ў іх моцнае ўражаньне сваёю вялізарнасьцю ці таемнасьцю. У такіх выпадках чалавек заўсёды інстынктыўна скіроўвае сваю думку да Бога, ці шукаючы ў Яго помачы, ці лічачы Яго Прычынай усіх гэных грозных і магутных зьяваў прыроды. Наглядаючы выбух вулькану, падпадаючы небясьпецы ад страшных кракадзілаў, зьхапляючыся прыгожым і вялічным вобразам усходу сонца ці бурнага мора, баючыся грому і маланкі—чалавек мімаволі задаваўся пытаньнем, ці ня Бог адкрываецца ўва ўсіх гэных зьявах? Іншыя захопліваліся адвагай і мужствам некаторых гэрояў, асабліва тых, якія ўславіліся ў родзе і сталі таксама ўбагаўляць іх. Так, у канцы канцоў, зьявілася ўбагаўленьне розных сілаў і зьяваў прыроды, жывёлаў, сьвяцілаў нябесных і чалавека. Замест аднаго нявідзімага Бога, зьявілася грамада відзімых багоў. Гэтыя багі дзяліліся на добрых і злых, гледзячы на тое, ці прыносілі яны чалавеку шкоду ці дабро. Але ўбагаўляючы, чалавек таксама маніўся і вобраз гэтых багоў мець заўсёды каля сябе, каб можна было зварочвацца да іх ува ўсякай нядолі. Так зьявіліся куміры ці ідалы, якіх пачалі рабіць з дрэва, каменя ці мэталю і якім пачалі пакланяцца. Пакланеньне ідалам, зьвязанае з рознымі забабонамі, малітвамі й абрадамі, называецца ідалапаклонствам. Ідалапаклоньнікі звычайна называюцца паганцамі.

Спачатку людзі лічылі ідалаў толькі падобнасьцяй сваіх багоў, пасьля пачалі думаць, што ў кумірах жыве боская сіла, і пачалі ім пакланяцца, як самым багом. Каб уміласьцівіць іх, яны сталі прыносіць ім у ахвяру ўсё лепшае і найдаражэйшае, што толькі было: розныя рэчы, жывёлы, людзей, сваіх дзяцей. Людзі, якія прыносілі ахвяры, называліся жрэцамі, а будынкі, ў якіх стаялі ідалы—храмамі і напішчамі.

З працягам часу ў адных разьвівалася пераважна ўбагаўленьне сьвяцілаў нябесных (сабеізм у Мэсапатаміі), у другіх убагаўленьне жывёлаў (зоотэізм — у Эгіпце), у іншых, як напрыклад, у Грэцыі — абагаўленьне чалавека, розных яго душэўных сілаў і здольнасьцяў, а таксама і вадаў (антропотэізм).

Ідалапаклонства ў долі чалавецтва адгуляла надта

згубную ролю. Забыўшы праўдзівага Бога, як найвышэйшага Духа, людзі са ўсёю сілаю першабытнага пачуцьця прывязаліся да ўсяго зямнога, груба-пачуцьцёвага. Уся ўвага іх скіравалася на задаваленьне нізкіх патрэбаў, шалаў і вадаў. Ня было здаваленьня вышэйшым духоўным імкненьням чалавека да праўды, ісьціны, хараства. Разьвіцьцё духоўнага жыцьця ці цывілізацыі прыпынілася. Як дзерава, пазбаўленае жыватворных сокаў, нямінуча прызначана на гібель і сьмерць, так і чалавецтва, адхыліўшыся ад крыніцы жыцьця, павінна было моральна ўпасьці, загрубнуць і зьніштожыцца.

Ідалапаклонства ўсё болей і болей распаўсюджвалася між людзьмі і, нарэшце, дайшло да таго, што амаль ня ўсе людзі на зямлі пачалі пакланяцца ідалам. Тады Бог, па свайму міласэрдзю, абраў з усяго чалавецтва адзін народ для захаваньня праўдзівай веры да часу прыходу на зямлю абяцанага Збавіцеля. Гэты абраны народ былі яўрэі, якія паходзілі ад Эвэра, аддаленым прабацькам якога быў Сім, сын Ноя. З патомства Эвэра выйшаў Абрам, які заставаўся адзіным на ўсёй зямлі храніцелем праўдзівай веры ў Бога і які пачынае сабою гісторыю яўрэйскага народу.

Час патрыярхаў.

§ 10. Прываньне Абрама і перасяленьне яго ў зямлю Ханаанскую (2039 г. да Х. Н.)

Адзін з патомкаў Эвэра, Фара, бацька Абрама, які жыў ў Мэсапатаміі (Халдзэі), у горадзе Ур, надумаў перасяліцца. Ён узяў усю сям'ю сваю, апрача сына Нахора, і пайшоў на поўдзень. Пастухі гналі за імі многалічныя статкі. Верныя слугі даглядалі маемасьці, якая перавозілася на вярблюдох. З Абрамам была жонка яго Сара і пляменьнік Лот. Дзяцей Абрам і Сара ня мелі. Абраму было ў гэты час 75 гадоў ад роду. Быў ён чалавек пажожны і вераваў у Бога.

Калі дайшлі да Харрану, Фара памёр. Абрам ня ведаў, куды ісьці. Але зьявіўся яму Бог і сказаў: „ідзі ў зямлю, якую я пакажу табе. Я ўтвару ад цябе вялікі народ, багаслаўлю цябе, зраблю слаўным тваё імя, і багаславіцца ў табе ўсе плямёны зямныя“ „г. ё. з твайго патомства выйдзе той, які прынясе ўсім народам багаслаўленьне Божае. Гэта было першае

зьяўленьне Бога Абраму. Абрам бесьпярэчна пакарыўся волі Божай і пайшоў у далейшую дарогу. Калі прыйшлі ў зямлю Ханаанскую (Палестыну), якая была населена бязбожнымі патомкамі Ханаана, дык супыніліся блізка ад гораду Сыхэму. Тут Бог другі раз зьявіўся Абраму і сказаў, што гэтую зямлю Ён аддае патомству Абрама. Такім чынам, зямля Ханаанская ў Палестыне й была той абяцанай зямлёй, якая была прызначана Богам народу яўрэйскаму. На памяць аб гэтым зьяўленьні Бога Абрам пабудаваў у Сыхэме ахвярнік.

Мясцовасьць, дзе пасяліўся Абрам, была бедная папай для скаціны, дзеля гэтага Абрам пайшоў на поўдзень, а пасьяля, дзякуючы голаду, і зусім пакінуў Ханаанскую зямлю, скіраваўшыся на жыцьцё ў Эгіпэт. Калі прайшоў нейкі час, дык вярнуўся ў зямлю Ханаанскую.

§ II. Разлука Абрама з Лотам.

Калі Абрам жыў у зямлі Ханаанскай, дык шмат няпрыемнасьцяў меў ад Лота, хаця Абрам любіў яго, як роднага сына (Лот быў сьратою). Пастухі статкаў Абрамавых і Лотавых часта сварыліся між сабою, то за панцу, то за калодзежы, і Лот незаўсёды справядліва разьвязваў гэтыя сваркі. Абрам запрапанаваў Лоту разьдзяліцца, тым болей, што ў сваркі сталі ўмешвацца суседнія плямёны. Маючы права ўзяць сабе лепшую частку (па праву старшынства і дзеля таго, што якраз патомству Абрама прызначана Богам зямля абяцаная), Абрам аднак не захацеў скрыўдзіць пляменьніка і аддаў яму выбар месца для пасяленьня: „калі ты пойдзеш налева — сказаў Абрам — дык я пайду направа, а калі ты направа, то я налева“. Лот абраў сабе для жыцьця надта прыгожую даліну ракі Іардану, недалёка ад гарадоў Садому й Гаморы. Жыхары гэтых гарадоў былі надта злыя людзі і грэшныя перад Богам. Абрам застаўся жыць блізка каля Вэфілю. Тутака трэці раз зьявіўся Бог Абраму і сказаў: „з гэтага месца, на якім ты цяпер стаіш, паглядзі на поўнач і паўдзён, усход і захад: усю зямлю, якую ты бачыш (з гары), дам Я табе і патомству твайму назаўсёды і ўмножу патомства тваё, як пясок зямны“. Абрам з вераю прыняў абяцаньне Божэ. Хутка Абрам пайшоў з Вэфілю на паўдзён да Хэўрону і раскінуў шатры свае ў дуброве Мамрэ.

§ 12. Вызваленне Лота з палону. Мэлхісэдэк, цар і сьвяшчэньнік Салімскі.

Здарылася так, што калі на жыхароў Садому й Гаморы напаў цар Эламекі, дык у ліку палонных, якіх узяў гэты цар, аказаўся Лот. Абрам, даведаўшыся аб гэтым, азброіў сваіх слугаў (у ліку 318), пагнаўся за ворагам і адбіў Лота, з усёю маемасьцяй, якая была захоплена ў яго.

Калі Абрам урачыста вяртаўся дамоў, дык недалёка ад гораду Саліму, пазьней — Ерусаліму, сустрэў яго Мэлхісэдэк, цар і сьвяшчэньнік Салімскі. Ён багаславіў Абрама імем Бога Найвышэйшага і прынёс у дар хлеб і віно. Абрам багавейліва прыняў яго багаславеньне і даў яму дзесятую часьць свае здабычы. Трэба думаць, што калі Абрам выказаў адносна да Мэлхісэдэка гэткую нязвычайную пашану, дык ён быў больш, чымся звычайны галава сям'і ў разуменьні тагочаснага грамадзянства. Дзеля гэтага Мэлхісэдэк зрабіўся праобразам Вялікага Першасьвяшчэньніка Новага Завету — І. Хрыста.

§ 13. Чацьвёртае зьяўленьне Бога Абраму.

Агар і Ізмаіл.

Пасьля перамогі Абрама жыхары зямлі Ханаанскай надта зайздросцілі яму і наагул адносіліся да яго неспагадліва. Тады Бог зьявіўся Абраму (чацьвёртае зьяўленьне) і сказаў: „ня бойся, Абрам! Я — твой пчыт. Нагорода твая будзе дужа вялікая“. У адказ на скаргу Абрама, што ён ня мае дзяцей, Бог сказаў яму: „колькі зорак на небе, столькі будзеш мець патомства“. Абрам паверыў Госпаду, і Бог залічыў яму гэта ў праведнасьць. Адначасна Бог адкрыў Абраму, што яго патомкі на працягу 400 гадоў будуць прышэльцамі на чужой зямлі і будуць там у рабстве, але пасьля яны выйдучь адтуль з вялікай маемасьцяй, займуць усю зямлю „ад ракі Эгіпецкай да ракі Эўфрату“. Вернуцца яны ў чацьвёртым родзе (пакаленьні), а Абрам адыйдзе да бацькоў сваіх у спакоі і будзе пахаваны ў старасьці добраі.

Абяцаньне вялізнага патомства, [якое даў Бог Абраму, было вялікай спробай для Сары. Ня маючы дзяцей, яна мучылася думкаю, што можа стаць прычынаю неспаўненьня

Божага абяцаньня. Дзеля гэтага пастанавіла прасіць Абрама, каб ён ажаніўся з яе служанкаю эгіпцянкаю Агараю, як гэта было тады ў шмат каго ў звычай,— і мела замер усывавіць сабе дзяцей ад Агары. Абрам згадзіўся, але Агар, пасья таго, як зрабілася жонкаю Абрама, пачала выказваць непаважаньне да свае гаспадыні, дзеля чаго павінна была пакінуць хату. Але Ангел Божы загадаў ёй вярнуцца да Абрама і падпарадкавацца гаспадыні сваёй. Хутка Агар нарадзіла сына, які быў названы Ізмаілам. З працягам часу Агар і яе сын былі выдалены з дому Абрама. 12 дзяцей Ізмаіла зьявіліся роданачальнікамі арабскіх плямёнаў.

§ 14. Завет Божы з Абрамам (2015 да Х. Н.).

Калі Абраму скончылася 99 гадоў, а Сары было 90 гадоў, дык Бог зьявіўся яму (пятае зьяўленьне) і сказаў: „Я пастаўлю вечны завет Мой з табою; ты будзеш бацькаю мноства народаў... Я буду Богам тваім і патомкаў тваіх, і дам вам на вечнае валаданьне ўсю зямлю Ханаанскую. Знаеш-жа гэтага няхай будзе тое, наб у вас увесь мужчынскі род быў абрэзаны ў васьмы дзень пасья нарадзінаў. Неабрэзаны ня будзе належаць да Майго народу. Я багаслаўлю й Сару, жану тваю, і дам табе ад яе сына“. Адначасна Бог загадаў Абраму называцца ўперад Абраамам, г. ё. бацькаю мноства, і Сары— Сарраю, г. ё. гаспадыняю мноства. Слухаючы вестку аб нараджэньні ў яго сына, Абраам расьсьмяўся, падумаўшы, як можа споўніцца гэтае прадказаньне. Але Бог сьцвярдзіў Сваё абяцаньне й сказаў: „імяна Сарра, жонка твая, народзіць сына, якому і дасі імя Ісаак (значыць: сьмех); з ім Я пастаўлю завет мой у тым, што буду Богам яму й патомству яго“.

Пасья гэтага зьяўленьня Абраам робіцца зусім „другам Божым“ і жывець у заўсёдным яднаньні з Ім. Выпаўняючы Завет, Абраам прыняў сам абрэзаньне й абрэзаў сына свайго Ізмаіла, усіх нарадзіўшыхся ў доме яго і рабоў, якіх ён купіў.

§ 15. Зьяўленьне Бога Абрааму каля дуба Мамрыйскага.

Аднаго разу ў сьпякотны дзень Абраам, седзячы каля свайго шатра, угледзіў, што ідуць тры падарожныя. Ён з праўдзівай патрыярхальнай прыветнасьцяй запрапанаваў

ім зайсьці да яго й адпачыць. Падарожныя згадзіліся. Абрам абмыў ім ногі, — як таго вымагаў звычай, — і загадаў хатнім сваім, каб засмажылі цяля пачаставаць падарожных. Калі яны абедалі, Абрам [сам прыслугоўваў ім. Хутка ў постаці іх Абраам пазнаў Самога Бога і двух ангелаў, асабліва пасяля таго, як Абрааму было імі сьцьверджана нядаўняе абяцаньне аб нараджэньні ў яго сына. Калі Сарра, чуючы гэта, ўнутранна, пра сябе, расьсьмяялася, кажучы: „ці мне, калі я гэткая старая, мець гэтую ўцеху“, дык старшы з падарожных сказаў: „ці ёсьць што труднае для Госпада“?—Абраам багавейліва праводзіў сваіх нязвычайных гасьцей. Выходзячы, адзін з іх адкрыў Абрааму, што Бог ідзе пакараць гібельлю жыхароў Садому й Гаморы за цяжкія грахі іхнія. „Госпадзі — запытаўся Абраам, — калі-б знайшлося там 50 праведнікаў, ці ня зьлітуешся Ты над гэтым месцам“? „Зьлітуюся“, — адказаў Бог. — „А калі 45, 40, 30 і да 10“? — ізноў запытаўся Абраам. Бог сказаў, што не загубіць гораду, калі нават знойдзецца ў ім хаця-б 10 праведнікаў“. Болей Абраам не адважыўся пытаць у Бога.

Калі Бог пайшоў, дык Абраам вярнуўся ў свой шацёр.

§ 16. Пакараньне Садому й Гаморы.

Для пакараньня жыхароў [Садому] й Гаморы былі паланы Богам два ангелы з ліку трох падарожных, якія былі ў Абраама. Яны ўвечары прышлі ў Садом. Лот, убачыўшы іх, папрасіў іх у сваю хату, каб пачаставаць і даць начлег. Жыхары Садому патрэбавалі ў Лота выдаць іх. Лот адмовіўся выдаць. Тады Садомляны сталі ламаць дзьверы, каб сілаю ўлезьці ў хату Лотава. Але ангелы пакаралі Садомлянаў сьлепатою і вызвалілі Лота. Уночы яны абвясьцілі, з якою мэтай прышлі ў Садом, а досьвіткам сілаю вывялі яго з жонкаю і дзьвюма замужнімі дочкамі вон з Садому, загадаўшы, не аглядаючыся, бегчы і ратавацца ў горах. Лот не спадзяваўся дабегчы да гораў; ён папрасіў дазволу падарожных схавацца па дарозе ў адным із пяцёх гарадоў, якія былі засуджаны Богам на пакараньне. Адтрымаўшы дазвол, Лот схаваўся ў гэтым горадзе, які, такім чынам, быў уратаваны, дзякуючы Лоту. Жонка Лотава [не пайшла за ім: яна ня споўніла загаду ангелаў, ня стрымала свае цікавасьці, аглянулася, і ў пакараньне [за гэта была абер-

Пакарање Садому.

нута ў саяны стоўп. Тымчасам кара Божая ўжо споўнілася над засуджанымі гарадамі: Бог праліў на іх дажджом серку і вагонь з неба, і зруйнаваў дашчэнтку і гарады гэтыя, і ўсе ваколіцы іх, і ўсіх жыхароў, і ўсе расьбіны зямныя. Уся даліна Садомская спалілася; там, дзе былі гарады, хвалявалася жоўта-мутнае возера, якое ведама цяпер пад імем Мёртвага мора *).

Лот, які ўратаваўся ад пагібелі, быў няварты міласьці Божай да яго: ён пачаў піць. Дочкі Лотавы мелі двух сыноў: Моава і Бэн-Аммі, якія зрабіліся роданачальнікамі двух народаў: моавіцянаў і амалікіцянаў.

§ 17. Нараджэньне Ісаака. Прынашэньне яго ў ахвяру Богу.

Настаў час, калі споўнілася вялікае абяцаньне, якое адтрымаў Абраам ад Бога: ў Сарры нарадзіўся даўно чаканы сын — Ісаак; у восьмы дзень па нарадзінах ён быў абрэзаны.

Калі Ісааку было каля 20 гадоў ад роду, дык Бог зьявіўся Абрааму і сказаў: „взьмі сына твайго Ісаака, якога ты любіш, пайдзі з ім у зямлю Морыя, і там прынясі яго ў ахвяру на гары, якую Я пакажу табе“. Гэта была вялікая спроба для веры Абраама — прынясьці ў ахвяру сына, на якім засноўваліся ўсе надзеі Абраама і ўсе дадзеныя яму вялікія абяцаньні! Але Абраам ня спыніўся перад такой вялікай для яго ахвярай. Раніцаю ён накалоў дроў, асядлаў асла, узяў з сабою двух нявольнікаў і Ісаака, і скіраваўся ў зямлю Морыя. Цераз тры дні дарогі Абраам убачыў гару**), на якой трэба было прынясьці Ісаака ў ахвяру Богу. Абраам пакінуў нявольнікаў і асла пад гарой, узяў Ісаака і разам з ім пайшоў на прызначаную гару, сам нясучы ахвярны агонь і нож, а Ісааку загадаў нясьці дровы для

*) Арабы завуць яго Лотавым морам. Яно мае 77 в. даўжыні і 24 в. шырыні. Тутака цяпер дабываюць шмат асфальту і солі. Процэнт солі, распущаны ў вадзе, такі вялікі (42%), што нават рыба, якая заходзіць у яго з Ірдану, прападае. Берагі Мёртвага мора пазбаўлены ўсялякага жыцця, дзеля таго, што пакрыты яны вапняным пластом. Такім чынам, гэта — запраўды — Мёртвае мора.

**) Гэта была гара, на якой з часам Салямон выбудаваў храм Ерусалімскі. Недалёка ад яе падымаўся ўзгорак, які пачынаў быў названы Гальгофаў — месца расьпяцця І. Хрыста.

Ахвярапрынашэньне Абраама.

ахвярапрынашэння. Дарогаю Ісаак спытаўся: „бацька мой, ось агонь і дровы, а дзе-ж ягня для ахвяры“?— „Бог угледзіць сабе ягня“, — адказаў Абраам. Узышлі на верх гары. Абраам зрабіў ахвярнік, палажыў дровы і абвясціў Ісааку Божы загад. Ісаак не працівіўся і пакорна дазволіў сябе звязаць. Абраам узяў нож і ўжо занёс руку, каб закалоць сына, як пачуў голас з неба: „Абраам, не паднімай рукі свае на сына. Я ведаю, што ты баішся Бога і не пашкадаваў для Мяне сына свайго адзінага“. Абраам спыніўся. Ён споўніў волю Божую, і ў той-жа час Ісаак застаўся жывы. Абраам паглядзеў навакола і ўбачыў ззаду за сабою ягня, якое заблуталася рагамі ў кустох. Абраам узяў яго і адразу прынёс на тым-жа самым ахвярніку ў ахвяру Богу, замест свайго сына. За гэты самы послух і веру Бог урачыста і з прысягаю паўтарыў Абрааму Сваё абяцаньне: „Дзеля таго, што ты не пашкадаваў для Мяне сына свайго адзінага, Я багаслаўлю цябе і размножу патомства тваё, як зоркі нябесныя і як пясок на беразе мора, і цераз твайго Патомна багаславіцца ўсе народы зямныя“. Пасьля гэтага Абраам вярнуўся з сынам у Вірсавію, дзе жыў *).

§ 18. Жаніцьба Ісаака.

Хутка пасьля толькі што апісанага здарэння памёрла Сарра на 127 годзе ад роду. Абраам горка плакаў аб ёй. Ён схаваў яе супроць дубровы Мамрэ, каб з шатра свайго мог бачыць дарагую магілку.

Праз тры гады пасьля гэтага рашыў ажаніць Ісаака. Абраам паклікаў самага вернага слугу свайго і даручыў яму знайсці нявесту для Ісаака. Пры гэтым загадаў шукаць нявесту не сярод дзяўчат ханаанскіх, а на бацькаўшчыне свайй, у родным пляменьні. Слуга даў прысягу дакладна споўніць загад, нагрузіў гасынцамі для нявесты 10 вяр-

*) Ахвярапрынашэнне Ісаака было праобразам найвялікшае збаўчае ахвяры, якую прынёс на Гальгофе, адзінародны Сын Божы І. Хрыстос. Як Абраам не пашкадаваў Сына Свайго, так і Бог, па любасці да людзей і дзеля іх збаўленьня, не пашкадаваў Сына Свайго адзінароднага Як Ісаак пакорна нёс дровы, на якіх быў-бы заколаты ў ахвяру Богу, так і І. Хрыстос пакорна нёс Свой крыж, на якім быў распяты. Як Ісаак пакорна даў сябе звязаць, так і І. Хрыстос пакорна йшоў на муку і сьмерць за людзей. Як ахвяра Абраама выклікала вялікае Божае багаслаўненне на ўсё патомства Абраамава, так ахвяра на Гальгофе зводзіць Божае багаслаўненне на ўсю Царкву, на ўсіх людзей, на ўвесь сьвет, на ўсе часы.

блюдоў і рушыў у дарогу. Праз нейкі час пад'ехалі да гораду Харрану, дзе жыў Нахор, брат Абраама; слуга зьвярнуўся да Бога з малітваю, просячы паказаць нявесту для Ісаака: „вось, — кажа, — я стаю каля крыніцы, да якой дочки гарадзкіх жыхароў выходзяць браць воду. Хай тая дзяўчына, якая, як я папрашу, даць мне напіцца, скажа: пі, я і вярблюдоў тваіх напаю, хай і будзе прызначана Табою для Ісаака“. Толькі што слуга скончыў малітву, як да крыніцы падыйшла з збанком надта прыгожая дзяўчына. Слуга напросіў напіцца. Дзяўчына дала вады ня толькі яму самому, але напала і яго вярблюдоў. Веруючы слуга ня стаў сумлявацца, на якую дзяўчыну павінен упасьці яго выбар. Ён падарыў ёй залатыя завушніцы і два бранзалеты, і спытаўся, хто яна такая і ці нельга яму будзе ў іх пераначаваць. „Я—Рэвэка,—адказала дзяўчына,—дачка Вафуіла, ўнучка Нахора; мы маем шмат саломы і корму, і ёсьць месца для начлегу“. Расчулены слуга кінуўся на зямлю і падзякаваў Богу, што Ён прывёў яго проста ў хату брата Абраамавага. Тымчасам Рэвэка пабегла хутчэй да хаты і сказала аба ўсім маці. Брат Рэвэкі Лаван сустрэў слугу, расьсяджаў вярблюдоў, абмыў яму ногі і запрапанаваў вячэру. Слуга ня еў да тае пары, пакуль не раскажаў гаспадаром, з якою мэтаю ён прышоў. Бацькі дзяўчыны і Лаван, бачачы паважнасьць даручэньня слугі і багацьце яго гаспадара, які нічога не шкадуе для свайго каханага сына, згадзіліся адпусьціць Рэвэку, пасья таго, як і яна выявіла сваю згоду выйсьці замуж за Ісаака. Бацькі і сваякі Рэвэкі адтрымалі багатыя гасьціны, разьвіталіся з ёю і багаславілі яе, сказаўшы: „хай родзяцца ад цябе тысячы тысячаў і хай валадае патомства тваё хатамі ворагаў тваіх“. Пасья гэтага Рэвэка выехала з слугою Абраама ў дарогу, ўзяўшы некалькі сваіх служанак. Калі яны пад'язджалі да месца, дык Ісаак спаткаў іх і ўвёў Рэвэку ў шацёр Сарры, маткі сваё. І стала Рэвэка яму жонкаю і ён пакахаў яе, і ўсьцешыўся засмучаны пасья сьмерці маткі свае.

Далейшае жыцьцё і сьмерць Абраама.

Пасья шлюбу Ісаака з Рэвэкаю, Абраам узяў сабе другую жонку, Хэттуру; ад яе было ў яго шэсьць сыноў. Калі Абраам пачуў, што хутка памрэць, то зрабіў распара-

джэньне аб сваёй маемасьці. Галоўным насьледнікам быў Ісаак. Ён адзін застаўся ў зямлі абяцанай, а шэсьць сыноў Абраама ад Хэттуры і Ізмаіл былі адасланы Абраамам на ўсходнія краіны. Абраам дажыў да 175 г. і быў пахаваны ў той самой пячоры, дзе ляжаў прах Сарры.

Так скончыў сваё жыццё гэты вялікі выбранец і „друг Божы“, духоўны роданачальнік чалавечага роду. Ён назаўсёды застаецца найвышэйшым узорам веруючага чалавека для ўсіх народаў і вякоў. Памяць яго сьвята захоўваецца ў народаў трох найвялікшых рэлігіяў сьвету: юдэйства, хрысьціянства і магамэтанства.

§ 19. Дзеці Ісаака—Ісаў і Якаў.

Як і Абраам, Ісаак быў веруючы чалавек і пакорны волі Божай. Ён моцна тужыў, што Рэвэка цэлых 20 гадоў ня мела дзяцей, але верыў, што споўніцца абяцаньне Божае аб патомстве, якое даў Бог Абрааму. І запраўды ў Рэвэкі нарадзіліся два сыны-блізньнюкі: Ісаў і Якаў. Калі яны ўзрасьлі, Ісаў зрабіўся лоўчым, а Якаў працаваў на гаспадарцы і займаўся гадоўляй жывёлы. Ісаў быў любімцам бацькі, а Якаў — маткі. Ісаў лічыўся першаком, старшым. Пяршыньство давала тады некаторыя асобныя правы, гэт. з. „правы пяршыньства“: старшыньство і ўладу над малодшымі братамі, падвойную часць спадчыны, права сьвяшчэнна-дзеяць і насьледаваньне Абяцаньня Божага аб зьяўленьні Збавіцеля сьвету.

Аднаго разу Ісаў вярнуўся з няўдалага паляваньня змораны й галодны, а Якаў сядзеў за сталом і еў страву з сачэўкі, (і цяпер сачэўка зьяўляецца любімай страваю ў Сырыі і Эгіпце). Ісаў падбег да Якава і прагавіта сказаў: „дай мне гэтага чырвонага, чырвонага: надта я замарыўся“. Якаў сказаў: „прадай мне сваё пяршыньство“. Ісаў сказаў: „ось я паміраю, якая карысьць для мяне з гэтага пяршыньства“? Тады Якаў сказаў: „присягни мне“. Ісаў прысягнуў. Якаў даў яму хлеба й стравы з сачэўкі. Трэба думаць, што Ісаў, як чалавек па натуре грубы і дзікі, не звяртаў асаблівай увагі на правы пяршыньства, а можа быць ён спадзяваўся тым ці іншым спосабам вярнуць іх сабе з часам.

Тымчасам Ісаак зусім пастарэў, і ўжо дрэнна бачыў

вачыма. Адчуваючы хуткі канец і хочучы перадаць права прышынства старшаму сыну, Ісаак, які нічога ня ведаў аб тым, што Якаў за страву з сачэўкі купіў у брата права прышынства, пасылае Ісава прынясьці дзічыны і прыгатовіць яго любімую страву. Рэвэка даведалася аб гэтым. Яна не хацела, каб права прышынства адтрымаў Ісаў, які заўсёды рабіў ёй шмат прыкрасьцяў; дзеля гэтага парашыла хітрасьцяй дабіцца багаславеньня бацькі свайму любімаму Якаву. Яна прыгатавала з казьяляці страву, якую любіў Ісаак і ўмовілася з Якавам, што ён пайдзе ў шацёр бацькі, назавецца Ісавам і адтрымае багаславеньне. А таму што Ісаў быў надта касматы, дык дзеля большай падобнасьці да яго, Рэвэка апанула Якава ў адзеньне Ісава, а рукі яго і гладкую шыю абклала скурамі казьялянтаў. Якаў спачатку не згаджаўся на ашуканства, але калі маці прыняла на сябе пракляцьце — пайшоў. Ісаак, не падазраваючы ашуканства, пацалаваў Якава і даў яму свае багаславеньне: „хай дасьць табе Бог — сказаў Ісаак — мноства хлеба і віна; хай паслужаць табе народы і хай паклоняцца табе плямёны; хто правлінае цябе — будзе правляты, а хто багаслаўляе — цябе — будзе багаславёны“ *). Не пасьпеў Якаў выйсьці ад бацькі, адтрымаўшы багаславеньне, як уваходзіць Ісаў з стравой з дзічыны і просіць у бацькі багаславеньня. Ісаак аж затросься. Ён зразумеў, што яго ашукалі і спытаўся: „а хто-ж гэта раней прыходзіў, і я багаславіў яго“. Але падумаўшы, што на ўсё гэта была Божая воля, дадаў: „ён і будзе багаславёны!“ Ісаў, чуючы гэта голасна заплакаў і сказаў: „бацька мой, багаславі і мяне!“ Каб яго ўсьцешыць, Ісаак сказаў, што зямля, дзе ён будзе жыць, будзе ўрадлівая, што ён будзе жыць мечам і служыць брату свайму, але прыйдзе час, калі ён скіне з сябе яро.

З гэтага часу Ісаў узьненавідзеў брата свайго і нават хацеў яго забіць. Даведаўшыся аб небысьпецы, Рэвэка паслала Якава да брата свайго Лавана, каб ён там пажыў некаторы час і выгледзеў для сябе ў яго сям’і нявесту. Якаў паслухаўся матчынае рады, Ісаак таксама пахваліў

*) Нічым нельга выбачыць ашуканства, якое дазволілі сабе Рэвэка і Якаў. Сам Бог пакараў іх за гэта, бо ў далейшым жыцьці сваім яны мелі шмат усялякіх прыкрасьцяў. У хуткім часе Якаў сам быў ашуканы. Ня можна карыстацца блягімі спосабамі нават дзеля добрых мэтаў.

гэты замер яго. У думцы сваёй ён ужо даўно выбачыў Якаву, асабліва дзякуючы таму, што Ісаў, усё больш і больш выказваў сваю няздольнасць да прышынства *).

§ 20. Адход Якава ў Мэсапатамію. Зданьне таемнай драбіны. Жыцьцё Якава ў Лавана.

Баючыся Ісава, Якаў пайшоў у Мэсапатамію, у Харран, дзе жыў Лаван, брат Рэвэкі — рушыў адзін, без падарожнікаў. У першы дзень ён прайшоў блізу што 60 вёрст, і змораны лёг спаць сярод чыстага поля, падлажыўшы пад галаву камень, замест падушкі. Гэта было тое самае месца, дзе некалі Абраам паставіў ахвярнік Богу. І пад уплывам усіх нядаўна мінулых здарэньняў, Якаў бачыць дзіўны сон: стаіць на зямлі высокая, высокая драбіна; канцом сваім яна ўпіраецца ў самае неба. Ангелы Божыя ўсходзяць і нісходзяць па ёй. Угары драбіны — сам Гасподзь, Які паўтарае Якаву абяцаньне Абраамава: „Я — Гасподзь, Бог Абраама і Ісаана, Зямлю на якой ты ляжыш, Я дам табе і патомству твайму, і багаславяцца ў табе і патомстве тваім усе плямёны земныя, і буду Я ўсюды з табою, нуды ні пайдзеш і вярну цябе ў гэтую зямлю“. Якаў прачхнуўся. На памяць аб гэтым дзіўным зданьні ён паставіў тут ахвярнік, палажыўшы камень, які ляжаў у яго пад галавой, і паліўшы алею, які быў пры ім. І назваў Якаў гэта месца Вэфілем, г. з. домам Божым.

Прышоўшы ў Харран, Якаў асяліўся ў Лавана і заняўся гадоўляй жывёлы. Якаў пакахаў малодшую дачку Лавана прыгожую Рахілю. Лаван згадзіўся выдаць яе замуж за Якава, калі той будзе працаваць на яго 7 гадоў. Якаў не супярэчыў. Прайшло 7 гадоў. Настаў дзень шлюбу. Нявесту тады прыводзілі да жаніха пад пакрывалам. Калі пасья шлюбу і шлюбнага вясельля маладая скінула пакрывала, пад ім аказалася Лія, старшая дачка Лавана. Якаў быў ашуканы. Апраўдаваючыся Лаван сказаў, што звычай іх зямлі не дазваляюць выдаваць замуж малодшую дачку раней за старшую, і даў слова выдаць за Якава цераз 7 дзён і Рахілю, калі ён будзе служыць яму яшчэ 7 гадоў, Якаў згадзіўся, і Рахіля стала яго другою жонкаю.

*) Ісаў трэці раз ажаніўся з дачкою Ізмаіла, якога, як ведама, Абраам выдаліў ад сябе.

Калі скончыліся другія 7 гадоў, Якаў хацеў ісьці са ўсёю сваёю сям'ёй на бацькаўшчыну, але Лаван упрасіў яго застацца яшчэ служыць, але толькі за пэўную плату. Між імі ўтварылася такая ўмова: Якаў будзе пасьвіць самую дарагую скаціну Лавана — белыя авечкі і чорныя козы; увесь прыплод з крапінкамі будзе Якаву, без крапінак — Лавану. Каб прыплод выйшаў увесь стракаты, Якаў зрабіў так: клаў у вадапойныя карыты сьвежа нарэзаныя пруткі, на якіх рабіў нажом, па цёмнай кары, белыя палосы: авечкі і козы, якіх прыганялі на вадапой, глядзелі на гэту стракатысьць, і прыплод выходзіў стракаты. Тады Лаван зьмяніў умову, але белыя авечкі і чорныя козы пайшлі Якаву і кожны раз, як Лаван мяняў умову, карысьць заўсёды была на старане Якава. У канцы канцоў ён моцна разбагацеў. Ня хочучы і далей служыць цесьцю, Якаў забраў з сабою сваіх жонак і дзяцей, таксама ўсе статкі свае, і адправіўся, па загаду Вожаму, на бацькаўшчыну, да бацькі свайго — Ісаака. Так, здалёк ад свайго дому, ён пражыў 20 гадоў. У сям'і яго ў гэты час была адна дачка Дзіна і 11 сыноў: Рувім, Сымон, Левій, Юда, Ісахар, Завулон, Дан, Нэфалім, Гад, Ассір і Язэп. З усіх толькі адзін Язэп быў сынам Рахілі.

§ 21. Паварот Якава на бацькаўшчыну.

Калі Якаў падходзіў да зямлі ханаанскае, ён даведаўся, што Ісаў ідзе яму насустрачу і з ім 400 чалавек. Прадчуваючы злы замер брата, Якаў, каб задобрыць яго, пасылае яму багатныя гасьцінцы і даручае сказаць, што ён сам настолькі цяпер багаты, што не пратэндуе на маемасьць бацькі, на якую меў права на моцы пяршыньства. Уночы Якаў пераправіў усю сям'ю сваю, нявольнікаў і скаціну цераз ручай Явок, а сам застаўся на другім беразе і ў адзіноце ўзьнёс Богу шчырую малітву аб помачы і абароне. Тут то сталася адно з самых таемных і вялікіх здарэньняў у жыцьці Якава. Сярод цемры начное „нехта бароўся з ім да золку ранічнага і ўбачыўшы, што не перамагае яго, даткнуўся да бядра яго і папсаваў склад бядра ў Якава“, дзеля чаго ён кульгаў пасьяла да самае сьмерці. „Адпусьці мяне“, сказаў Якаву таемны барацьбіт. „Не адпушчу — сказаў Якаў — пануль не багаславіш мяне“. Таемны барацьбіт багаславіў яго і сказаў: „адгэтуль

імя твае будзе ня Якаў, а Ізраіль (што значыць „Богаборац“) — дзеля таго, што ты бароўся з Богам і людзей перамагаць будзеш“. Таемны Барацьбіт, выклікаўшы Якава на змаганьне, маніўся дасьледаваць сілу яго веры і настойлівасьць малітвы.

На другі дзень адбылася сустрэча братаў. Гасподзь, па малітве Якава, зьмягчыў суровае сэрца Ісава: ён упаў на шыю Якава, з брацкай любоўю абнімаў і цалаваў яго. Абодва плакалі.

Якаў пасля гэтага перайшоў раку Іардан і пакіраваўся да Вэфілю. Тут зьявіўся яму Гасподзь і паўтарыў Сваё абяцаньне аддаць яго патомству зямлю Ханаанскую.

Калі Якаў быў каля Віфлеему, Рахіля радзіла другога сына — Вэніяміна і хутка пасля гэтага сама памёрла. Якаў горка аплакваў яе і паставіў ёй памятник.

§ 22. Дзеці Якава. Продаж Язэпа братамі ў Эгіпэт.

З усіх сыноў сваіх Якаў найболей любіў Язэпа за яго шчыры й ціхі характар. Язэп заўсёды знаходзіўся пры сваім старым бацьку, — і калі-некалі адведваў братаў, якія вандравалі ўсюды са сваімі статкамі. Яны ненавідзелі Язэпа за тое, што бацька даваў яму перавагу перад імі, ў знак чаго пашыў для Язэпа прыгожую „рознакаляровую“ вопратку.

Тымчасам Бог прадвясчаў Язэпу аб асаблівай, прызначанай для яго долі. Аднаго разу Язэп прысьніў, быццам разам з братамі вязаў снапы пасярэдзіне поля, і ось яго сноп падняўся і стаў проста, а снапы братаў абкружылі яго і пакланіліся яму.

Язэп расказаў сон братам сваім. Яны надта разгневаліся і казалі: „ці запраўды ты будзеш царом над намі?“ — Другі сон быў яшчэ выдатнейшым, як першы: сонца, месяц і 11 зорак пакланіліся Язэпу. Гэты сон не спадабаўся нават Якаву. Ён трохі пажурыў Язэпа і сказаў: „няўжо-ж я і маці, і браты прыдзем пакланіцца табе да зямлі?“ Варожасьць братаў да Язэпа яшчэ больш пасля таго павялічылася. Яны нават рашылі забіць яго, але старшы з іх, Рувім, сказаў: „крыві не пралівайце, ляпей кіньце яго ў роў у гэтай пустыні*“) а рукі не накладайце на яго“ (Рувім меў тайны

*) У пустыні наўмысьля капаюць равы ці калодзежы, каб у дажджлівую пару зрабіць запас вады на час сухмені.

Сыны Якава паказваюць бацьку акрываўленую вопратку Язэпа.

замер уночы вызваліць Язэпа). Браты паслухалі. Яны зьнялі з Язэпа „рознакаляровую“ вопратку, кінулі яго ў роў, а самі елі есць хлеб. Якраз у гэты самы час праходзіў недалёка караван мадыямскіх купцоў, якія з таварамі ехалі ў Эгіпэт. Паводле рады Юды, браты вынялі Язэпа з рова і прадалі яго купцом за 30 сярэбранікаў (каля 35 зл.). Рувіма ня было ў гэты час з братамі. Калі ён пасыла падышоў да рова і не знайшоў там брата, дык з адчаю парваў на сабе адзеньне і ўсё паўтараў: „хляпца няма, куды я дзенуся?“ Тады ўсе пачалі думаць, як-бы гэта ўтаіць ад бацькі сваё праступленьне і рашылі так: закалоць казьянне, крывёю яго вымазаць адзеньне Язэпа і сказаць бацьку, быццам знайшлі яго ў полі. Калі Якаў убачыў адзеньне свайго любімага сына, ён сказаў: „мусіць драпежны звер раарваў яго“, і горка заплакаў. Як ні ўсьцешвалі яго ўсе хатнія, Якаў доўга ня мог усьцешыцца і ўсё паўтараў: „з сумам сайду да сына майго ў магілу“.

§ 23. Язэп у Эгіпце.

Купцы, якім быў прадааны Язэп, перапрадалі яго Паціфару, начальніку цэлахраніцеляў Эгіпэцкага фараона (цара). Паціфар хутка назначыў яго сваім домаправіцелем. Язэп быў надта прыгожы і прывабны, дзеля гэтага зьвярнуў на сябе ўвагу жонкі Паціфара. Але ён не згадзіўся ашукваць разам з ёю мужа. Тады яна набрахала на яго перад мужам сваім, і Язэп быў пасаджаны ў турму, як праступнік.

Але Бог і там не пакінуў Язэпа без свае помачы. За яго чэнасьць і сумленнасьць начальнік турмы паставіў яго старшым над вязьнямі *) і кіраўніком работ. У турме ў гэты самы час адбывалі кару за нейкія благі ўчынак два царскія начальнікі, якія мелі пры двары вялікі ўплыў і вагу: галоўны віначэрпі і галоўны хлебадар. Язэп служыў ім. Аднаго разу яны расказалі Язэпу свае сны: віначэрпі — быццам з трох галінаў вінаграднае лазы ён выціскаў у чашу фараона ягады, якія ўжо дасьпелі, і падаваў віно за сталом цару; хлебадар — быццам ён нёс на галаве тры кратчатыя кошыкі з хлебамі; і з верхняга кошыка, дзе хлебабылі для самога цара, дзеўбалі птушкі. Язэп вытлу-

*) Арыштантамі.

мачыў сны так, што віначэрпі праз тры дні будзе вернены на сваю пасаду, а хлебадар будзе павешаны і птушкі будуць дзеўбаць яго цела. Пры гэтым Язэп прасіў віначэрпія ўспомніць аб ім, калі будзе вызвалены з гэтага дому. Той абяцаў. Праз тры дні ўсе збылося так, як прадказаў Язэп, але віначэрпі ў пчасьці забыўся аб Язэпу, і ён сядзеў у турме яшчэ два гады пасья таго.

Адноўчы фараон прысьніў сон, быццам ён стаіць на беразе Нілу. І вось вышлі з гэтае ракі сем кароў клустых, а за імі семь кароў худых. І зьелі худыя каровы клустых кароў, але самі ад гэтага не папаўнелі. Фараон прачхнуўся. Пасьля ізноў заснуў, і яму прысьнілася, быццам з аднаго сьцябла выйшла сем каласоў поўных, пасья таго выйшла сем каласоў худых, засушаных ветрам, і гэныя худыя каласы зьелі сем каласоў поўных. Фараон загадаў паклікаць усіх мудрацоў эгіпэцкіх, але ніводзін з іх ня мог вытлумачыць сноў, аб якіх фараон думаў, што яны маюць нейкае асаблівае значэньне. Тут віначэрпі ўспомніў, як у турме малады яўрэй — Язэп — правільна вытлумачыў сны яму самому і хлебадару. Фараон загадаў прывясьці да сабе Язэпа і, калі той прыйшоў, запрапанаваў яму вытлумачыць сны. Язэп адказаў: „гэта не ад мяне; Бог дасьць адказ на дабро фараону“. Тады фараон расказаў яму сны свае. Язэп вытлумачыў яму сны гэтак: сем кароў клустых і сем каласоў поўных азначаюць сем гадоў ураджайных; пасья іх у працягу наступных сямёх гадоў у краі будзе неўраджай і будзе голад. Вытлумачыўшы сон, Язэп даў раду выбраць начальніка, які зрабіў-бы запас хлеба і іншых страўных прадуктаў на сем гадоў голаду. Такім начальнікам, другім пасья сябе, фараон паставіў самога Язэпа, пры чым падараваў яму персьцень з свае рукі, вісонную (з тонкага палатна) вопратку і ўзлажыў на шыю яго залаты ланцуг. Асэнафа, дачка жрэца Іліапольскага, вышла замуж за Язэпа і, такім чынам, Язэп быў прыняты ў вышэйшую клясу гаспадарства. Яму было ў той час 30 гадоў ад роду.

§ 24. Першая падарожа ў Эгіпэт братоў Язэпа.

Усё, што прадказаў Язэп, дакладна споўнілася. Наступлі гады надзвычайнага ўраджаю, ў працягу якіх Язэп зрабіў вялізарны запас хлеба. Пасьля надыйшлі неўраджай-

няя гады. Але Эгіпту ліха не пагражала. Голад пашырыўся далёка за межамі Эгіпту, і з розных краін пацягнуліся караваны ў Эгіпэт за хлебам. Сыны старога Якава таксама прымушаны былі ехаць у Эгіпэт. Удому застаўся адзін толькі Вэніямін; Якаў баяўся адпусьціць яго, каб з ім ня здарылася ў дарозе якой беды. Прышлі браты ў Эгіпэт, зьявіліся да Язэпа і пакланіліся яму. Так споўніся даўні сон Язэпа. Браты не пазналі Язэпа, ён-жа пазнаў іх, але нічога не сказаў ім аб гэтым. Ён захацеў даведацца ад іх аб бацьку і браце Вэніяміне. Але ня прыдумаў нічога лепшага, як абвясціць іх шпіёнамі. Апраўдаваючыся ад такога абвінавачаньня, яны казалі: „мы ніколі ня былі шпіёнамі, а прышлі сюды купіць хлеба; мы — ўсе дзеці аднаго чалавека, які жыве ў зямлі ханаанскай; нас было 12, меншы застаўся з бацькам, а аднаго ня стала“. Далей абвінавачваючы іх у шпіёнстве, Язэп загадаў пасадзіць іх у турму. На трэці дзень, паклікаўшы іх да сябе, ён сказаў ім: „калі вы людзі чэсныя, вы пакінеце ў заклад аднаго з вас, а самі адвясціце куплены хлеб і прывясціце сюды меншага брата вашага, іначай і ня прыходзьце да мяне“. Язэп размаўляў з імі цераз тлумача. Браты думалі, што ён ня знае іх мовы і пачалі ў яго прысутнасьці перамаўляцца між сабою і дакараць адзін другога: „ось мы, запраўды, пакараны за грэх супроць брата нашага, якога прадалі калісьці купцом“. Бачачы іх каяньне, Язэп выйшаў у другі пакой і заплакаў. Пасьля вярнуўся да іх, загадаў зьвязаць Сымона і пасадзіць у турму, а рэшту братоў адпусьціў, пры чым загадаў утайку пакласьці ім у мяшкі грошы, якія яны заплацілі за хлеб.

Вярнуўшыся дамоў, браты расказалі бацьку ўсё, што было з імі ў Эгіпце; казалі і аб тым, што начальнік Эгіпэцкі патрэбаваў прывязьці да яго Вэніяміна. Вялікае было засмучэньне старога Якава. Ён сказаў: „Язэпа няма, Сымона няма, і Вэніяміна ўзяць хочаце: не пайдзе сын мой з вамі“. Таксама яму, як і сыном яго, было надта няпрыемна і сорамна, калі ўбачылі ў кожным мяшку грошы, быццам укралі іх. Цяжкая ўва ўсім гэтым была спакуса для старога Якава, але, як чалавек жывой веры ў Бога, ён усё паклаў на волю Божую.

§ 25. Другая падарожа ў Эгіпэт братаў Язэпа.

Калі запас купленага хлеба падходзіў да канца, прыйшлося йзноў ісьці па яго ў Эгіпэт. Якаў доўга не згаджаўся адпусьціць Вэніяміна. Нарэшце, Юда сказаў: „адпусьці хлапца са мною, я за яго адказваю“. Якаў паверыў Юдзе і згадзіўся адпусьціць Вэніяміна. Хочучы задабрыць эгіпэцкага начальніка, Якаў паслаў яму ў гасьцінец „плады зямлі свае“ і загадаў вярнуць грошы, якія аказаліся ў мяшкох.

Калі браты зьявіліся да Язэпа, ён выдаў распараджэньне прыгатовіць для іх абед, быў і да ўсіх нязвычайна ласкавы і з асабліваю любоўю прывітаў Вэніяміна. Не запамнілі пры гэтым і Сымона, якога ў той-жа час звольнілі з турмы. За сталом Язэп сам вызначыў месца кожнаму з братаў па старшынству. Браты надта былі здзіўлены, скуль ён даведаўся, хто з іх старэйшы за каго. Пасьля абеду, Язэп загадаў напоўніць іх мяшкі хлебам, палажыць у іх грошы, якія яны заплацілі за хлеб, апрача таго ў мяшок Вэніяміна палажыць ашчэ і сярэбраную чашу, каб дасьледаваць, як браты будуць трымацца ў няшчасці.

Не пасьпелі браты ад'ехаць ад гораду, як іх даганіў кіраўнічы домам Язэпа і сказаў, што яны ўкралі ў яго гаспадара сярэбраную чашу. Былі агледжаны ўсе мяшкі. Чаша знайшлася ў мяшку Вэніяміна. Ад вялікае роспачы і страху браты парвалі на сабе сваё адзеньне. Калі вярнуліся ў горад, браты кінуліся ўсе ў ногі Язэпу, кажучы: „ось мы ўсе рабы перад табою, чым мы апраўдаемся?“ Язэп адказаў: „хай застанецца ў мяне той, у каго знайшлася чаша“. Тады Юда расказаў Язэпу, з якою тугою стары іх бацька адпускаў Вэніяміна. „Вялікае будзе гора для яго, калі мы ня вернем любімага сына яго. Я заручыўся за яго перад бацькам маім; дазволь мне застацца рабом у цябе замест яго“. Тады Язэп выслаў усіх пастароньніх людзей і, заліваючыся слязьмі, сказаў братам: „Я — Язэп, брат ваш, якога вы калісьці прадалі. Але ня сумуйце. Бог паслаў мяне сюды наперад за вас, каб захаваць жыцьцё вашае. Ідзеце да бацькі і скажэце, каб ішоў сюды да мяне, не марудзячы, з усёю сям'ёю сваёю, і ўсёю маемасьцю сваёй“.

Як толькі фараон даведаўся, што прыйшлі браты Язэпа,

ён з свайго боку запрасіў іх перасяліцца ў Эгіпэт і абяцаў ім лепшую зямлю для жыцця. Па загаду фараона, Язэп даў братом гасьцінцы для бацькі, калясьніцы для перасяленьня і дарожны запас. Братом сваім таксама даў гасьцінцы. Калі зусім адпускаў іх, дык сказаў: „не сварэцёся ў дарозе“.

Яўрэі ў Эгіпце.

§ 26. Перасяленьне Якава ў Эгіпэт (1825 г. да Хр. Нар).

Не паверыў Якаў, калі сыны яго расказалі аба ўсім, што здарылася з імі ў Эгіпце. Але калі паказалі царскія калясьніцы, тады ад радасьці моцна забілася сэрца яго і ён выклікнуў: „яшчэ жыў сын мой Язэп, пайду і пабачу яго, пакуль я не памёр“. Але Якаў не адважыўся на гэтую падарожу без загаду Божага. Па малітве яго, Гасподзь зьявіўся яму ў начным зданьні і сказаў: „ня бойся, ідзі ў Эгіпэт. Там Я ўтвару ад цябе вялікі народ і выведу цябе назад: Язэп сваёю рукою закрыве вочы твае“. Адтрымаўшы багаславеньне Божае, Якаў пайшоў у дарогу са ўсёю сям'ёю сваёю, ў якой было, апрача жанок, каля 70 чалавек; яны ўзялі з сабою ўсю скаціну сваю і маемасьць.

Язэп выехаў спаткаць яго. Жаласьліва было спатканьне старога Якава з сваім сынам. Калі прыбылі ў сталіцу фараона, дык Язэп прадставіў яму пяцёх братоў сваіх. Фараон дазволіў ім пасяліцца ў зямлі Гэсэм і некаторых з іх паставіў наглядальнікамі над сваёю скацінаю. Язэп прадставіў фараону і бацьку свайго. „Колькі маеш гадоў жыцця твайго?“—запытаўся фараон у Якава. Ён адказаў: „дзён вандраваньня майго 130 гадоў; малыя і нешчаслівыя дні жыцця майго, і не дасяглі да гадоў жыцця бацькоў маіх“. Выходзячы ад цара, Якаў багаславіў яго. І пасялілася сям'я яўрэйская ў лепшай часьці зямлі Эгіпэцкай, у зямлі Гэсэм, на правым баку ракі Нілу. Язэп дастаўляў хлеб усяму дому Якава, і ён ня меў ні ў чым ніякай недастачы.

§ 27. Прароцкае багаславеньне Якава дзецям.

Сьмерць Язэпа.

Якаў пражыў у Эгіпце 17 гадоў. Прадчуваючы хуткую сьмерць, ён прасіў Язэпа пахаваць яго ў могільках бацькоў

сваіх Абраама і Ісаака, у Махпэле, недалёка ад Хэўрону. Язэп з прысягаю абяцаў. Пасьля гэтага Якаў багаславіў сыноў Язэпавых — Эфрэма і Манасію, якіх усынавіў сабе: „хай будуць мае, як Рувім і Сымон“. Багаслаўляючы, Якаў узлажыў рукі свае так, што правая рука ляжала на галаве Эфрэма, а левая — на галаве Манасіі (крыж-на-крыж). Язэп узяў быў правую руку свайго бацькі, каб пералажыць яе на Манасію, кажучы: „ня так, бацька, ось мой пяршак!“ Але Якаў сказаў: „ведаю, сын мой, ведаю, і гэты будзе вялікі, але меншы брат будзе большы за яго“.

Багаславіўшы дзяцей Язэпавых, Якаў паклікаў ўсіх сыноў сваіх і, багаславіўшы іх, прадказаў кожнаму долю яго патомства. Пры гэтым ён аддаў права пяршыства чацьвёртаму сыну свайму Юдзе. Якаў прадказаў Юдзе, што ў яго патомстве будуць свае цары і правадыры да таго часу, пакуль ня прыйдзе Прымірыцель *). Скончыўшы багаслаўленьне, Якаў лёг на пасьцель сваю і памёр.

Пасьля сьмерці Якава, сыны яго, баючыся, каб Язэп не пачаў мьсціцца за зло, якое яны некалі зрабілі яму, рашыліся прасіць у яго прабачаньня. Але Язэп сказаў ім: „ня бойцеся, бо я сам баюся Бога. Ось вы маніліся зрабіць мне зло, але Бог абярнуў гэта ў дабро. Я буду карміць вас і дзяцей ваших“. І запраўды, да самае сьмерці свае карміў і супакойваў іх. Калі паміраў Язэп, дык у тэстамэнце сваім прасіў, каб сыны Ізраіля ўзялі з сабою косьці яго, калі Бог выведзе іх з Эгіпту. Памёр Язэп, маючы 110 гадоў ад роду.

Якаў быў апошнім вялікім прадстаўніком патрыархальнае эпохі. З ім на цэлыя стагодзьдзі спынілася ўсялякае беспасярэдняе злучэньне з Богам: ня было болей ні адкраўленьня, ні зданьяў, ні прароцтва, праз якія выяўлялася воля Божая абранаму народу. Адзінаю крыніцаю богапазнанья заставалася паданьне бацькоў, якога яны бясумліўна і трымаліся. З усіх каленаў Ізраільскіх калена Левііна адрозь-

*) Гэтым прароцтвам Якаў паказаў на час прыходу Збавіцеля сьвету: Ён прыйдзе тады, калі скончацца ў іудэяў, г. ё., патомкаў Юды, уласныя цары і правадыры, ці калі ўлада ад калена Юдзінага перайдзе да чужынца. Так і збылося. Цар Ірад Вялікі, у часе якога зьявіўся І. Хрыстос, быў у яўрэяў першым царом з чужынцаў.

нівалася асаблівай адданасцю бацькоўскім паданням і моцна захоўвала веру ў Бога, дзеля чаго і зрабілася з часам прыладаю Промыслу Божага ў справе вызвалення і адраджэння народу.

§ 28. Стан яўрэяў у Эгіпце па сьмерці Язэпа.

Па сьмерці Язэпа, сям'я Якава нязвычайна размножылася. Утварыўся цэлы народ, які называўся Ізраільскім, ад імя патрыярха Ізраіля, ці Яўрэйскім, ад імя патрыярха Эвэра. Па ліку 12 сыноў Якава, гэты народ падзяляўся на 12 плямёнаў ці каленаў, якія захоўвалі сувязь між сабою. Кожнае калена выбірала сабе прадстаўніка ці старэйшыну. У выпадку якіх-небудзь, асабліва важных для ўсяго народу здарэнняў, старэйшыны ўсіх каленаў збіраліся для агульнага абгаваравання і вырашэння справы. Жылі яўрэі ў шатрох і займаліся гадоўляй жывёлы, чым эгіпцяне пагарджалі. Яўрэі мелі свае сьвяты, свае звычаі; верылі ў Адзінага праўдзівага Бога. Спачатку яўрэі чужаліся эгіпцянаў, але з працягам часу ўвайшлі з імі ў цесныя суадносіны, запазычылі шмат паганскіх звычаяў, паддаліся распусьце, пагналіся за карысным набыткам і пачалі нават прыносіць ахвяры сьвяшчэнным жывёлам эгіпцянаў: быку, кракадзілу, кошцы. За гэта Гасподзь пакараў іх праз тых-жа эгіпцянаў, ад якіх наўчыліся распусты. Фараоны пачалі баяцца, што яўрэі ўвойдуць у зносіны з суседнімі пастухоўскімі народамі Азіі і перамогуць самых эгіпцянаў. Дзеля гэтага яны пачалі жорстка ўціскаць іх. Да іх былі прыстаўлены асобныя начальнікі ці дагледачы з эгіпцянаў, якія пачалі пасылаць яўрэяў на будову новых крэпасцяў, каналаў, храмаў, прычым прымушвалі іх высякаць вялізныя каменныя ў камяляломнях, рабіць цэглу, мясіць гліну і вапну, паднімаць воду з ракі. Працаю яўрэяў было ў гэты час выбудавана ў Эгіпце шмат гарадоў. Ня глядзячы на такі ўціск, яўрэйскі народ усё болей і болей размножваўся. Тады фараон, каб спыніць размнажэнне, выдаў павіральным бабкам загад марыць усіх хлопчыкаў, якія будуць нараджацца ў яўрэяў. Але бабкі ня споўнілі гэтага загаду, і Бог багаславіў іх за гэта шчасьцем хатнім. Нарэшце, фараон загадаў кожнага нованароджанага сына ў яўрэяў кідаць у раку. Яўрэі пакаяліся ў сваіх грахах і зьвярнуліся

да Бога за помачай. Бог прыхіліўся да іх малітваў і паслаў ім збавіцеля Майсея.

§ 29. Многапакутны Іоў.

Хаця праўдзівая вера ў Бога захавалася ў аднаго абранага народу яўрэйскага, аднак і сярод паганцаў су-стракаліся час-ад-часу справядлівыя і пажытныя людзі, якія пакланяліся Адзінаму Богу, Стварыцелю і Прамысьліцелю сьвету. Адным з такіх быў Іоў, які жыў у зямлі Уц, у паўночнай Арабіі, каля часу Майсея. Жыцьцё яго апісваецца ў кнізе, якая ведама пад імем „Кнігі Іова“.

Дабрабыт Іова. Іоў быў надта багаты чалавек; ён меў 3.000 вярблюдоў, 500 пар працоўных валоў, 7.000 авечак, 500 асьліцаў і т. п. Ён карыстаўся агульнаю пашанаю за сваю мудрасць, справядлівасьць і дабрачыннасьць. Калі ён зьяўляўся ў якім-колечы сабраньні, дык усе, нават старыя, паднімаліся ў знак пашаны і змаўкалі і пасля яго прамовы болей не разважалі. Ён быў бацькаю для бедных і клапаціўся аб удовах, сіротах і вандроўніках. Шчасьце панавала і ў сям'і Іова. У яго было 7 сыноў і 3 дачкі. Усе яны дружна й згодна жылі паміж сабою.

Ліха на Іова. Дык вось пасыпалася на Іова ўсялякае ліха. Дзьвябал стаў перад тронам Божым і абмаўляў праведніка, што ён пажытны толькі дзякуючы таму, што багаты і мае ўсялякае дабро зямное. Каб зьняславіць абмоўцу за яго брахню і яшчэ болей спробай узмацаваць веру Іова, Бог дапусьціў дзьвябла адняць у Іова ўсё дабро яго, апроч здароўя. Вястун адзін за адным абвясцілі Іову, што разбойнікі напалі на яго статкі валоў і асьліцаў і пагналі іх да сябе; — што агонь Божы ўпаў з неба і спаліў усю дробную скаціну і пастухоў; — што Халдзеі забралі ўсіх яго вярблюдоў, а слугаў пазабівалі. Чацьвёрты вясун прынёс самую жахлівую вестку, што гураган зруйнаваў хату, у якой банкетавалі дзеці Іова, і ўсе яны згинулі. Усё гэта выслухаў Іоў, але ў яго ня вырвалася а ніводнага слова на-раканьня на Бога. У знак засмучаньня ён, як таго вымагаў звычай, астрыг сабе галаву і парваў сваё адзеньне. Пасля таго Іоў упаў на калены, пакланіўся Богу і сказаў: „нагі я радзіўся, нагім і вярнуся ў зямлю. Гасподзь даў, Гасподзь

і ўзяў. Так было дагодна Яму, і хай будзе багаслаўёна імя Яго“.

Новая ліха звалілася на Іова. Па дапушчэньню Божаму, дзьябал наслаў на Іова страшную праказу з галавы да ног. Гэта была надта цяжкая і балючая хвароба, да таго й разьлівая. Каб засьцерагчы здаровых ад заражэньня, хворых праказаю выдалялі з гораду. Так было і з Іовам, ня глядзячы на агульную пашану да яго. Няшчасны, пакінуты ўсімі, сядзеў Іоў на кучы попелу за горадам і чарапком саскробаў струпы са сваіх ран. Ад іх ішоў такі агідны пах, што ніхто ня мог блізка падыйсьці да яго. Але і ў гэткай нядолі Іоў не пачаў наракаць на Бога.

Спаўса праз жонку і сяброў. Па намове дзьябла, прыходзіць да Іова жонка яго і радзіць яму сказаць „некае слова да Бога, г. ё., ганіць Бога, і Ён пакарае цябе сьмерццяй“. Але Іоў адказаў ёй: „ты гаворыш, як шалёная. Хіба мы толькі добрае будзем прымаць ад Бога, а ліхога ня будзем прымаць“? Таксама не знайшоў Іоў падтрыманьня і ў самых блізкіх сяброў сваіх, якія прыйшлі наведацца да яго. Ubачыўшы Іова, не адважваючыся блізка падыйсьці да яго, яны аж ускрыкнулі ад жаху, парвалі верхняе адзеньне сваё і пасыпалі попелам галовы свае. Сем дзён і сем начаў прасядзелі яны насупроць яго і ніхто не сказаў яму нават слова, каб усьцешыць яго. Сэрца Іова напоўнілася найвялікшаю тугою, і ён першы перарваў нуднае маўчаньне, выклікнуўшы: „хай згіне дзень, калі я радзіўся!“ Гэта ня быў выкрык роспачы, або стогн маракаваньня ці нараканьня на Бога. Пакута яго перайшла ўсякую меру. Самыя сябры яго, замест таго, каб усьцешыць, супакоіць яго, пачалі яго асуджваць, быццам ёсьць у яго нейкія цяжкія, патаемныя грахі, за якія Бог яго пакараў і ў якіх ён павінен пакаяцца. Іоў, моцны ў веры і ведаючы сваю бязьвіннасьць, адкідвае абвінавачваньне ў няпослуху Богу, дзеля таго, што ён ніколі не забываў свайго Стварыцеля і выразіў нязрушную веру ў прыход Збавіцеля і ўваскрасеньне мёртвых: „я ведаю, Збавіцель мой жывы і Ён у апошні дзень адродзіць з праху скуру маю гэтую, што вось распадаецца, і я ў целе маім угледжу Бога. Я ўгледжу Яго сам: мае вочы, ня вочы каго іншага, убачаць Яго“. У гэты самы час штосьці дзіўнае стала ўтварацца ў прыродзе: пачуўся грукат грому,

завьяла маланка. Нарэшце, у віхры зьявіўся сам Гасподзь. Ён выказаў Свой гнеў на сяброў Іова за іх няправільнае суджэньне і жаданьне пранікнуць у няўцямныя шляхі Ўсемагутнага Бога. Толькі па малітве Іова, Бог выбачыў сябром яго. Пасьля гэтага скончылася спакуса Іова.

Зварот Іову даўнейшага шчасьця. За сваю пакору, за сваю безнаракальную адданасьць волі Божай, праведны і многапакутны Іоў быў удастоены асобнай міласьці Божай. Ён хутка паздаравеў. Сваякі і знаёмыя, даведаўшыся аб гэтым, прыйшлі прывітаць яго, і кожны прынёс яму гасьцінец. Іоў ізноў пачаў працаваць і, з помачай Божай, набыў сабе больш таго, што згубіў. Статкі яго памножыліся ўдвая супроць ранейшага: у яго было цяпер 14.000 авечак, 6.000 вярблюдоў, 1.000 пар валоў. Ізноў нарадзілася ў яго 7 сыноў і 3 дачкі. І быў Іоў ізноў шчаслівы, і йзноў вярнулася пашана і любоў да яго — ўсіх, хто ведаў яго. Па выздараўленьні ад хваробы, ён пражыў яшчэ 140 гадоў, бачыў сваё патомства да чацьвёртага роду і памёр у глыбокай старасьці.

Гісторыя многапакутнага Іова паказвае нам, што Гасподзь іншы раз пасылае спакусу і праведнікам, каб умацаваць іх веру, і ўдвая нагараджае іх пасьля за ўсё, згубленае імі *).

III.

Гісторыя царквы ад Майсея да цара Саула (1516—1100 г. г. да Хр. Нар.).

§ 30. Нараджэньне і ўзгадаваньне Майсея. Уцёк яго з Эгіпту.

Дзеля збавеньня яўрэйскага народу ад няволі ў Эгіпце Бог даў Майсея.

Майсей паходзіў з калена Левія; быў нязвычайна прыгожым дзіцяцінем. Згодна з царскім загадам, матка нованароджанага яўрэйскага дзіцёнка павінна была кінуць яго ў

*) Мукі Іова зьяўляюцца праобразам крыжавых мукаў І. Хрыста, а яго «паўстаньне з мёртвых» праабразае слаўнае ўваскрасеньне І. Хрыста і Яго перамогу над дэяблам і сьмерццям.

раку. Але, каб выратаваць яго, яна хавала яго ў працягу трох месяцаў. Нарэшце, хаваць далей было немагчыма. Яна рапыла аддаць яго на волю Божую: узяла, палажыла яго ў асмолены кошык і паставіла ў чарот каля берагу ракі, а сваёй дачцы Марыямі загадала схавацца і наглядаць здалёк за дзяцёнкам. Тымчасам здарылася так, што на гэтае месца прышла купацца дачка Фараонава. Пачуўшы плач дзіцянятка, яна паслала прыслужніцу ўзяць яго. Царэўна зьлітавалася над ім і загадала ўзяць яго ў палац. У гэту самую мінуту падыйшла Марыям і сказала: „ці не паклікаць табе мамку“? Калі тая згадзілася, Марыям прывяла да яе сваю матку Іохавэд. Іохавэд пачала ўзгадоўваць сваё-жа дзіця. Калі дзяцёнак падрос, Іохавэд прынясла яго да дачкі фараона, якая ўсынавіла яго і дала яму імя „Майсей“, што значыць „узяты з вады“.

Майсей узгадоўваўся ў палацы фараона, як царскі сын, і адтрымаў вышэйшую для таго часу адукацыю. Эгіпцяне вывучвалі тады арытмэтыку, геомэтрыю, астраномію, мэдыцыну, права, літаратуру, музыку і рысаваньне. Трэба думаць, і Майсей вучыўся усіх гэтых навук. Да 40 гадоў пражыў ён у палацы фараона, карыстаючыся багацьцем і пашанаю. Яму вызначалася вялікая кар’ера. Фараон нават хацеў выдаць за яго сваю дачку, але Майсей адмовіўся ад гэтага гонару. Дзякуючы ўплывам свае маці, Майсей захаваў веру бацькоў сваіх і, хаця жыў у раскошы і багацьці, але не парваў сувязі з сваім народам. Ён шчыра спагадаў пакуце яўрэяў, але ня меў магчымасьці хоць-бы што-колечы зрабіць дзеля збавеньня іх ад нясьцёрпнага ўціску. Аднаго разу Майсей убачыў, што эгіпцянін страшэнна б’ець яўрэя за тое, што ён, па слабасьці здароўя, ня споўніў усяе прызначанае яму працы. Майсей уступіўся за аднапляменьніка і ў палкасьці забіў страшнага мучыцеля. Гэта бачылі другія эгіпцяне і даняслі Фараону. Паводле эгіпцянскіх законаў, за забойства чалавека прызначалася кара сьмерці. Майсею нельга было заставацца ў Эгіпце і ён выдаліўся ў зямлю Мадьямскую (Сінайскае паўвостраў), дзе жыў родны яўрэям народ, які паходзіў ад Абраама праз Хэттуру. Тутка яму аказалі сяброўскае спатканьне ў мадьямскага сьвяшчэньніка Іофора, дочкам якога, калі яны пасьвілі скаціну, Майсей зрабіў паслугу. З адною з іх, на імя Сэпфора, Майсей нават

хутка ажаніўся. Ад гэтага шлюбу ў яго былі дзеці. 40 гадоў пражыў. Майсей у цесьця свайго, пасучы яго статкі. Здавалася, ён зусім забыўся аб сваім народзе, які таміўся ў цяжкай няволі ў Эгіпцянаў. Але ў запраўд-насьці, усімі думкамі сваімі і пачуцьцём Майсей быў з ім, тым болей, што там, у Эгіпце, заставаліся яго matka, брат Аарон і сястра Марыям. Разважаючы аб долі свайго народу, Майсей не адзін раз, у адзіноце ўспамінаў вялікія абяцаньні, якія даў Бог Абрааму, Ісааку і Якаву — што абраны народ займець зямлю ханаанскую, дзе будзе свабодным гаспадаром свае долі, і значыць — рана ці позна будзе вызвалены з рабства Эгіпэцкага. Сярод такіх разважаньняў, вандруючы са сваімі статкамі па неагляднай пустыні, ці не падрыхтоў-ваў сябе Майсей да ролі збавіцеля свайго народу? Аднак-жа пачаць працу дзеля здзяйсненьня гэтых думак, ня маючы простага загаду Богага, Майсей не адважваўся.

§ 31. Прываньне Майсея. Паварот Майсея ў Эгіпэт.

Аднаго разу Майсей пасьвіў свой статак недалёчка ад гары Харыву й углядзіў нешта дзіўнае: цярнёвы куст, увесь агорнуты полымем, гарыць і не згарае. Майсей пачаў падходзіць бліжэй, каб разглядзець гэтую зьяву, як раптам пачуўся голас з куста: „Майсей, зьнімі абудьце тваё; месца, на якім ты стаіш — зямля сьвятая“. Майсей скінуў сандалы і багавейліва падайшоў да месца зьяўленьня Богага*). Гасподзь сказаў яму: „Я — Бог бацькі твайго, Бог Абраама, Ісаака й Якава. Я бачыў пакуту народу майго ў Эгіпце, і йду збавіць яго ад рукі Эгіпцянаў і вывесці яго з гэтае зямлі ў зямлю ханаанскую. Дык ідзі да фараона й выведзі з Эгіпту народ мой“. — Майсей адказаў на гэта Госпаду: „хто я, каб ісьці мне да фараона і вывясці сыноў ізраілевых?“ — Гасподзь сказаў яму: „Я буду з табою; і ось табе знак, што Я паслаў цябе, калі ты выведзеш народ Мой, вы споў-ніце службу Божую на гэтай гары“. — На пытаньне Майсея, як адказаць, калі яўрэі запытаюць імя паслаўшага, Бог сказаў: „Я Істны (Іегова). Так і скажы: Істны паслаў мяне

*) Гэтае зданьне азначала палажэньне ў Эгіпце абранага народу яўрэйскага, дзе ён, прасьледуемы і мучымы, напамінаў слабое цярне, якое гатова вась-вась струхлець і зьніштожыцца, аднак-жа цярне-народ не пад-пала зьнішчэньню.

да вас“. Майсей трэці раз адказаў: „а калі не павераць мне і скажуць, не зьявіўся да цябе Гасподзь; дык што сказаць ім?“ — „Што гэта ў цябе ў руцэ?“ — запытаўся Гасподзь. „Посах“, — адказаў Майсей, Гасподзь сказаў: „Кінь яго на зямлю“. Калі Майсей кінуў посах, дык той абярнуўся ў зьмяю і Майсей пабег ад яе. Але Бог загадаў Майсею ўзяць зьмяю за хвост. Калі Майсей зрабіў гэта, дык у руцэ яго быў посах. Таксама Бог даў Майсею і другі знак: калі Майсей палажыў за пазуху руку сваю і пасля выняў яе, то рука пабялела ад праказы, як сьнег. Калі йзноў, па загаду Божаю, Майсей палажыў яе за пазуху, дык рука яго зрабілася здароваю, як раней была. „Калі — сказаў далей Бог — не павераць і гэтым двом знакам, то вазьмі вады з ракі і вылі на зямлю; і вада зробіцца крывёю на зямлі“. Майсей чацьвёрты раз пачаў адмаўляцца: „о, Госпадзі, я чалавек не красамоўны, заіклівы“. Але Гасподзь адказаў яму: „хто даў чалавеку вусны? Ці ня Я? Ідзі. Я адкрыю вусны твае і навучу цябе, што табе гаварыць“. Майсей рашуча адмовіўся (пяты раз): „Госпадзі, пашлі каго іншага, каго можаш паслаць“. Тады Гасподзь з гневаў сказаў яму: „да цябе выйдзе на спатканьне брат твой Аарон. Ты будзеш перадаваць яму словы Мае, а ён будзе гаварыць народу замест цябе. І так, ён будзе тваімі вуснамі, а ты будзеш яму замест Бога. Посах гэты вазьмі ў руку тваю; праз яго ты будзеш тварыць цудоўнае“. Тады Майсей пакарыўся волі Божай і пайшоў у Эгіпэт, на берагі Нілу, тым балей тамака памёрлі „ўсе, хто шукаў душы яго“.

§ 32. Майсей і Аарон перад фараонам.

Калі Майсей ішоў у Эгіпэт, дарогаю сустрэўся з братам сваім Ааронам, які, па наданьню Божаю, выйшаў на спатканьне яму. Майсей раскажаў яму аб сваім прызваньні. Прышоўшы ў Эгіпэт, яны сабралі старшыняў яўрэйскіх, пераказалі ім усе словы Божыя і, ў доказ іх праўдзівасьці, зрабілі перад імі цуды. Цераз старшыняў хутка ўвесь народ даведаўся аб надходзіўшым збавеньні і падзякаваў Госпаду.

Майсей і Аарон прыйшлі да фараона і ў імя Іеговы, Бога Ізраілева, прасілі яго адпусьціць народ у пустыню на тры дні дзеля прынясьня ахвяры Богу. Фараон груба

сказаў: „хто такі Іегова, каб я паслухаўся Яго? Я ня ведаю Іеговы і не адпушчу Ізраіля. Ідзеце на свае работы“. Пасьля, разлаваўшыся, ён загадаў прызначыць яўрэям больш працы, каб не займаліся пустымі прамовамі. Загад фараона быў выпаўнены: дагледачы перасталі выдаваць яўрэям гатовую салому для вырабу цэгля, і яны павінны былі зьбіраць для сябе на палёх салому (ў Эгіпце ў часе жніва сярпом адцінаюць толькі самы колас, а салома застаецца; пасьля ёю карыстаюцца для апалу ці пры абпальваньні цэгля). Яўрэям стала яшчэ цяжэй, бо колькасць цэгля, якую штодня павінны былі вырабляць, не паменшылася. Народ пачаў наракаць на Майсея. Тады Майсей з Ааронам другі раз зьявіўся да фараона і рашуча патрэбаваў адпусьціць народ. Каб фараон пераканаўся, што сам Бог вымагае гэтага, Аарон кінуў перад ім свой посах на зямлю і посах абярнуўся ў зьмяю. Фараон паклікаў мудрацоў эгіпэцкіх і яны сваімі чарамі зрабілі тое самае са сваімі посахамі. Але посах Аарона паглынуў іх посахі. Ня гледзячы на гэты цуд, фараон нават не хацеў і чуць аб тым, каб адпусьціць народ.

§ 33. Казьні Эгіпэцкія.

Пасьля адмовы фараона, Гасподзь пакараў эгіпцянаў цэлым радам казньняў; іх было дзесяць. Казьні гэтыя пашыраліся толькі на тыя месцы, дзе жылі эгіпцяны; зямлі Гэссэм яны не датыкаліся. Кожная казнь пачыналася і канчалася па малітве Майсея. Ось гэтыя казні: 1) вада ўва ўсім Эгіпце абярнулася ў кроў; эгіпцяны павінны былі як найхутчэй капаць новыя крыніцы, каб не загінуць ад смагі; 2) зьявілася мноства жабаў, якія напоўнілі нават хаты і пасьцелі эгіпцянаў, што было запраўдным ліхам для такога брыдлівага і чыстаплотнага народу, як эгіпцяны; 3) паветра напоўнілася машкарой і кузуркамі, якія ня толькі дакучалі, але і выклікалі сваімі ўкусамі немалыя мукі як у людзей, так і ў жывёлы; 4) песьці мухі — атрутныя кузуркі — хмарамі пачалі насіцца ў паветры і былі праўдзівым пакараньнем для ўсіх жывых істотаў; 5) маравая язва зводзіла ўсю хатнюю скаціну эгіпцянаў; 6) людзі і жывёлы пачалі хварэць запаленьнем і нарывамаі, дзякуючы балячцы, якая стала пасьля кінутага Майсеем попелу; 7) страшная бура з градам спусташыла ўсе палі эгіпцянаў; 8) зьявілася ў ня-

зьлічаным мностве саранча, якая зьнішчыла ўсю расьліннасьць; увесь край абярнуўся ў бесплодную пустыню; 9) густая цемра ў працягу трох дзён пакрывала ўвесь край, дык людзі не маглі бачыць адзін аднаго і павінен быў спыніцца ўсялякі рух і дзеяльнасьць.

Які толькі пачыналася якая-небудзь казнь, дык фараон даваў Майсею абяцаньне адпусьціць яўрэяў, але казнь спынялася і фараон адмаўляўся споўніць свае абяцаньне. Жрэцы, якія яго акружалі, пасьпелі ўпэўніць яго, што ўсе гэныя бядоты — звычайныя зьявы прыроды, і дзеля гэтага гаспадарства ня можа пазбавіцца той многалікай працоўнай сілы, якую прадстаўлялі сабою яўрэі для Эгіпту. Але чутны былі й разважныя галасы некаторых вышэйшых урадоўцаў фараонавых, якія намаўлялі яго ўступіць вымаганьням Майсея, бо іначай Эгіпэт згіне. І Фараон запраўды пачынае схіляцца на карысьць Майсею. Спачатку ён дазволіў ізраільцянам прынясьці ахвяру Богу ў пустыні, але толькі недалёчка ад Эгіпту; пасья згадзіўся, каб яны йшлі ў пустыню, пакінуўшы ўдому жонак і дзяцей; нарэшце дазволіў ім узяць з сабою кожнаму сям'ю сваю, але пакінуць усю скаціну, як-бы ў заклад таго, што яны вернуцца з пустыні. Але Майсей адкінуў усе гэтыя ўмовы, сказаўшы, што ён патрабуе адпусьціць усіх наагул ізраільцянаў са ўсёю іх маемасьцяй і статкамі, нічога ня кажучы ўжо аб часовасьці падарожы. Тады фараон—гэта было пасья дзевятае казні—проста ня стаў слухаць Майсея і прагнаў яго ад сябе, сказаўшы, што калі той хоць яшчэ раз стане перад ім, то адтрымае прысуд сьмерці.

§ 34. Пасха й выхад яўрэяў з Эгіпту.

(1496 г. да Хр. Нар.).

Дзеля ўпартасьці фараона, Гасподзь, рашыўшы пакараць эгіпцянаў апошняю казньню, загадаў цераз Майсея ізраільцянам: у 10-ы дзень першага веснавога месяца Нісана (з 12 сакавіка па 10-ае красавіка) аддзяліць з статку для кожнай яўрэйскай сям'і аднагадовае ягня, мужчынскага роду, без усялякага цялеснага папсаваньня, а ў 14-ы дзень увечары закалоць яго, памазаўшы крывёю вушакі і дзьверы хат сваіх, сьпячы на вагні і зьесьці з прэсным хлебам і горкімі травамі, ня крышачы касьцей яго; есьці ягня трэба

было з пасьпешнасьцю, падпаясаўшыся, з посахамі ў руках, у сандалах, з торбамі за плячыма, зусім гатовымі ў дарогу. „Гэта — Пасха Гасподня“, — сказаў Бог Майсею. — „Я пайду ўночы па Эгіпту і паражу ўсянага першана ў зямлі Эгіпэцкай ад чалавек да сваяціны. І будзе ў вас кроў знакам на хатах. Дзень гэты сьвяткуйце ўва ўсе роды вашыя. Сем дзён ешце прэсны хлеб і ў гэтыя дні знішточце кіслае у хатах вашых“.

Ізраільцяны споўнілі ўсё, як загадаў ім Гасподзь. Народ быў гатовы рушыцца ў дарогу. Уночы на 15 дзень Нісана „Ангел Гасподзень паразіў усіх першакоў эгіпэцкіх ад першана фараонавага да першана вязьня ў вастрозе, і ўсё першароднае з Эгіпту“ (дзсятая казнь). Страшнае было прабуджэньне эгіпцянаў пасья гэтае прызначанае ночы! Плач падняўся па ўсім Эгіпце. Гэтага ўдару ня вытрымала пыха фараона. Ён яшчэ ўночы прываў Майсея й Аарона і з распаччу сказаў ім: „устаньце, выходзьце з асяродзьдзя народу майго, вазьмеце ўсё, ідзеце, і багаславец мяне“. Эгіпцяны да таго падганялі яўрэяў, што яны не пасьпелі нат сыпачы хлеба на дарогу, панясьлі цеста ў дзежах і ўжо па дарозе напаяклі праснакоў. Адходзячы яўрэі прасілі ў эгіпцянаў золата й серабра, розных рэчаў і адзеньня. Тых з ахвотаю аддалі ім усё, чаго яўрэі прасілі, каб толькі хутчэй выдаліліся. Майсей, успомніўшы тэстамэнт Язэпа, узяў з сабою косьці яго.

Калі ўсе было гатова, народ рушыў у дарогу са ўсёю маемасьцю сваёю, са ўсімі статкамі сваімі. Ішоў ён пад сьцягамі сваіх старшыняў, якія самі адтрымлівалі ўсе параджэньні ад галоўнага правадыра і збавіцеля народу — Майсея.

Усіх яўрэяў выйшла з Эгіпту каля 600.000 чалавек, мужчынскага роду, ня лічачы дзяцей.

Пасха. На памяць аб збавеньні з рабства эгіпэцкага, яўрэі, па загаду Божаму, дасюль сьвяткуюць Пасху, а ў падзяку за захаваньне першакоў яўрэйскіх было пастаноўлена, каб кожны пяршак мужчынскага роду, ад чалавека да скаціны, быў прысьвячаны ці ахвяраваны Богу *).

*) Пасха яўрэйская была праобразам Пасхі Новазаветнай, калі І. Хрыстос, як Ягня чыстае й бязваднае, праліў сваю кроў за грахі людзей і вышваліў іх ад сьмерці і рабства дэяблу,

§ 35. Пераход яўрэяў цераз Чырвонае мора.

Майсей, па загаду Божаму, павёў яўрэяў пустыняй да Чырвонага мора. Удзень ім дзіўна паказваў дарогу і час адначынку хмарны стоўп, а ўночы — агнявы, які адначасна й асьвятляў дарогу. Ідучы за стоўпам, яўрэі прыйшлі да Чырвонага мора і тутака раскінуліся лягерам.

Тымчасам эгіпцяны пачалі шкадаваць, што адпусьцілі яўрэяў — такое мноства дармавых працаўнікоў. Быў выданы загад — безадкладна пусьціцца ў пагоню, каб вярнуць іх. Сам фараон стаў на чале войска, якое складалася з 600 калясьніцаў і коньніцы. Спалохаліся яўрэі, калі ўбачылі пагоню, але замест таго, каб прасіць у Бога помачы, пачалі наракаць на Майсея, нашто ён вывёў іх з Эгіпту: „ці няма трунаў у Эгіпце, што ты прывёў нас наміраць у пустыні?“ Майсей падбодраваў іх, кажучы: „ня бойцеся, стойце і ўбачыце збавеньне ад Бога“, а сам у глыбі душы ўзносіў моцную малітву да Бога. Бог прыхіліўся да малітвы Майсея і загадаў яму ўдарыць па вадзе сваім посохам. У той-жа час хмарны стоп стаў паміж яўрэямі й эгіпцянамі і быў для першых сьвятлом, для другіх — цемрай. Калі Майсей працягнуў на мора свой посох, дык сільны ўсходні вецер пагнаў марскія хвалі: вада расступілася і агалілася сухое дно. І пашлі [сыны Ізраіля пасярод мора на сухаземью; вада стаяла сьцяной па адным і па другім баку. Эгіпцяны, чуючы рух у лягеры яўрэйскім і ашуканья цемрай, пагналіся за адходзіўшымі па тым самым дне марскім. Калі яны былі на сярэдзіне мора, а апошнія рады яўрэяў ужо на другім беразе, дык Майсей ізноў працягнуў руку сваю на мора, і вада вярнулася на сваё месца, пакрыўшы ўсе калясьніцы і ўсё войска фараонава. Эгіпцяны згінулі ўсе да аднаго. Пасьля гэтага ізраільцяны сьпяялі Госпаду пабедную і ўдзячную песьню. Гэта быў самы шчасьлівы дзень ува ўсёй гісторыі яўрэйскага народу, бо гэты дзень прынёс народу доўгачаканую волю.

§ 36. Вандраваньне яўрэяў па пустыні да Сінаю.

Дарога яўрэяў ад Чырвонага мора да гары Сінаю йшла па дзікай, бясплоднай пустыні, — той самай, дзе 40 гадоў пасьвіў статкі свайго цесьця Майсей. Тры дні йшлі яўрэі па пустыні і не спатыкалі вады, а запасы, якія былі,

ўсе выйшлі." Нарэшце, дайшлі да крыніцы пад назовам Мэрра. З прагавітасьцю кінуліся яўрэі да вады, але яе нельга было піць: такая яна была горкая. Яўрэі пачалі наракаць на Майсея. Па загаду Божаму, Майсей кінуў дэрава ў ваду і яна адразу зрабілася прыемнаю на смак. Прастаяўшы тутака некаторы час, яўрэі рушыліся далей. Увайшлі ў пустыню Сін. Там адкрыліся новыя перашкоды вандраванья: пачалі выходзіць запасы хлеба, якія былі ўзяты з Эгіпту. Купіць ня было дзе. Пагражаў голад. Успомнілі тады яўрэі сваё жыццё ў Эгіпце, дзе хлеба й мяса было даволі, і пашкадавалі, што пайшлі гінуць ад голаду ў гэтай дзікай пустыні. Няўдзячны і грубы народ, які вякамі адтрымліваў гатовы хлеб з рук сваіх паноў ці ўладароў, не хацеў ведаць, што свабода дарма не даецца, што яна патрабуе мужства і вытрыманасьці, і заўсёды неразлучна са спробаю і бядамі. Майсей зьвярнуўся з малітваю аб помачы да Бога. Увечары таго дня ўся мясцовасьць каля лягеру пакрылася зграямі перапёлак, а раніцаю наступнага дня — нейкімі белымі крупінкамі. Яўрэі з неўразуменьнем пыталіся адзін у аднаго, што гэта такое? Майсей адказаў ім: „гэта — хлеб, які Гасподзь даў вам для яды“. Яны назвалі гэты хлеб „маннаю“*). Манна ад гэтага часу служыла яўрэям штодзённым хлебам да самага ўваходу ў зямлю абяцаную. Манна выпадала кожны дзень, апроча суботы, раніцай. Удзень яе нельга было знайсці: яна растаплялася ад праменьняў сонца. Быў загад збіраць манну ў колькасці не балей, як патрэбна на адзін дзень. Напярэдадні суботы манна выпадала ў падвойнай колькасці, каб яўрэі маглі зрабіць запас яе на два дні. Яе можна было малоць, таўчы і варыць. На ўспамін аб гэтым цудоўным хлебе, адна мера манны была з часам уложана ў асобную залатую судзіну, якая захоўвалася ў Каўчэзе Завету (ў Скініі).

З пустыні Сін Майсей павёў яўрэяў далей і прывёў іхноў у бязводную мясцовасьць недалёка ад гары Харыву. Зьнемагаючы ад смагі, яўрэі пачалі наракаць на Майсея. Была небяспека для самага жыцця яго. Тады Майсей зьвярнуўся з малітваю да Бога. Па загаду Божаму, Майсей

*) Манна лічыцца праобразам таінства Прычашчэння ў Новым Завете.

узяў некаторых з старшыняў, падыйшоў да аднае скалы гары Харыву, ударыў па ёй сваім посахам, і з скалы пацякла вада. Бачачы гэты чуд, народ заспакоіўся.

Але яўрэям прыходзілася змагацца ня толькі з цягатамі дарогі і натуральнымі нястачамі ў пустыні. Была вялікая небяспека і з боку варожых плямёнаў, насяляўшых гэты край. Так, на яўрэйскі лягер напалі амалікіяны і ўступілі з яўрэямі ў бой. Майсей выслаў супроць амалікіянаў Ісуса Навіна з ваякамі, а сам з Аронам пайшоў на гару і тамака маліўся, падняўшы рукі свае да неба. І было заўважана: калі Майсей трымаў свае рукі паднятымі, перамагалі яўрэі, калі апускаў, перамагалі амалікіяны. Каб даць перамогу яўрэям, Аарон і Ор высунулі камень, на які Майсей абапёрся, а самі, стаўшы па баках яго, падтрымлівалі працягнутыя і скрыжованыя рукі яго. Перамога засталася на старане яўрэяў.

Так дзіўна прамысьляў Бог аб сваім народзе ў пустыні; даваў яму яду і пітво і памагаў у барацьбе з ворагамі. Апрача таго, праз усю падарожу, адзеньне яўрэяў не старэла і ногі ня пухлі.

Хутка пасля перамогі над амалікіянамі да Майсея прыйшоў дзець яго Іафор, таксама жонка Майсеева з двума сынамі. Гэта было радаснае спатканьне. Была прынесена ўдзячная ахвяра Богу і ўладжана частаваньне. Трохі пагасьціўшы, Іафор вярнуўся да сваіх статкаў, а жонка і дзеці Майсея засталіся пры ім.

Між іншым Іафор парадзіў Майсею для разьвязаньня судовых справаў паставіць асобных начальнікаў на кожных 10, 50, 100 і 1000 чалавек (дасюль усе гэныя справы разьвязваў сам Майсей). Ён так і зрабіў. Увесь народ быў падзелены на часьці; кожная мела свайго судзьдзю. Толькі найважнейшыя справы прадстаўляліся на суд самога Майсея, які, такім чынам, меў магчымасьць прысьвяціць сябе вышэйшым інтарэсам свайго народу.

§ 37. У гары Сінайскай. Дараваньне 10 прыказаньяў. Завет Бога з яўрэйскім народам.

У пачатку трэцяга месяца пасля выхаду з Эгіпту, прайшоўшы больш як 250 вёрст, яўрэі падыйшлі да гары

Сінай. Тут Майсей ад імя Богага абвясціў народу аб гэтым дараванні прыказаньяў: „калі вы — сказаў Бог — будзеце слухацца мяне, то Я выдзялю вас з усіх народаў і будзеце ў Мяне царствам сьвяшчэнікаў, сьвятым народам“. Народ малітваю і постама пачаў рыхтаваць сябе да таго, каб выслухаць волю Божую. І вось — гэта было ў 50-ты дзень па выхадзе з Эгіпту—раптам густы вобалак накрыў верхавіну гары, зазьяла маланка, пачуўся гром і гук трубы. Народ увесь задрыжаў. Па загаду Божаю, Майсей з Ааронам выялі народ з лягеру і паставілі яго бліжэй да гары, азначыўшы граніцу, якую, пад страхам сьмерці, забаранілі пераступаць. Майсей з Ааронам узыйшлі на гару. Яна відочна хісталася і траслася. Трубы гук рабіўся ўсё мацнейшым. Нарэшце, сярод грукату грому і маланкі, пачуўся голас. Гэта Гасподзь вымаўляў народу тыя 10 прыказаньяў, якія павінны былі легчы ў аснову жыцця яўрэйскага народу, якія нават да сённяшняга дня зьяўляюцца меркаю жыцця і моральнасьці ўсякага чалавека. Осць гэтыя прыказанні:

1) Я—Гасподзь Бог твой, хай ня будзе ў цябе іншых багоў, апрача Мяне.

2) Не ствары сабе куміра і ўсялякай падобнасьці ні таго, што высока на небе і нізка на зямлі, ні таго, што ў вадзе пад зямлёю, — не пакланяйся ім і ня служы ім.

3) Ня ўжывай Імя Госпада Бога твайго дарэмна.

4) Памятай дзень суботні, каб сьвяткаваць яго; шэсьць дзён працуй і споўніш у іх усе справы твае; у дзень-жа сёмы субота Госпаду Богу твайму.

5) Паважай бацьку твайго і маці тваю, каб добра табе было і каб доўгалецьце меў на зямлі.

6) Не забівай.

7) Не чужалож.

8) Не крадзі.

9) Ня сьведчы непраўдзіва на друга твайго.

10) Не пажадай жонкі друга твайго, не пажадай дому бліжняга твайго, ні сяла яго, ні раба яго, ні рабыні яго, ні вала яго, ні асла яго, ні ўсякай скаціны яго, ні ўсяго, што ёсьць у бліжняга твайго.

Закон, які зьмяшчаецца ў гэтых прыказаньнях, прызначаўся не для аднаго толькі яўрэйскага народу, але для ўсяго чалавецтва. Апрача яўрэяў, тады ня было на зямлі народу, які захаваў-бы праўдзівую веру ў Бога. Панавала ўсюды паганства. Кожны чалавек думаў толькі аб сабе, аб сваім шчасці і дабрабыце; — адсюль развіліся: самавольства, роскаш, распуста адных, няволя, бяспраўе, уціск другіх. Крадзеж, крывапрысяжнасьць, блудніцтва былі самай звычайнай зьявай жыцьця. Жыцьцё чалавека ставілася нівошта. У сям'і ня было паважаньня дзяцей да бацькоў, і наагул паважаньня правоў і асобы чалавека. — Сярод гэтай ночы ў суадносінах людзей паміж сабой Закон Майсея зьявіўся запраўдным променем, які асьвятляў і жыцьцё і ўстрымліваў чалавецтва ад поўнай і аканчальнай гібелі.

Майсей — пасярэднік між Богам і народам. Прароцтва аб Мэсіі. Народ яўрэйскі са страхам слухаў Божыя прыказаньні. Ён мімаволі адступіў ад самае гары Сінайскае і стаў недалёка. Калі голас змоўк, дык старшыні народныя пачалі прасіць Майсея быць пасярэднікам між Богам і народам, каб ім „ня ўмёрці“. Майсей падняўся йзноў на гару. Бог прыняў яго пасярэднікам між Сабою і народам і сьцьвярдзіў даўнае Абяцаньне аб Вялікім Прароку і Законадаўцы, Які на ўсе часы будзе Адзіным Пасярэднікам між Богам і людзьмі: „І ўлажу словы Мае ў вусны Яго і Ён будзе гаварыць ім усё, што Я загадаю Яму. А калі хто не паслухае словаў Маіх, якія Прарок той будзе гаварыць Маім Імем, з таго Я спаганю“. Пасьля гэтага Бог вымавіў прароку Майсею законы жыцьця рэлігійнага і грамадзкага, якія той пераказаў старшыням, а тыя народу. Народ сказаў: „усё, што казаў Гасподзь, споўнім і будзем Яму заўсёды паслушнымі“.

Уваход яўрэяў у завет з Богам. На другі дзень пасьля дараваньня законаў, Бог пажадаў уступіць з усім яўрэйскім народам у завет, г. ё. дагавор. Бог абыцаў быць яго Богам, а ён прысягнуў спаўняць усе прыказаньні свайго Цара Нябеснага. У знак гэтага завету, Майсей на асобным ахвярніку, які быў складзены з 12 каменяў, на ліку 12 каленаў ізраільскіх, прынёс ахвяру Богу, акрапіў народ крывёю ахвярных жывёлаў і голасна ўсім яшчэ раз прачытаў кнігу, у якую былі ўпісаны законы, дадзеныя Богам на Сінайскай

гары. Народ ізноў пацьвярдзіў сваю гатоўнасць спаўняць Божыя законы і пастанавіў назаўсёды сьвяткаваць гэты дзень — Пяцьдзсятніцу.

Пасьля гэтага Майсей узяў Аарона, двою яго сыноў і 70 старшыняў і наказаў ім месца, дзе гаварыў з ім Бог. Яны ўбачылі нешта падобнае да работы з чыстага сапфіру і яснае, як неба.

§ 38. Нарушэньне Завету з Богам — пакланеньне яўрэяў залатому цяляці. Аднаўленьне Завету.

Нядоўга яўрэі трымаліся свае прысягі — спаўняць закон Божы.

Па загаду Божаю, Майсей узыйшоў на гару, уступіў у сярэдзіну воблака і там заставаўся 40 дзён і 40 ночаў. Гасподзь у гэты час даў Майсею падробныя паказаньні адносна будовы скініі, парадку багаслужэньня і ахвярапрынашэньняў. А каб народ ляпей захоўваў дадзеныя яму Божыя прыказаньні, Гасподзь даў Майсею дзьве каменныя табліцы (скрыжалі), на якіх перстам Божым напісаны былі 10 прыказаньняў. Што-ж рабіў народ у адсутнасці Майсея? Думаючы, што Майсей згінуў, што ня будзе каму вясці народ далей па пустыні, народ пачаў непакоіцца і, нарэшце, патрэбаваў ад Аарона зрабіць вобраз Бога, які йшоў-бы перад ім. Аарон паслухаўся. Яўрэі ўзялі ў жонак сваіх залатыя завушніцы і прынясьлі Аарону. Аарон зрабіў з іх літае цялё. Гэта ня было ўласна ідалапаклонства, а толькі народ хацеў багатварыць Іегову ў якім-колечы пачуцьцёвым вобразе, да чаго прывычаіўся ў Эгіпце, дзе быў культ сьвяшчэнных жывёлаў, як, напрыклад, быка, цяляці, кракадзіла і др. Калі народ убачыў цялё, дык выклікнуў: „ось бог, які выяў нас з Эгіпту“, пачаў прыносіць яму ахвяры і, згодна з паганскім звычайам, „сеў есьці і піць, а пасля пачаў гуляць“. Пайшла дзікая пацеха.

Пачуўшы шум у лягеры, Майсей паспяшыў сайсьці з гары. Калі ён убачыў залатое цялё і п'яную гульню каля яго, ён у страшным абурэньні кінуў ад сябе скрыжалі, якія нёс з гары і яны разьбіліся. Пасьля ўзяў цялё, спаліў яго на агні, загадаў змалоць яго ў парашок і высыпаць у ваду, якую пілі ізраільцяны: хай бачаць нікчэмнасць свайго

бога! Але гэтага было мала. Трэба было знішчыць правядыроў, якія мелі такі распусьлівы ўплыў на народ і высунуць найболей прыхільных да новага закону людзей, каб стаялі на варце запраўднай рэлігіі. Дзеля гэтага Майсей выклікнуў: „Хто Гасподзен, ідзі да мяне!“ На яго заклік адклікнулася адно толькі калена Левія, найменшае лікам у народзе. Майсей загадаў ім прайсьці цераз увесь лягер і забіваць бяз літасьці ўсіх ідалапаклоньнікаў. Сыны Левія прайшлі па ім і „згинула ў той дзень з народу да 3000 чалавек“.

Зьяўленьне Майсею славы Божай. На другі дзень Майсей сказаў народу: „вы дапусьцілі вялікі грэх, дзеля гэтага я ўзыду да Бога, ці ня выбачыць Ён ваш грэх?“ 40 дзён і 40 ночаў правёў Майсей на гары, просячы Бога, каб выбачыў Ён Свайму народу. „А калі ня выбачыш яму — маліўся Майсей, — выкінь мяне з кнігі Твае!“ (г. ё. пазбаў вечнага шчасьця). Іегова выбачыў народу і Аарону і абяцаў ізноў вясьці яўрэяў у зямлю абяцаную, хаця і сказаў, што ад гэтага часу ня Сам пайдзе перад ім, а пашлець Ангела свайго. У знак аднаўленьня нарушанага завету, былі зроблены новыя каменныя табліцы (скрыжалі) з выразанымі на іх 10 прыказаньнямі. У нагладу за яго самаахвярнасьць, Майсею была паказана слава Божая. Адбітак гэтае славы застаўся назасёўды на твары ў Майсея; ад яго пачалі выходзіць праменьні сьвятла, дзеля гэтага ніхто ня мог глядзець на яго і Майсей павінен быў насіць пакрыцьце, якое знімаў толькі тады, калі станавіўся перад Богам на малітву.

§ 39. Скінія Майсеева. Заснаваньне старазаветнае іерархіі. Багаслужэньне. Сьвяты.

Дзеля багаслужэньня Майсеем была пабудована скінія, або пераносны храм. Увесь матар'ял для будовы скініі быў дастаўлены самаахвотнымі прынашэньнямі народу. Скінія складалася з дзвюх частак: сьвяцілішча і сьвятое сьвятых. Яна была абкружана з усіх бакоў асобным дваром. Сьце-намі, як вонкавымі, так і ўнутранымі служылі завесы, зробленыя з дарагое тканіны, якая бліскала яскравасьцю колераў. Дзе-ня-дзе па тканіне былі вышытыя золатам вобразы хэрувімаў. Цьвёрдыя часткі скініі—стаўпы, брусы, жэрдкі—

былі зроблены з моцнага дзерава „сіттім“, ці сінайскай акацыі. У двары (65 × 32 арш.), перад завесаю сьвяцілішча, стаяў аўтар ахвярапрынашэнняў, на якім прыносілі ахвяры і падтрымлівалі незгасаўшы агонь, і за ім мыціца, ў якой сьвяшчэньнікі мылі рукі і ногі перад уваходам у сьвяцілішча, у часе ахвярапрынашэнняў і перад пачаткам службы. У сьвяцілішчы (13 × 13 × 6 арш.), куды мелі права ўваходзіць толькі сьвяшчэньнікі, стаяў направа (на паўноч) стол з 12 сьвятymi хлебамі, налева (на паўдзён) сямісьвечнік, які гарэў заўсёды, і проста перад завесаю — аўтар надзільны для курэння ладану. Частка скініі за сьвяцілішчам, якая аддзялялася ад яго завесаю, і куды меў права ўваходзіць толькі першасьвяшчэньнік (адзін раз у год), называлася сьвятое сьвятых (6 × 6 × 6 арш.). Тут знаходзілася галоўная сьвятыня яўрэяў — каўчэг завету. Па форме гэта была простакутная скрыня, якая мела паўтара аршына даўжыні і каля аршына ў вышыню і шырыню. Ён быў зроблены з дзерава „сіттім“ і ўвесь абкладзены ўнутры і звонку золатам. Наўзверху каўчэгу ляжала залатая пакрышка, якая называлася ачысьцілішчам. Па баках яе былі вылеплены два літыя хэрувімы. У кутох былі зроблены невялічкія абручы, куды прасоўваліся жэрдкі, калі трэба было пераносіць каўчэг. У каўчэзе знаходзіліся скрыжалі завету, судзіна з маннаю і — пазьней быў паложаны — пасах Аарона.

Калі скінія была пастаўлена, слава Гасподняя, у відзе воблака, напоўніла яе. Воблак заўсёды стаяў над скініяй. Калі ён паднімаўся, ізраільцяны рушаліся ў далейшую дарогу.

Старазаветная іерархія. Раней службу Божую спаўняў старшы ў родзе ці галава сям'і. Цяпер Гасподзь заснаваў асобны сьвяшчэньні стан, які складаўся з трох ступеняў: першасьвяшчэньнік, сьвяшчэньнікі і ніжэйшыя служнікі пры скініі. Дзеля служэньня пры скініі было прызначана цэлае калена Левія; пасля патомкі яго адтрымалі назоў левітаў. Першасьвяшчэньнік быў заступнікам перад Богам за народ і галоўным ахоўнікам закону. Яму было прысвоена асобнае дарагое адзеньне ў часе багаслужэньня. На грудзях ён меў „наперстнік“, які быў упрыгожаны 12 дарагімі каменьнямі, з напісам на іх іменаў 12 каленаў ізраільскіх. Да абавязкаў сьвяшчэньнікаў адносілася: уносіць малітвы

да Бога, приносиць ахвяры, курыць ладан і вучыць народ Закону Божага. Усе іншыя левіты памагалі сьвяшчэньнікам пры ахвярапрынашэньнях, насілі скінію ў часе падарожы. п'ялі і гралі на музычных інструмэнтах, калі йшло багаслужэньне. Народ у часе багаслужэньня знаходзіўся на двары Скініі.

Першасьвяшчэньнікам Майсей паставіў брата свайго Аарона; яго чатыры сыны былі прызначаны сьвяшчэньнікамі. Пры высьвячэньні Аарона, Майсей памазаў яго сьвятым алеем. Гасподзь паслаў агонь на першую ахвяру Аарона. Гэты агонь заўсёды падтрымліваўся ў скініі. Два сыны Аарона — Надаў і Авіуд — былі пакараны сьмерцю за тое, што ўжывалі пры ахвярапрынашэньні агонь чужы.

Багаслужэньне старазаветнае царквы складалася з малітваў і ахвярапрынашэньняў. Ахвяры прыносіліся ці для ачышчэньня ад грахоў ці ў падзяку за міласьці Божыя. У першым выпадку чалавек грэшны прыводзіў цялё, барана ці казла і ўскладаў на яго свае рукі. Сьвяшчэньнік калоў жывёлу, кроў яе ліў навакол ахвярніка, а жывёлу паліў. Гэта была ахвяра гэтак зван. ўсеспаленьня. Апрача крываваых, былі ахвяры і някывавыя, калі ў ахвяру прыносілася: мука, ладан, віно, масла і інш. У падзяку Богу і каб выпрасіць яго міласьці прыносілася ахвяра спакою ці збавеньня. Пасьля багаслужэньня сьвяшчэньнікі давалі багаславеньне народу цераз падыманьне рук і прызываньне трыкроць Імя Божага. У дзень ачышчэньня (ў палове верасья) ахвярапрынашэньне рабілася цераз першасьвяшчэньніка. Прыводзілі двух казлоў. Першасьвяшчэньнік выбіраў цераз лёсаваньне аднаго з іх, калоў яго за грахі ўсяго народу, з крывёю ўваходзіў у сьвятое сьвятых і крапіў ёю над ачысьцілішчам каўчэга. Пасьля спалывалі казла па-за лягерам. Над другім казлом першасьвяшчэньнік выспаведваў грахі ўсяго народу і даваў прыказаньне выгнаць яго з лягеру ў пустыню.

Сьвяты. Апрача тых сьвятаў, якія ўжо былі, г. ё.: суботы, Пасхі, Пяцьдзсятніцы і дня ачышчэньня, Майсей устанавіў новыя сьвяты: **новагодзьдзя**, **новамесяца** (першы дзень кожнага новага месяца), **год суботні** (кожны сёмы год, у якім не абраблялася зямля, адпускаліся на волю

рабы, пакідаліся на фруктовых дзеравах плады для бедных) і год юбілейны (кожны 50-ы год, у якім уласьнікам зварочваліся маемасьці, якія былі праданы ці заложаны).

§ 40. Грамадзкія і моральныя пастановы Майсеевага законадаўства *).

Апрача рэлігійных, Майсей, па загаду Божаму, даў яўрэйскаму народу шмат законаў грамадзкіх, каб зрабіць парадак і арганізаваць народ у адну вялікую сям'ю, каб кожны член гэтае сям'і ведаў свае правы й абавязкі і праз тое самае спрыяў агульнаму дабру і шчасьцю. Дзякуючы таму, што Сам Бог быў найвышэйшым Царом і Судзьдзёю Сваіго народу, грамадзкі закон Майсея ўстанаўляў такую справядлівасьць, якой ня ведалі іншыя народы. У той час, як усюды паганскія народы дзяліліся на касты, з якіх адна бязлітасна гняла другую, дык, па закону Майсея, усе яўрэі былі аднолькава падпарадкаваны Іегове і дзеля гэтага ўсе былі роўныя між сабою. Роўнасьць усіх перад законам складае аснаўную рыску гаспадарственнага жыцця яўрэяў.

З боку энанамічнага роўнасьць перад законам выражалася ў тым, што кожны правамоцны сябра грамадзянства адтрымліваў пэўны зямельны надзел, у залежнасьці ад колькасьці і працаздольнасьці членаў сям'і і сам абрабляў сваю гаспадарку. Ніхто ня быў пакрыўджаны. Кожнаму быў забясьпечаны кавалак хлеба, толькі працуй. Дзякуючы гэтаму, у яўрэяў ня было тае процілежнасьці багацця й беднасьці, раскошы і ўбогасьці, з якім мы спатыкаемся ў другіх гаспадарствах таго й пазьнейшага часу. На той выпадак, што гэты парадак жыцця парушаўся, Майсей, як ведама, устанавіў сьвяты—суботні й юбілейны год, у працягу якіх, напр., праданья ці ўзятыя за даўгі надзелы ці другая якая падобная маемасьць зварочвалася дарэмна да першага ўладара, дараваліся даўгі, бедаком пазвалялася зьбіраць калосьсе на палёх багатых і інш.

З боку грамадзкіх суадносін закон Майсея даваў усім праваздольным грамадзянам аднолькавыя правы, нават і чужынцам: „закон адзін і адны правы хай будуць для вас і для чужынца, які жыве ў вас“ — казаў законадаўца. Дзеля гэтага ў яўрэяў ня было таго, што бачым у другіх тагочасных народаў, у каторых, напр., рабы лічыліся як-бы рэчай ці прадметам якім, а не асобаю, — прадметам, які гаспадар мог прадаць, выменяць, забіць і г. д. Таксама закон Майсея падняў і палажэньне жанчыны, якая адтрымала ў грамадзянстве амаль ня ўсе тыя самыя правы, што й мужчына.

Дзе ўстанаўлялася роўнасьць правоў, там — разумеецца — была й роўнасьць абавязкаў. Закон Майсея ня ведаў таго парадку, які трымаўся ў іншых паганскіх народаў, дзе пануючыя клясы былі вольнымі ад усялякіх гаспадарственных павіннасьцяў, а бяспраўныя нясьлі на сабе ўвесь цяжар гаспадарственнага жыцця. Аснаўную гаспадарственную павіннасьць — вайсковую — адбываў, паводле закону Майсея, кожны мужчына пэўнага веку, бяз розніцы палажэньня ў грамадзянстве;—таксама адбывалася й падатковая

*) Пры выкладаньні лекцыяў малодшым вучням гэны § можа быць выкінуты.

павіннасць, ад якое ня быў вольны ніводзін грамадзянін. Трэба заўважыць, што падаткі йшлі пераважна на рэлігійныя патрэбы (утрыманьне скіні, левітаў і г. д.).

З боку кіраваньня яўрэйскім народам—найвышэйшая ўлада належала да Самога Іеговы, Які кіраваў народам праз дадзеныя яму законы і цераз асобна абраных ім прадстаўнікоў (Майсей, Ісус Навін, судзьдзі, цары). Калі яўрэі былі яшчэ ў Эгіпце і пазьней, у часе вандраваньня ў пустыні, дык у іх была „рада старшыняў“ (70), якім даручана было нясьці „цяжар кіраваньня народам“. Для разгледжаньня судовых справаў Майсеем, па радзе цесьця Іафора, былі ўстаноўлены „судзьдзі“ народныя, т. зв. 1000, 100, 50 і 10 — начальнікі. У выпадках асабліва важных старшыні і начальнікі зьбіраліся на агульнанародны сход („усё грамадзянства“), які й вырашаў пытаньні аб вайне, форме кіраваньня і др.

Апрача дзесятаслоўя, у законах Майсея зьмяшчаецца цэлы рад **моральных** пастаноў, якія мелі значэньне не для аднаго толькі яўрэйскага народу, але цераз яго і наагул для ўсяго чалавецтва. У той час, як паганцы ня ведалі ў жыцці іншага правіла, як толькі „жыві для сябе, хоць-бы з крыўдай для бліжняга твайго“, закон Майсея першым правілам моралі выставіў такое: „любі бліжняга твайго, як самога сябе“. Гэтымі і іншымі моральнымі законамі Майсей меў на ўвазе падняць у народзе пашану наагул да асобы чалавека, не выключаючы і рабоў, а таксама да сьвятасьці брачнага сужыцця, якое так часта нарушалася ў паганцаў, да права на ўласнасць і інш. Такія звычайныя ў паганцаў грахі, як забойства чалавека, блуд, непаважаньне бацькоў, караліся па закону Майсея сьмерчай.

§ 41. Асуджэньне яўрэяў на 40-гадовае вандраваньне.

Каля Сінаю яўрэі прастаялі адзін год і два месяцы. Адтрымаўшы поўную царкоўную і грамадзкую арганізацыю, яны рушыліся ў далейшую дарогу. Да зямлі Ханаанскае было вёрст 300 напрасьцень. Яўрэі маглі пацяпацца надзеяй хуткага дасягненьня абяцанай зямлі, цякучай малаком і мёдам. Перад выходам было зроблена зьлічэньне народу. Усе калены, за выключэньнем калена Левія, далі агульны лік 603.550 чал. мужчынскага роду ад 20 гадоў і вышэй; у калене Левія было 22.000 душ мужчынскага роду ад аднаго месяца і вышэй. Жанчыны і дзеці засталіся бяз зьлічэньня.

Калі яўрэі падходзілі да граніцы Ханаану, дык старшыні прасілі Майсея, выслаць наперад аглядальнікаў, якія-б „аглядзелі зямлю і прынясьлі аб ёй вестку“. Майсей згадзіўся. Было абрана 12 чалавек, па адным з кожнага калена. У ліку абраных былі І. Навін і Халеў. 40 дзён аглядальнікі хадзілі па зямлі Ханаанскай і вярнуліся з рознымі пладамі, узятымі з яе і, між іншым, з такою агромністаю вінаград-

наю галінаю, што яе нясьлі на жэрдцы ўдвох. Але, выхваляючы пладародзье дзе зямлі, аглядальнікі не захавалі перашкодаў, якіх ня ўнікнуць, калі пайдучь займаць зямлю: „народ, які тамака жывець — казалі яны — надта дужы і гарады мае вялікія і моцна выбудаваныя; дык і племя волатаў бачылі мы там; перад імі мы ня болей, як саранча“. Народ, чуючы гэта, надта спалохаўся. Замест таго, каб — паклаўшыся на волю Божую — сьмела й адважна йсьці ўперад, да чаго заклікалі яго Ісус Навін і Халеў, яўрэі маладушна кінуліся шукаць выхаду з палажэньня; адны трэбавалі абраць новага правадыра, другія запрапанавалі вярнуцца у Эгіпэт, іншыя крычалі, каб пабіць каменнем Майсея, Аарона, І. Навіна і Халева. Тады слава Божая ў відзе воблака зьявілася ў скініі, і Майсей адчуў адтуль голас Бога: „дакуль гэты народ будзе ня верыць Мне пры ўсіх знаках, якія Я яму зрабіў! Скажы ім ад імя Майго: вы ня ўвойдзеце ў зямлю, на якой Я абяцаў пасяліць вас, апрача Халева і Ісуса Навіна. Заўтра-ж варочайцеся ў пустыні Мёртвага мора. Дзяцей вашых, аб якіх вы гаварылі, што яны застануцца ў здабытак ворагам, Я ўведу туды, а вашыя групы лягуць у гэтай пустыні. Па ліку 40 дзён, у працягу якіх вы аглядалі зямлю, 40 гадоў будзеце нясьці кару за віну сваю і пазнаеце, што значыць быць пакінутымі Мною“. Дзесяць аглядальнікаў—галоўных вінавайцаў—былі ў той самы час пакараны сьмерцю.

Ня глядзячы на прызначэньне Божае аб пакараньні, яўрэі рашылі ўсёж-такі безадкладна йсьці ў зямлю Ханаанскую. Дарма Майсей прасіў іх ня йсьці проці волі Божай. Яны кінуліся ў горы, на граніцы з Палестынай, але за сваю шалёную спробу былі страшэнна пакараны: ханааны разьбілі іх і прагналі ад сваіх межаў. І мімаволі пайшлі яўрэі йзноў вандраваць у пустынях Арабіі.

§ 42. Цудоўны псах Аарона.

У Майсея і Аарона сярод яўрэйскага народу было шмат зайздросьнікаў, якія зайздросьцілі іхняму высокаму палажэньню. Гасподзь пакараў гэтых людзей, калі яны адкрыта выказалі сваё абурэньне. Але каб у будучыні ня было ніякага сумліву адносна боскага абраньня ці прызначэньня Аарона, Бог загадаў: узяць у кожнага з 12 начальнікаў

кален па посаху, і імя кожнага напісаць на посаху яго, а імя Аарона напісаць на посаху прадстаўніка калена Левія, далей — палажыць іх у скініі перад каўчэгам завету: „каго я выбяру—сказаў Гасподзь—посах таго зацьвіцець“. Майсей зрабіў так. На другі дзень Майсей, на вачох усяго народу, ўвайшоў у скінію і вынес посахі. Аказалася, што посах Аарона зацьвіў, пусьціў пупышкі, даў кветкі і сьпелі на ім міндальныя гарэхі. Па загаду Божаю, посах гэты быў паложаны ў каўчэг завету.

§ 43. Вандраваньне яўрэяў у пустыні.

38 гадоў вандравалі яўрэі ў пустыні каля Чырвонага мора. Гэтае вандраваньне было поўнае ўсялякіх стратаў і нястачы. Дарога йшла па пустынных цясьнінах і далінах, што надта ўтруджала народ, які пасоўваўся з вялізарным абозам і статкамі. Цягаты дарогі былі вынятковыя. Улетку іх паліла нястрывалая сьпякота, узімку часта іх лягер засьпала сьнегам. Часта выяўляўся брак яды і здаровай вады. Не заўсёды яны маглі йсьці простаю дарогаю: у гэтым ім перашкаджалі суседнія народы, якія, баючыся навалы на іх граніцу, выступалі з войскам проціў новых прышэльцаў.

Як і да Сінаю, народ і цяпер няраз выказваў незадаволеньне проці Майсея за тых ці іншых нявыгоды дарогі, напр., на брак мяса, рыбы, гуркоў, цыбулі, часныку і інш. чым у дастатку карыстаўся раней у Эгіпце. Гэта ўсё Майсей адчуваў надта балюча. Як і раней, ён заўсёды ў такіх выпадках зварочваўся з малітвай да Бога, просячы Яго выбачыць перакарлівы і непаслушны народ і паслаць яму ўсё патрэбнае.

Прайшлі дзiesiąткі гадоў вандраванья па пустыні Сінайскай. Пакаленьне, якое Майсей вываў з Эгіпту, паступова вымірала. Яно не заслугоўвала свабоды, дадзенай Майсеем і павінна было ўступіць сваё месца новаму пакаленьню, загартованаму ў трудох і нястачах пустыні, прайшоўшаму цяжкі шлях узгадоўваньня ад беглага раба да арганізаванага народу. Толькі такое пакаленьне магло адважна стрэнучь шматлікіх ворагаў і ачысьціць ад іх абязцаную зямлю. І гэтае новае пакаленьне к канцу 38-х гадовага вандраванья Майсей прывёў, нарэшце, да граніцаў Ханаану.

§ 44. **Прызначэньне Божае адносна Майсея і Аарона.**

Калі яўрэй былі ў Кадэсе, дык адбыўся прысуд Божы, на моцы якога нават самыя Майсей і Аарон пазбаўлены былі шчасьця ўвайсьці ў зямлю абяцаную, як і тое пакаленьне, якое яны вывялі з Эгіпту. Здарылася гэта так. Аднаго разу народ стаў наракаць на Майсея з прычыны недахвату вады. Калі Майсей з Ааронам зьвярнуўся да Бога з малітваю аб дараваньні вады, дык Гасподзь загадаў ім „сказаць чутна для ўсіх скале і яна дасьць з сябе ваду“. Загад Божы быў ясны. Майсей і Аарон павінны былі так і рабіць. Але яны згубілі пэўнасьць у магчымасьць цуду. Падходзячы да скалы і ўдараючы па ёй два разы, Майсей сказаў: „паслухайце, непакорныя, ці нам з гэтае скалы дастаць для вас ваду?“ Хаця вада зараз і пацякла з каменя, але зроблена было гэта з недаверай, з пачуцьцём раздражненьня й роспачы, і за гэта якраз Гасподзь і асудзіў Майсея з Ааронам. Новае пакаленьне павінны былі вясьці ў зямлю абяцаную і новыя правадары.

§ 45. **Сьмерць Аарона. Мядзяны зьмей.**

Ледзь народ рушыў ад Кадэсу ў далейшую дарогу, як сталася сумнае здарэньне: на адной з верхавінаў Ор памёр, на ваччу ўсяго народу, вялікі першасьвяшчэньнік ізраільскага народу Аарон, на 123-м годзе жыцьця. Страту гэтую асабліва цяжка адчуў Майсей, для якога яна служыла смутнай прадзнакай хуткага здзейсьненьня суда Богага і над ім самым. Наступнікам Аарона быў сын яго Элеазар, якому Майсей перадаў багаслужэбнае адзеньне Аарона.

Ад гары Ор ізраільцыяне пашлі ў абход зямлі Эдаміянаў, якія не далі згоды прапусьціць іх праз свае ўладаньні. Абход гэты быў трудны і яўрэй зноў пачалі наракаць: „навошта вывялі нас з Эгіпту, каб цяпер паміраць нам у пустыні? Тутака няма ні хлеба, ні вады, а гэтая благая яда нам абрыдла“. У пакараньне за гэта Гасподзь паслаў на іх ядавітых вужакаў, ад укусу якіх памёрла шмат яўрэяў. Яны хутка зразумелі свой грэх і прасілі Майсея памаліцца за іх Богу. Гасподзь загадаў Майсею зрабіць медзянага зьмея і павесіць яго на дзераве, і сказаў: „хто, будучы ўкушаны, гляне на яго, той застанецца жывы“. Майсей

Мадонны змей.

споўніў волю Божую і, ўзапраўднасьці, усе, хто з вераю і малітваю паглядаў на мядзянага зьмея, засталіся жывымі*).

§. 46. Заваяваньне ўсходня-Іарданскае краіны.

Прароцтва Валаама.

Яўрэі ўсё бліжэй і бліжэй падсоўваліся да ўсходніх межаў зямлі абяцанае. Перашкоды з боку суседніх народаў рабіліся ўсё значнейшымі. Калі ізраільцяны былі ўжо недалёка ад ракі Іардану, за якой пачыналася зямля абяцаная, дык проці іх выступілі з войскам спачатку цар амарэяў, пасья цар васанскі. Яўрэі разбілі іх, занялі іх гарады, зьнішчылі іх жыхароў і забралі іх маемасьць. Пасья гэтага сталі лягерам на беразе Іардану проці гораду Ерыхону. Занятую зямлю Майсей аддаў у валаданьне тром каленам ізраільскім: Рувімаваму, Гадаваму і палавіне калена Манасінага з тэю ўмоваю, што аканчальна яны асядуць на сваіх удзелах не раней, як будзе заваявана ўся зямля абяцаная, у чым павінны памагаць іншым каленам.

Удача ізраільцянаў выклікала вялікае незадаваленьне й абурэньне моавіцянаў, патомкаў Лота, якія жылі на паўдзён ад занятых зямель. Цар іх Валак рашыў даць адпор прышלאму народу. З гэтаю мэтай, у зьвязку з старшынямі суседняга мадыяніцкага народу, ён зьвярнуўся да найвыдатнейшага ў той час на ўсходзе чараўніка ці паганскага прарока Валаама, які жыў на рацэ Эўфраце, у Мэсанатаміі (бацькаўшчыца Абраама), просячы яго прыйсьці і праклясьці Ізраіля, і гэтым узьнемагчы яго супроць аружжа Валака. За гэта ён абяцаў Валааму багатыя гасьціны. Валаам запытаўся ў Госпада, і Господзь сказаў яму: „народ гэты багаславёны; ідзі да Валака, ды рабі толькі тое, што Я буду казаць табе“. Валаам на асьліцы рушыў у дарогу. Дарогаю асьліца некалькі разоў супынялася, зварочвала ў бок, і нарэшце лягла пад Валаамам. Той пачаў біць яе. Раптам асьліца чалавечым голасам загаварыла: „што я табе зрабіла, што ты б'еш мяне?“ Валаам надта здзівіўся. Вочы яго адкрыліся і ён убачыў, што на дарозе стаіць з голым мечам ангел і загароджвае яму дарогу. Ангел і кажа яму

*) Так і нас, хрысьціян, збаўляе цяпер вера ў Расьпятага на крыжы І. Хрыста, праобразам чаго і служыць мядзяны зьмей у пустыні.

ад імя Госпада: „шлях твой няправы перада Мною; ідзі з людзьмі гэтымі, але толькі тое кажы, што Я буду гаварыць табе“. Валак з радасьцяй сустрэў Валаама. Ён патрэбаваў, каб на гары, з якой было відаць лягер ізраільцянаў, выбудавалі сем ахвярнікаў і прывялі цялят і аслоў. Закурыліся ахвяры, пралілася ахвярная кроў. Але Валаам усё яшчэ вагаўся, ці праклінаць Ізраіля: з аднаго боку яго спакушалі багатыя гасьціны, з другога — баяўся не паслухаць волі Божай. Тры разы Валаам запытваў Бога на трох абраных месцах, і тры разы, па наданьню Божаю, вымаўляў, замест пракляцьця, багаславеньне Божае ізраільскаму народу: „як пракляну я Ізраіля? Бог не праклінае яго. Як прыгожы шатры твае, Якаў, і жылішчы твае, Ізраіль! Багаслаўляючы цябе багаславеньні і праклінаючы цябе пракляты“. А пасья, натхнёны Богам, вымавіў наступнае прадказаньне аб зьяўленьні ў ізраільскім народзе вялікага Патомка — Збавіцеля сьвету: „бачу Яго, але цяперака яшчэ няма; бачу, але ня блізка. Усходзіць зорка ад Якава і паўстане посах ад Ізраіля, крышыць князёў Моава і руйнуе ўсіх сыноў Сіфавых“.

Валаам сабраўся йсьці дамоў. Але яму шкада было страціць багатыя гасьціны, і ён даў Валаку згубную для ізраільцянаў раду — усяляк спакушаць іх да ідалапаклонства і распусты. Моавіцяне зрабілі паводле рады Валаамавай. Ізраільцяне аддаліся страшнай распусьце. У пакараньне за гэта, Гасподзь загадаў зьнішчыць сьмерцяй усіх саграшыўшых распусьнікаў, якіх загінула 24.000 чал. Пры гэтым пакараньні згінуў і сам Валаам.

Калі пасья гэтага быў зроблены новы перапіс народу, які быў патрэбны дзеля правільнасьці будучага падзелу зямлі, дык аказалася, што ўсяго было 601,730 чал. мужчынскага роду, здольных да войска. Гэта было ўжо новае пакаленьне, якое радзілася ў пустыні. З старога пакаленьня, апрача Майсея, жывымі засталіся толькі Ісус Навін і Халеў — у нагароду за сваю вернасьць завету Божаю. Яўрэй ўступалі цяпер у зямлю абяцаную. Іх мукі й нядоля падходзілі да канца. Майсей з гэтае прычыны ўстанавіў сьвята „кушчаў“ (шатроў) на ўспамін 40-гадовага вандраваньня ў пустыні.

§ 47. Апошнія распараджэньні Майсея і багаславенне ім народу. Сьмерць Майсея.

Перад канцом 40-гадавога вандраваньня ў пустыні, памятаючы прызначэньне Богае, што ня ўвойдзе ён у зямлю абяцаную, Майсей пачаў рыхтавацца да сьмерці, хаця арганізм яго быў яшчэ моцны, ня глядзячы на яго немалы ўжо век (120 г.). Па наказаньню Божаму, Майсей паставіў замест сябе правадыром народу Ісуса Навіна і абвясціў апошнія свае распараджэньні народу, іменна: калі ізраільцяны ўвайдуць у зямлю ханаанскую, яны павінны будуць выгнаць усіх яе жыхароў, зьнішчыць ідалапаклонства, раздзяліць усю зямлю між каленамі ізраільскімі і адмовіцца ад усялякіх зносін з хананеянамі. Просячы народ спаўняць Божыя прыказаньні і абяцаючы за гэта ўсялякае дабро зямное і панаваньне над шмат якімі народамі, Майсей прадказаў страшныя бядоты, калі народ забудзе Бога і Яго сьвятыя заповедзі. Нарэшце, Майсей даў сваё багаславенне ўсім каленам ізраільскім і перадаў сьвяшчэньнікам, дзеля захаваньня ў каўчэзе завету, напісаныя ім кнігі Закону.

Перад самай сьмерцю, Бог загадаў Майсею ўзысьці на гару Нэво і адтуль паказаў яму ўсю зямлю абяцаную да самага мора (Міжземнага): „ось зямля—сказаў яму Бог— аб якой Я кляўся Абрааму, Ісааку і Якаву, і Я даў табе ўбачыць яе вачыма тваімі, але ты ня ўвойдзеш у гэтую зямлю“. І памёр там Майсей, аплакваны ўсім народам у працягу 30-х дзён. Бог схаваў месца пахаваньня яго, каб яўрэі, меўшыя такі нахіл да многабства, не маглі ўбагавіць яго.

§ 48. Пятакніжка Майсеева.

Да Майсея паданьні аб стварэньні сьвету й чалавека, аб шчаслівым жыцьці яго ў раі й грэхападзеньні, аб патопе, патрыярхах, аб захаваньні праўдзівага богапазнаньня і г. д. перадаваліся вусна ад дзядоў патомкам. Майсей першы, па натхненьню ад Духа Сьвятога, выклаў іх на пісьме. Дзеля гэтага ён ёсьць першы сьвяшчэньні і богапатхненьні пісьменьнік. Ён напісаў наступныя пяць кнігаў, якія складаюць разам „Пятакніжка або Закон Майсеяў“:

- 1) **Кніга Быцьця**, ў якой апісваецца лёс сьвету й чалавека ад стварэньня сьвету да сьмерці Якава й Язэпа ў Эгіпце; яна

ахоплівае пэрыяд часу ў 3800 гадоў; 2) **Кніга Выхаду**, ў якой выкладаецца гісторыя жыцця яўрэяў у Эгіпце, выхад з яго, адтрыманьне Сінайскага законадаўства і пабудаваньне скініі; 3) **Кніга Левіт**, у якой апісваецца багаслужэньне й абрадавыя законы, якія датычаць службы левітаў; 4) **Кніга Ліку**, у якой зьмяшчаюцца два сьпісы яўрэяў і гісторыя вандраваньня іх ад Сінаю да зямлі ханаанскае і 5) **Кніга Другазаконьня**, дзе паўторваюцца законы, якія былі даны Майсеем, і апісваецца сьмерць Майсея.

§ 49. Зямля абяцаная.

Ведамы пад імем Палестыны *) — край, які Бог прызначыў яўрэйскаму народу ў валаданьне, ляжыць у Азіі ўздоўж усходняга берагу Міжземнага мора, ад Ліванскіх гораў на паўноч, да Арабійскае пустыні на паўдзён, і прадстаўляе плошчу ў 110 кв. вёрст. У ёй высокія горы (Эрмон, Фавор, Гарызім, Сіон, Элеонская) — некаторыя з сьнегавымі верхавінамі — чаргуюцца з плоскімі ўзвышшамі і глыбокімі далінамі, якія часам ляжаць ніжэй марскога роўня (Гарданская). Клімат здаровы і спрыяе высокаму росту і фізычнай сіле насяленьня.

У сучасны момэнт Палестына зьяўляецца даволі пустынным і бясплодным краем. Гэта залежыць ад адсутнасьці працавітага насяленьня, якое падтрымлівала б культуру краю і змагалася з такімі, напр., зьявамі, як брак абвадненьня, засыпаньне пяскамі выдмаў берагавое, вельмі ўраджайнае, паласы і т. д.

У часе Майсея гэта быў край, узапраўднасьці цякучы „малаком і мёдам“. Усё дыхала дастаткам і раскошай і шчодро вынаграджала працу. Асабліва ўраджайны былі даліны, абароненыя горамаі ад надта лютага ўсходняга ветру „кадзім“, які высушваў усю расьліннасьць. У некаторых мясцох зьбіралі па два жнівы ў год. Па нахілу гораў усюды былі пышныя сады і вінаграднікі, і самыя горы, якія цяпер зьдзіўляюць сваёю пусткаю, былі накрыты прыгожымі лясамі. Як апісвае Майсей, „гэта была зямля добрая, дзе пшаніца, ячмень, вінаградная лаза, смакоўніцы, грана-

*) Ад імя аднаго з народаў — філісьцімлянаў, — які займаў гэту зямлю ў век пасья патрыярхаў.

тавья дзеравы, аліўкавае дзерава і мёд, — зямля, ў якой народ будзе есці хлеб і ні ў чым ня будзе мець недахвату“. Было таксама і шмат прыгожых месцаў для папасу скаціны. На паўдзён, дзе мясцовасьць мае зусім пустыны характар, сустракаюцца прыгожыя оазы з дужа багатаю расьліннасьцяй.

Калі яўрэі асяліліся ў Палестыне, дык географічнае палажэньне яе было як мага карысным для іх. Палестына знаходзілася ў асяродзьдзі ўсяго гістарычнага сьвету, недалёка ад мора, па якім ішлі руховыя гандлёвыя й культурныя зносіны; з ходам часу яўрэі самі маглі прыняць у іх учасьце і прысоіць сабе ўсю сучасную культуру. З свайго боку, маладая яўрэйская нацыя магла ўнясьці ў жыцьцё паганскага сьвету пачаткі праўдзівага богапазнаньня. Карысьнейшага за гэтае палажэньня для народу, якому Бог прызначыў быць „сьвятлом дзеля адкрывеньня народаў“, ня мог даць ніводзін край у сьвеце. Але ў гэтым змяшчалася і небясьпека для праўдзівае рэлігіі: ўваходзячы ў бліжэйшыя суадносіны з паганскімі народамі, яўрэі лёгка маглі паддацца распусьліваму ўплыву шмат якіх паганскіх культураў і пакінуць Бога Абраама, Ісаака й Якава, што ўзапраўднасьці мы няраз і бачым у далейшай гісторыі яўрэйскага народу.

§ 50. Ісус Навін. Пераход яўрэяў праз Іардан (1456 г. да Хр. Нар.).

Па сьмерці Майсея, Бог сказаў І. Навіну: „Майсей, раб Мой, памёр; дык устань і перайдзі праз Іардан ты і ўвесь народ—у зямлю, якую Я дам ім, сыном ізраілевым“. Пакуль народ рыхтаваўся пакінуць апошні свой лягер у Сітціме — у гары, на якой памёр Майсей, І. Навін паслаў двух аглядальнікаў аглядзець бліжэйшы горад — крэпасць Ерыхон (12 вёрст за Іарданам). Аглядальнікі, вярнуўшыся, казалі: „Гасподзь аддаў усю зямлю ў нашыя рукі, і ўсе жыхары зямлі ў страху ад нас“. Тады І. Навін перайшоў з Сітціму на бераг Іардану. Гэта была пара веснавога разводзьдзя ракі (красавік), калі пераход праз яе асабліва цяжкі. Але Ісусу Навіну было адкрыта Богам: „як толькі ногі сьвяшчэньнікаў, якія нясуць каўчэг, ступяць у ваду Іардану, дык вада зьнікне, а якая цячэ з гары, спыніцца, як сыяноў“. Так усё і адбылося. Увесь народ цудоўна пе-

райшоў па аголеным ад вады, сухім дне ракі. На ўспамін аб гэтым пераходзе І. Навін выбудаваў два ахвярнікі Богу — на тым месцы, дзе стаялі сьвяшчэньнікі з каўчэгам, і ў Галгалі, дзе ізраільцяны супніліся лягерам, перайшоўшы Іардан. Цудоўны пераход яўрэяў праз Іардан вельмі напа-лохаў усіх жыхароў зямлі Ханаанскае.

У Галгалі яўрэі ў 40-вы раз па выхадзе з Эгіпту сьвяткавалі Пасху. На другі дзень яны елі праснакі з пшаніцы зямлі абяцанае і сушаныя зёрны. З гэтага дня перастала падаць манна з неба. Народ павінен быў карміцца ўжо пладамі зямлі абяцанае.

§ 51. Заваяваньне зямлі абяцанае.

Узяцьце Ерыхону. Першы горад, які прышлося браць пасьля пераходу праз Іардан, быў Ерыхон, абнесены высокімі і моцнымі сьценамі. Перад тым, як пачаць аблогу, І. Навін сам пайшоў аглядзець яго. І вось — бачыць — недалёка ад гарадзкае сьцяны стаіць чалавек з аголеным мечам. І. Навін пытаецца ў яго: „ці ты наш, ці з ліку ворагаў нашых“? — Той адказвае: „я правадыр войска Божага“. — І. Навін пакланіўся яму і сказаў: „што валадар мой скажа рабу свайму?“ — Нябесны пасланец загадаў І. Навіну скінуць абутак з ног, дзеля пашаны гэтага сьвятога месца, і сказаў, што Гасподзь аддае ў рукі яго Ерыхон і цара ягонага, пры чым яўрэі, здольныя да войска, у працягу шасьцёх дзён павінны абыйсьці горад па адным разе, а ў сёмы—сем разоў, за імі павінны нясьці каўчэг завету, а за каўчэгам хай ідзець увесь народ у глыбокім маўчаньні. І. Навін споўніў усё, як загадаў яму Ангел. Калі на сёмы дзень, абыйшоўшы Ерыхон сем разоў, яўрэі, па знаку трубы, усе раптам закрычалі, дык сьцены гораду паваліліся і ізраільцяны ўвайшлі ў горад. Усю здабычу яўрэі, згодна з закліцьцем І. Навіна, павінны былі ўнясьці ў скінію.

Перамога над яўрэямі пры Гаі. За Ерыхонам ляжаў горад Гай. На падставе адтрыманых вестак, І. Навін для заваяваньня гэтага гораду выслаў невялічкі аддзел войска (3000 чал.). Але аказалася, што весткі тыя былі непраўдзівыя: жыхары Гаю перамаглі яўрэяў і прычынілі ім вялікія страты ў войску. Увесь народ засмуціўся. І. Навін і старшыні яўрэйскія, парваўшы на сабе вопраткі, упалі ніцма перад

скініяй. Тады Бог адкрыў І. Навіну, што яны пакараны за тое, што ня споўнілі закліяцця і ўзялі здабычу. Лёс паказаў вінаватага. Ен быў пабіты каменнем; труп яго і ўся маемасьць была спалена — каб была засьцярога іншым. Пасьля гэтага Бог аддаў яўрэям і горад Гай.

У Сіхэме, куды хутка пасьля заваяваньня Гаю прышлі яўрэі, яны пахавалі астанкі Язэпа, якія ўзялі з Эгіпту—на тым полі, якое купіў Якаў і перад сваёю сьмерцай адказаў Язэпу.

Народ прысягае захоўваць Закон Божы. У Сіхэме-ж народ урачыста прыняў на сябе абавязак сьвята захоўваць дадзены яму закон Божы. На каменных камлыгах былі выбіты галоўныя палажэньні Сінайскага законадаўства. Калі сьвяшчэньнікі, якія знаходзіліся з каўчэгам завету ў даліне, апавяшчалі пэўнае палажэньне закону, то на багаславеньне яго з гары Гарызіму і на пракляцьце з гары Гэвалу народ адказваў гучным і дружным „амін“, пацьвярджаючы гэтым праўдзівасьць і няўхільнасьць багаславеньня за спаўненьне закону і пракляцьця за яго нарушэньне.

Саюз цароў ханаанскіх. Тымчасам чутка аб перамозе яўрэяў праняслася па ўсім краі. Жыхары дужа засмуціліся. Утварыўся саюз цароў, на чале з царом Ерусалімскім, каб агульнымі сіламі перамагчы ворагаў. Адбылася бітва. Яна цягнулася цэлы дзень. Яўрэі прымусілі сваіх ворагаў уцякаць. Калі яны беглі па нахіле гары, раптам выпаў на іх з неба каменны град, які забіваў уцякаўшых. Стала зьмяркаць. Тымчасам прасьледаваньне ня было яшчэ скончана. Тады І. Навін, моцны вераю ўва ўсемагутнасьць Божую, ўладна выклікнуў: „стой сонца!“ Раптам спынілася сонца і зьяла на небе, пакуль народ нішчыў сваіх ворагаў.

Пасьля гэтае перамогі, заваяваньне зямлі ханаанскае далей адбывалася лёгка і шпарка, гарады здаваліся адзін за адным, і разам з імі нішчыліся ці выганяліся жыхары, якія ўладалі імі.

Утварыўся быў супроць І. Навіна саюз цароў паўночнае часьці зямлі ханаанскае, але й яны былі пабіты пры возеры Мэром.

Гэтак пакрысе, пры помачы Божай, была здабыта зямля ханаанская, хаця яўрэі не маглі яшчэ назваць сябе поўнымі

гаспадарамі гэтае зямлі: апрача прыморскіх гарадоў, яшчэ і некаторыя іншыя гарады ў сярэдзіне краю, таксама і некаторыя лясістыя мясцовасці, асабліва ў горах, засталіся ў уладанні хананеянаў, служачы заўсёднаю пагрозай для яўрэяў. Але, ўтаміўшыся вандраваннем у пустыні і сямёхгадовай вайной, яўрэі хацелі якнайхутчэй адначыць і пабуджалі сваіх правадыроў спыніць далейшае заваяванне. Дзякуючы гэтаму, вайна была спынена і народ пачаў сяліцца на новых мясцох. Але гэтая паспешнасць абярнулася з ходам часу ў вялікае зло, бо ў краі засталася шмат хананеянаў, якія ўцягнулі яўрэяў у распусту, збілі іх з дарогі служэння Адзінаму Праўдзіваму Богу і праз гэта наклікалі на іх страшныя бядоты й вечную нядолю.

§ 52. Разьдзяленьне зямлі ханаанскае паміж каленамі ізраільскімі (1450 г. да Хр. Нар.). Сьмерць І. Навіна.

Заваяваную зямлю І. Навін разьдзяліў праз лёсаванне між дзевяцьма з паловай каленамі ізраільскімі, а калена Рувімава і Гадава, з паловай калена Манасіінага, адпусьціў на надзелы іх за Іарданам. Першы лёс выпаў калену Юдаваму, якому дастаўся вялізарны востров на паўдні Палестыны з Хэўронам у асяродзьдзі. Зямля на паўноч ад яго, навакол Ерыхону, дасталася калену Вэніямінаваму. Усе іншыя калены аселі ў паўночнай і паўночна-заходняй частцы Палестыны, іменна: Асірава, Нэфалімава, Завулонава, Ісахарава, Ефрэмава, Данава, Сымонава і палова кал. Манасіінага *). Калена Левііна зусім не адтрымала зямлі: яму было выдзелена для жыцця пасярод розных каленаў 48 гарадоў з належнымі да іх надзеламі; апрача таго, для ўтрыманьня сьвяшчэньнікаў і левітаў, усе калены павінны былі даваць дзесяціну сваіх даходаў. Шэсьць гарадоў, з ліку прызначаных левітам, абвешчаны былі „гарадамі прытулку“: нявольны забойца мог уцячы да іх, хаваючыся ад помсты з боку сваякоў забітага. Такім чынам, „аддаў Га-сподзь Ізраілю ўсю зямлю, якую абяцаў даць бацьком іх, і яны адтрымалі яе ў насьледства і асяліліся на ёй. І даў

*) Ефрэмава калена заняло самую сярэдзіну зямлі. Там, у горадзе Сілом, была пастаўлена скінія, і гэты горад зрабіўся месцам сабранья старшыняў і судзьдзяў.

ім Гасподзь спакой з усіх бакоў, як абяцаў бацьком іх; і ніхто з усіх ворагаў іх ня ўтрымаўся супроць іх; усіх ворагаў іх аддаў Гасподзь у рукі іх. Не засталася няспоўненым ніводнае слова з усіх добрых словаў, якія гаварыў Гасподзь дому Ізраілеву; усё збылося“.

Так пачалася новая эра ў жыцці Богам абранага народу. Споўніліся вялікія абяцанні, дадзеныя Абрааму, Ісааку і Якаву. Пасля доўгіх і цяжкіх спробаў, шляхам цяжкае барацьбы і крыві яўрэйскі народ адтрымаў, нарэшце, зямлю й волю, і мог пачаць правільнае гаспадарственнае жыццё. Раней паднявольны, тутакі стаў свабодным; раней вандроўны, тутакі мог абраць болей адпаведны грамадскаму развіццю, земляробскі характар жыцця. У новых, лепшых умовах жыцця яўрэйскі народ тым хутчэй мог і павінен быў здзейсніць сваё вялікае гістарычнае прызначэнне — быць храніцелем і пашыральнікам праўдзівага богапазнання і моралі ў свеце.

Сьмерць І. Навіна. Пасля разьдзелу зямлі І. Навін кіраваў народам яшчэ 25 гадоў. Чуючы прыбліжэнне сьмерці, ён склікаў усіх прадстаўнікоў народу і намаўляў іх дакладна спаўняць закон Іеговы і не ўваходзіць у супольнічаньне з хананейнамі. Народ адказаў: „не, ня будзе таго, каб мы кінулі Госпада і пачалі службыць іншым багом“. Паміраючы, паводыр запісаў гэтыя словы ў кнігу закону, узяў вялікі камень, палажыў яго пад дубам у сьвяцілішчы і сказаў народу: „вось, камень гэты хай будзе вам сьведкай супроць вас у наступныя дні, каб вы не манілі перад Госпадам, Богам вашым“. Памёр І. Навін, маючы 110 гадоў веку, і быў пахаваны ў сваім удзеле на гары Ефрэмавай.

Усё, што здарылася з ізраільскім народам у часы І. Навіна, запісана ім у кнізе Сьвятога Пісанья, якая называецца „кнігаю І. Навіна“.

Часы судзьдзяў (1450—1100 г. да Хр. Нар.).

§ 53. Стан яўрэяў у часе судзьдзяў.

Рассяліўшыся ў зямлі ханаанскай, яўрэі пачалі гаспадарыць, гадаваць жывёлу, займацца рамяством, гандлем і ўвайшлі ў зносіны з суседнімі народамі.

Дзякуючы таму, што ня было аднаго правадыра, кож-

нае калена кіравалася ўласнымі старшынямі, на чале з асобным князем ці начальнікам. Такім чынам, утварылася як-бы 12 асобных, самастойных гаспадарстваў. Пакуль жывое было пакаленьне, якое было сьведкай вялікіх цудаў і дабрадзействаў Божых, дык яўрэйскі народ, ня глядзячы на сваё вонкавае разьяднаньне, захоўваў сваю нацыянальную й рэлігійную сьвядомасьць і сувязь, і дзеля гэтага „ціха і спакойна жыў пад сваёю смакоўніцаю“. Але зьмяніўшае яго новае пакаленьне не хацела „ведаць Госпада і справаў Яго, якія Ён рабіў Ізраілю“, і пайшло іншым шляхам. Яўрэі ўвайшлі ў цесныя суадносіны з хананеянамі і і іншымі паганскімі народамі, пачалі браць іх дачок сабе за жонак, перанялі шмат чаго з іх паганскіх звычаяў і жыцьця, і, нарэшце, сталі пакланяцца паганскім багам Ваалу і Астарце (багі сонца й месяца). Пасьля адхіленьня ад праўдзівай рэлігіі, пачалося наагул паніжэньне моралі ў народзе, запанавала няпраўда, падман, самавольства, крадзежы, зладзейства ўсялякага роду; за гэтым надыйшла поўная няладзіца дзяржаўнае і грамадзкае працы й кіраўніцтва, і амаль ня поўная страта нацыянальнае сьвядомасьці народу. Замест таго, каб клапаціцца аб агульным дабры, кожная калена думала толькі аб сваёй карысьці. Гэткім палажэньнем народу карысталіся тубыльняы і суседнія народы, якія нападлі на яўрэяў, адбіралі маемасьць, забівалі іх, накладалі даніну, абарочвалі ў рабства і т. п. Так, цар мэсапатамскі зьняволіў іх на 8 гадоў, моавіцкі — на 18 г., ханаанскі—на 29 г., філісьцімскі—на 40 г.

У такія гады цяжкае нядолі й няволі Гасподзь, па малітвам верных яшчэ Яму сыноў Ізраіля, высоўваў адважных і разумных людзей, якія стараліся аб'яднаць народ супроць агульнага ворага, вызвалілі ад яго зямлю, аднаўлялі праўдзівае богапачытаньне і пасьля вайны кіравалі яўрэямі і судзілі іх справы. Такія правадыры народныя называліся **судзьдзямі**. Яны ня былі абранцамі народу і не перадавалі ўлады па насьледзтву сваім дзецям, як перадаюць звычайна цары. Яны былі толькі часовымі кіраўнікамі народу, як-бы поўнамоцнікамі Бога, Які заставаўся Адзіным Праўдзівым Царом і Правадыром народу, адкрываўшым волю Сваю праз першасьвяшчэньнікаў. Дзеля гэтага, кіраўніцтва судзьдзяў можна назваць часам самасправаваньня

яўрэйскага народу, паводле тых высокіх прынцыпаў богакіраванья (тэократы), якія зьмяшчаліся ў заканадаўстве Майсея.

Час судзьдзяў абнімае 350 гадоў. Акалічнасьці гэтага апісаны ў Кнізе Судзьдзяў і ў першай Кнізе Царстваў. Усіх судзьдзяў было 15 *). Выдатнейшымі з усіх былі: Гэдэон Самсон і Самуіл.

§ 54. Гэдэон.

Калі сыны Ізраіля „пачалі рабіць злое перад вачыма Божымі“, дык Гасподзь паслаў на іх мадыяніцянаў, амалікіцянаў і іншыя „народы ўходу“, якія ў працягу 7 гадоў рабілі руйнуючыя напады на край, забіралі скаціну, нішчылі ўраджай, шмат народу гналі ў палон і г. д. Жыхары ў страху кідалі паселішча сваё і маемасьць сваю, і ўцякалі ў горы. Замест таго, каб агульнымі сіламі адбіць страшнага ворага, яўрэі пасылалі невялічкія аддзелы войска, якія ў бітвах з непрыцелем ўсе гінулі. „І згалеў зусім Ізраіль“, і зьвярнуўся да Бога. Тады Бог зьлітаваўся над ім і прызваў дзеля яго збавенья Гэдэона.

Гэдэон быў адважны ваяка, меў вялічны царскі выгляд. Ён быў адным з праўдзівых, верных Іегове, хто клікаў народ да пакаяньня і адраджэньня. Аднаго разу ўвосень Гэдэон цішком і пасьпешна вымалочваў ішпаніцу, каб зрабіць запас хлеба і пераправіць сваю сям'ю ў горы. Ён і не заўважыў, як зьявіўся яму Ангел Гасподзень. На жальбу Гэдэона, што мусі Гасподзь пакінуць свой народ, калі паслаў такія няшчасьці, Ангел абвясціў яму, што Гасподзь абірае яго дзеля збавенья народу. Каб запэўніць яго ў гэтым, Ангел даў яму знак—паслаў агонь на дар, які прынёс Богу Гэдэон.

Калі мадыяніцяны й амалікіцяны перайшлі Іардан і рыхтаваліся да нападу, дык Гэдэон паслаў наказ да ўсіх каленаў, каб сабралі і прывялі ваякаў. Сабралася 32.000 ваякаў. Гэдэон, па загаду Божаю, абвясціў усім, што той, хто з іх палахлівы, хай вернецца да хаты. Засталося толькі 10.000 чал. „Усё яшчэ шмат“,—сказаў Гасподзь, і загадаў

*) Вось іх імёны: Гафанііл, Аод, Самэар, Варак, Гэдэон, Фола, Іаір, Эфай, Эсэвон, Элон, Аўдон, Самсон, Эмэар, Ілій і Самуіл.

Гэдэону пакінуць толькі 300 чал. Гэта былі самыя адважныя ваякі. Яны былі настолькі загартаваны, што нават ваду з ракі „лакталі языкамі сваімі, як локча сабака“ (г. зн. стоячы, а ня стаўшы на калены). Вось з імі Гэдэон і стаў на гары. Унізе стаяў у вялікім ліку вораг. У лягеры яго панавала трывога, бо да яго дайшлі чуткі аб вялікім руху сярод ізраільцянаў. Уночы, разьдзяліўшы свой аддзел на тры часці і даўшы кожнаму ваяку трубу і захаваны ў збанку сьвечнік, Гэдэон раптам напаў на непрыяцеля. Ваякі адкрылі свае сьвечнікі, затрубілі ў трубы і з крыкам: „Меч Бога і Гэдэона“ кінуліся рубаць і калоць ворагаў. Тыя, думаючы што каля кожнага сьвечніка цэлы аддзел і лічачы сябе акружанымі з ўсіх бакоў, пачалі забіваць адзін аднаго і кінуліся на ўцёк. Ізраільцяны прасьледавалі іх аж за Іардан.

Пасьля гэтае перамогі, мадыяніцяны болей ня трывожылі яўрэяў. Утварылася ціша па ўсёй зямлі абяцанай і цягнулася цэлых 40 гадоў, пакуль жыў Гэдэон.

У падзяку за збавеньне, Ізраіль запрапанаваў Гэдэону і яго патомству царскую ўладу над сабою, але Гэдэон адмовіўся, сказаўшы яўрэям: „Гасподзь хай валодае вамі“.

§ 55. Самсон.

За паганства й распушту яўрэі падпалі пад лютае ярмо філісьцімлянаў, якія ўціскалі іх 40 гадоў. Нарэшце, яўрэі пакаяліся. Бог выбачыў ім іх грахі і паслаў ім збавіцеля ў постаці Самсона, з калена Данавага. Ангел Божы прадказаў маці яго, што ён будзе „назарэем“, г. зн. прысьвячонам Богу, і пачне ратаваць ізраільцянаў ад рукі філісьцімлянаў. Як назарэй, ён не павінен быў піць віна і стрыгчы валасоў. Калі Самсон узрос, ён зьвярнуў на сябе агульную ўвагу сваёй нязвычайнай фізычнай сілаю. Народ бачыў у гэтым дзеянне „Духа Гасподняга“.

Спачатку Самсон паказаў сваю сілу, калі ішоў да свае нявесты — філісьцімлянкі. На яго наскочыў малады леў. Самсон разарваў яго, як якое казьянё, хаця ня меў у руках ніякага аружжа. Аб гэтым ён не сказаў нікому ані слова, нават бацьку і маці. Калі быў вызначаны дзень шлюбу, Самсон ішоў тою самаю дарогаю і бачыць: у трупе

разарванага ім лева цэлы рой пчол і мёд. Ён узяў мёду, сам еў, даў яго сваім бацьком, але йзноў нікому не сказаў, скуль быў мёд.

Тымчасам філісьцімляны пачалі ўжо баяцца яго і прыставілі дзеля назіраньня за ім 30 хлапцоў, пад відам шлюбных сяброў. Але ад Самсона не схавалася хітрасьць філісьцімлянаў. На вясельлі Самсон загадаў сваім сябром загадку: „з ядучага выйшла ядомае і ад дужага выйшла са-лодкае“,—і абяцаў падараваць ім 30 сарочак і 30 вопратак, калі толькі яны разгадаюць яе. Прапазыцыя была прынята, але ніхто ня мог разгадаць. Тады „сябры“ патрэбавалі ад маладой—пад пагрозай спаліць хату яе бацькі і яе самую,—каб выведала ад Самсона значэньне загадкі. Яна зрабіла гэта і пераказала ім. Калі Самсон усё гэта адкрыў, дык пайшоў у горад Аскалон, забіў там 30 філісьцімлянаў, зьняў з іх адзеньне і аддаў „сябром“. Але, разславаўшыся на жонку сваю, пайшоў ад яе да сваіх бацькоў. Пакінутая мужам, яна хутка выйшла замуж за аднаго з шлюбных сяброў.

З гэтага дня пачалася помста Самсона філісьцімлянам. Так, ён злавіў 300 лісоў, прывязаў да іх хвастоў запаленыя ліхтары і пусьціў іх на палі філісьцімлянаў: увесь хлеб іх быў спалены. Другі раз, каб памсьціцца за спаленьне жонкі, Самсон, ухапіўшы асьліную сківіцу (чэлюсьць), якая ляжала каля яго на зямлі, перабіў ёю тысячу філісьцімлянаў.

Гэткаю барацьбою з прыгнятальнікамі й ворагамі свайго народу Самсон заслужыў сабе агульнае паважаньне сярод яўрэяў, і быў у іх судзьдзёю дваццаць гадоў. Але гэтыя ўчынкi і далейшае павядзеньне Самсона ня былі прыемны ў вачох Божых, бо Самсон быў назарэем, дзеля гэтага канец яго жыцьця і сьмерць былі жудасныя.

Самсон дазволіў сабе захапіцца філісьцімлянкаю — прыгожаю Далілай. Сваякі падкупілі яе, каб выведала ў Самсона, ад чаго залежыць яго нязвычайная сіла. Самсон доўга не хацеў адкрыць, але нарэшце сказаў: „сіла мая — кажа — у тым, што я — назарэй, што брытва не датыкалася да галавы мае ад самага нараджэньня майго“. Даліла паведаміла аб гэтым князеў філісьцімскіх. Тыя паслалі ча-

лавека, які ў першую-ж ноч, калі Самсон спаў, астрыг яго, з помаччу Далілы. І адступіла ад яго сіла яго. Тады філісьцімляны схапілі Самсона, выкалалі яму вочы і пасадзілі ў вастрог, дзе прымусілі малоць хлеб ручнымі жорнамі (работа самая паніжальная). У гэтай нядолі Самсон зьвярнуўся да Бога. Бог вярнуў яму яго сілу, — па той меры, як адрасталі яго валасы. — Аднаго разу філісьцімляны сабраліся на сьвята ў чэсьць бога Дагона. Тут былі ўсе князі іхныя, а на страсе дому, дзе банкетавалі, знаходзілася да 3000 мужчын і жанчын. Успемнілі пра Самсона. Загадалі прывясьці яго з вастрогу, каб пацешыцца над ім. Самсон цярыліва зносіў усе зьдзекі і жарты, якія чаргаваліся з біцьцём па твары. Нарэшце, ён папрасіў хлопчыка, які вадзіў яго за руку, каб той падвёў яго да стаўпоў, на якіх быў узмацованы дом. І памаліўся Самсон Госпаду й сказаў: „Госпадзі Божа, успомні і ўзмацуй мяне“. Абхапіўшы рукамі два сярэднія стаўпы, Самсон зрушыў іх з месца, дом заваліўся і задушыў усіх, хто быў у ім. Згінуў пры гэтым і сам Самсон.

На прыкладзе свайго судзьдзі Самсона ізраільскі народ, як прысьвячаны Богу (назарэй), мог бачыць, што сіла і магутнасьць яго захоўваецца ў вернасьці завету з Богам, што, нарушаючы гэны завет, ён — як і Самсон — знойдзе сваю „Далілу“, якая, пазбавіўшы яго „назарэйства“, аддасць яго ворагам на зьдзекі і зьніштажэньне.

§ 56. Першасьвяшчэньнік і судзьдзя Ілій. Хлапец Самуіл. Наўчэг завету ў палоне.

Пры канцы пэрыяду судзьдзяў першасьвяшчэньнікам і судзьдзёю быў Ілій. Сам ён быў чалавек добры і пабожны, але два сыны яго — Офні і Фінэс (сьвяшчэньнікі) трымалі сябе нягодна і сваёю зазорнаю службаю і павядзеньнем нясьлі надта дрэнны ўплыў у народ.

У часе іх узгадоўваўся пры Скініі хлопец Самуіл, якога прысьвяціла Богу маці яго Ганна — ў падзяку за дараванага сына, бо доўга ня мела дзяцей. Самуіл спаў заўсёду ўнутры Скініі. Аднаго разу ён пачуў праз сон голас, які тройчы клікаў яго. Гасподзь адкрыў Самуілу, што ўвесь дом Ілія згіне за тое, што ён не акелзаў сваіх

заганных сыноў. Ілій пакорна выслухаў прызначэньне аб ім Бога сказаўшы: „Ен—Гасподзь; што Яму міла, хай робіць“.

Хутка споўнілася прадказаньне Самуіла. Яўрэі пачалі вайну супроць філісьцімлянаў, але павялі яе няўдачна: у першай-жа бітве яўрэі страцілі каля 400 чал. Тады старшыні ізраілевы рашылі прынясьці ў вайсковы лягер каўчэг завету, лічачы, што ў такім разе Гасподзь абавязкова дасьць ім перамогу над ворагамі. Ілій, не запытаўшыся волі Божай, адпусьціў каўчэг завету з сваімі сынамі. Адбылася бітва. Яўрэі йзноў былі дашчэнтну разьбітыя; Офні і Фінэес былі забіты, а каўчэг Божы ўзяты ў палон. (Гасподзь паказаў гэтым свайму народу, што сьвятая рэч не паможа таму, хто не шануе сьвятога Закону Божага). Ілій, пачуўшы аб гэтым няшчасьці, ўпаў наўзнак, паламаў сабе хрыбэт і адразу памёр.

Страта каўчэга завету была запраўдным няшчасьцем для яўрэйскага народу. Яна пагражала з працягам часу зьніштожыць веру ў Бога і тую нацыянальную сувязі, якія аб'ядналі яўрэяў у адзін народ, і памаглі яму аказваць спраціўленьне многалікавым ворагам. Апрача таго было вялікай зьявагаю для яўрэяў тое, што іх нацыянальная сьвятыня — у паніжэньні ад паганцаў. Лепшыя з яўрэяў уцямілі гэта і „зьярнуліся“ да Бога.

§ 57. Паварот каўчэга завету. Высьведчаньні Самуіла. Усенароднае пакаяньне яўрэяў.

Забраўшы ў палон каўчэг завету, філісьцімляны з асаблівай урачыстасьцяй павязьлі яго ў свой горад Азот і паставілі ў капішчы бога Дагона. Назаўтра аказалася, што статуя Дагона ляжыць на зямлі перад каўчэгам. Яшчэ праз дзень убачылі адсечанымі галаву, рукі і ногі статуі. Адначасна на жыхарох гораду зьявіліся нейкія балючыя нарасьці, а палі сталі пусташыць мышы ў нязьлічаным мностве. Тады філісьцімляны пачалі пераносіць каўчэг завету ў іншыя гарады, дык паўтаралася тое самае. Што было рабіць? Рашылі зусім адпусьціць ад сябе каўчэг. Была зроблена калясьніца, запраглі ў яе дзьве, ніколі ня быўшыя пад ярмом, каровы, і, з каўчэгам завету, пусьцілі іх па дарозе. Каровы, якімі ніхто ня кіраваў, давязьлі каўчэг

Ка́рьеръ завету,

да граніцаў яўрэяў і спыніліся на полі яўрэя Ісуса, каля гораду Вэфсамісу. У гэтым горадзе жылі левіты. Яны багавейліва зьнялі каўчэг і² паставілі яго на вялікі камень, а калясьніцу раскалолі на дровы, і кароў прынясьлі ў ахвяру Богу. Сюды пачало сьхадзіцца шмат народу, дзеля пакланеньня сьвятыні. Некаторыя, наўпрыціям простаі забароне закону, дазволілі сабе заглядваць унутр каўчэгу. За гэта было пакарана сьмерцай больш як 50.000 чал. Хутка з Вэфсамісу каўчэг завету быў перанесены ў Кірыяф-Іарым, дзе й паставілі яго на ўзгорку, у хаце аднаго левіта.

Прайшло яшчэ дваццаць гадоў, у працягу якіх яўрэі, як адкінутыя Богам, мусілі далей быць пад ярмом філісьцімлянаў. Нарэшце няшчасці навучылі яўрэяў. Пад уражаньнем гарачых прмоваў Самуіла, выяўляўшых іх паганства і заганы і прызваўшых зьвярнуцца да Адзінага Бога, яны вярнуліся да Яго і зьнішчылі ўсіх сваіх ідалаў. Пасьля таго Самуіл уладзіў урачыстае сабраньне народу ў Масіфе, і там утварылася як-бы публічнае пакаяньне народу і аднаўленьне завету з Богам. Увесь народ пасьціўся, каючыся ў сваіх ранейшых грахах, і потым як-бы йзноў прыняў забытую ім веру бацькоў. Сабраньне закончылася ўрачыстым ахвярапрынашэньнем.

Пасьля гэтага, з Божай помаччу, было скінута ярмо філісьцімскае. Яўрэі прасьледавалі іх далёка за межы свае зямлі. Яны вярнулі і ўсе гарады, якія былі адабраны ў іх філісьцімлянамі.

§ 58. Самуіл — судзьдзя. Заснаваньне ім прароцкае школы. Вымаганьне народам цьвёрдае ўлады.

Пасьля пакаяньня ў Масіфе і перамогі над філісьцімлянамі Самуіл зрабіўся ў яўрэяў народным судзьдзёю і пад яго кіраўніцтвам край доўга цешыўся спакоем і дабрабытам. Штагодна Самуіл абходзіў усе гарады яўрэйскія і тварыў суд; скончыўшы такі абход, ён ізноў вярнуўся ў свой дом, у Раму, дзе паставіў ахвярнік Богу.

Каб узмацаваць справу, якой ён служыў, Самуіл заснаваў у Раме г. зв. „прароцкую школу“. З працягам часу з яе і з іншых такіх самых школаў, заснаваных у іншых гарадох, выйшлі тысячы асьвечаных і гарачых, падобна да

свайго вучыцеля, абаронцаў веры, якія прабуджалі сумленне народу, у прыпадку яго ўхіленьня ад Божых прыказаньяў, і наагул служылі яго рэлігійнаму і моральнаму адраджэньню. Галоўным прадметам вывучэньня ў прароцкіх школах былі: закон Божы, рэлігійная абраднасьць і рэлігійная музыка. Прарокі жылі ўсе разам, карміліся ў агульных сталоўках, насілі асаблівую адзежу з скураным поясам.

Ува ўсёй далейшай гісторыі яўрэйскага народу прарокі выступалі заўсёды, як руплівыя захоўнікі завету Богага з абраным народам і змагальнікі за яго нацыянальную свабоду.

Мудрае кіраваньне Самуіла цягнулася да яго старых гадоў, калі ён, на помач сабе, прызваў двух сваіх сыноў Іоіля і Авія. Але яны „ўхіліліся ў карыстальобства“, бралі „гасьцінцы“ і судзілі небесстаронна. Вышла гэтак дзякуючы таму, што Самуіл амаль не заўсёды адсутнічаў з дому і ня меў магчымасьці кіраваць узгадаваньнем сваіх дзяцей і сачыць за іх грамадзянскай дзеяльнасьцяй. Але гэтая акалічнасьць паслужыла вонкавым таўчком да надта важнага перавароту ў жыцьці яўрэйскага народу. Для ўсіх стала вачавіднаю неабходнасьць патрэбнага надбору і кантролю грамадзкіх дзеячоў, ня гледзячы ні на якія сваяцкія ці іншыя сувязі. З другога боку, народ ня мог не цаніць мудрага і цьвёрдага кіраўніцтва Самуіла, якое прынясло яму вонкавую бясьпечнасьць і ўнутраны спакой. Так ці іначай, але народ цераз сваіх старшыняў пачаў прасіць Самуіла паставіць яму цара, як гэта ёсьць у суседніх народаў. „Дай нам цара — казалі старшыні, — які судзіў-бы нас і вёў-бы нашыя войны!“ Хаця гэтае вымаганьне ня супярэчыла закону Майсея, які прадбачыў час, калі народ будзе прасіць сабе цара, адвак Самуіл, лічачы, што Царом над яўрэямі зьяўляецца сам Бог, пачаў іх адгаварваць ад зьдзейсьненьня гэтае думкі. Па наданьню Божаю, ён паказаў народу на тыя адмоўныя бакі, якія былі злучаны на ўсходзе з царскаю ўладаю (свавольства, ўціск, дэспатызм). Але народ, пераканаўшыся ў сваёй няздольнасьці да самасправаваньня, гатоў быў усё ператрываць, каб толькі мець цара. Успомнім, што яшчэ ня так даўно народ прасіў Гэдэона застацца яго царом... За часы судзьдзяў прыйшло ў

разлад усё жыццё народу, як рэлігійна-моральнае, так і сямейнае і грамадзянскае. Усюды панавала свавольства, хаборніцтва, распуста. Самаволя кіраўнікоў народных усё болей і болей падрывала сілы народу і паменшала яго матар'яльны дабрабыт. Адсутнасць пэўнага нацыянальнага асяродзьдзя вяла да палітычнага распаду і раз'яднаньня, што лёгка рабіла народ здабычай суседніх, болей моцных сваёй арганізацыяй, народаў. У сьведомасьці народнай адзіным выхадам з такога палажэньня зьяўлялася толькі цвёрдая ўлада ў постаці цара. Ваганьні Самуіла цягнуліся нядоўга: па малітве да Бога, ён адтрымаў загад паставіць народу цара, загадзя абвясціўшы яму правы царскія.

IV.

Гісторыя царквы ад цара Саула да палону Вавілонскага (ад IIIО г. да 589 г. да Хр. Нар.).

А. Час цароў — да разьдзяленьня царства яўрэйскага (1110 — 980 г.г. да Хр. Нар.).

§ 59. Абраньне і памазаньне Саула на царства.

Першым царом яўрэйскім быў Саул. Паходзіў ён з сям'і Кіса, з калена Вэніямінавага. Кіс быў чалавек небагаты, але ўсімі паважаны. Аднаго разу ў яго прапалі працоўныя асьліцы. Саул (тады ён быў ужо сярэдніх гадоў) кінуўся шукаць іх, і нідзе ня мог знайсці. Слуга парадзіў яму зьвярнуцца да прарока Самуіла — запытацца, дзе яму шукаць загінуўшае. А Самуіл яшчэ напярэдадні адтрымаў ад Госпада загад памазаць Саула на цара народу яўрэйскага. Калі прыйшоў Саул, дык Самуіл, які ў гэты час прымаў удзел у ўрачыстым ахвярапрынашэньні з поваду сьвята, з паважаньнем спаткаў яго, запрапанаваў яму на банкеце першае месца і паднёс пачэсны кавалак (плячо) ад ахвярнае жывёлы. На другі дзень Самуіл, узяўшы судзіну з алеем, выйшаў з Саулам за места і тутак, калі слуга падаўся трохі ўперад, памазаў яго на царства і даў яму ў пасьведчаньне гэтага тры знакі, якія адразу і споўніліся. Між імі было тое, што на дарозе яго сустрэнуць з

весткай, што асьліцы знайшліся, а другое, што Саула спаткаюць прарокі, з якімі ён сам будзе праракаваць пасья таго, як на яго сайдзе Дух Божы. Гэтае здарэньне надта ўсіх здзівіла, дзеля чаго ў народзе пыталіся адзін аднаго: „хіба й Саўл стаў прарокам?“

Усенароднае абраньне Саула. Хутка пасья патайнага памазанья Саула, Самуіл склікаў усіх яўрэяў у Масіфе, дзеля ўрачыстага абранья цара. Кінулі жэрабя. Жэрабя ўпала на Саула. Ён быў вельмі прыгожы і прадстаўнічы (вышэй за ўсіх галавою), дзеля гэтага большасьць, задаволеная абраньнем, прызнала яго сваім царом і паднясла яму гасьцінцы. Але знайшліся і незадаволеныя, якія гаварылі: „ці яму ратаваць нас?“ і не паднясьлі гасьцінцаў Саулу. Таму што ня было яшчэ ні сталіцы, ні палацу для цара, дык Саул, пасья свайго абранья, пайшоў у Гіву, у дом бацькі свайго, і тамака далей працаваў на гаспадарцы. Хутка выпала яму выступіць абаронцаю і збавіцелем свайго народу і памірыць з сваім абраньнем усіх незадаволеных.

На горад Іавіс раптам напаў князь амоніцкі і патрэбаваў здаць яму горад, пагражаючы ў праціўным выпадку выкалаць усім жыхаром правае вока. Узбуджаны Духам Божым, Саул расьсёк пару сваіх валоў на 12 часьцінаў і разаслаў іх па ўсіх каленах, трэбуючы безадкладна выслаць да яго аружных людзей, дзеля абароны бацькаўшчыны і папераджаючы, што так будзе зроблена з кожным, хто не адклікнецца на яго заклік. Сабралася вялікае лікам войска, з якім Саул і разьбіў лютага ворага. Пасья гэтае перамогі ўвесь народ сабраўся ў Галгале і тамака Саул аканчальна ўсімі прадстаўнікамі каленаў ізраільскіх быў зацьверджаны на царскім пасадзе. Самуіл зляжыў з сябе поўнамоцніцтва судзьдзі і перадаў свае правы новаабранаму цару, прычым сказаў: „калі вы будзеце рабіць благое, дык і самі вы і цар ваш згінеце“.

§ 60. Непаслухмянасьць Саула і застаўленьне яго Богам.

Засноўваньне яўрэямі царскае ўлады надта патурбавала суседнія народы. Яны ўбачылі ў гэтым простую пагрозу свайму істнаваньню і пачалі рабіць напады на зямлю

яўрэяў. Саул павінен быў падумаць аб абароне гаспадарства. Троху-па-троху ён сабраў заўсёднае моцнае войска, з якім і рабіў удачныя паходы супроць амоніцянаў, моавіцянаў, ідумеяў і асабліва філісьцімлянаў. Гэтымі паходамі ён узмацаваў сваё палажэнне і ўзвылічыў царства. Але слава Саула хутка памеркла. Ён наклікаў на сябе гнеў Божы сваёю непаслухмянасцяй.

Адноўчы перад бітвой, згодна з звычайам, Саул збіраўся прынясьці ахвяру Богу. На гэтую ўрачыстасць абяцаў прыбыць і Самуіл. Саул чакаў яго сем дзён, але Самуіл ня прыходзіў. Тады Саул сам без сьвяшчэнніка, яшчэ да прызначанага Самуілам строку, прынёс ахвяру Богу. Гэтым Саул парушыў закон, дзеля таго, што ён ня меў праваў сьвяшчэнніка. Сваім паступкам Саул як-бы паказаў непаважаньне да рэлігіі. Ось чаму, як зараз пасля таго прыйшоў Самуіл, ён зрабіў моцны закід Саулу за тое, што „ня споўніў загаду Божара“ і абвясціў, што за гэтую непаслухмянасць патомства яго не адтрымае ў насьледства яго царства.

Быў і яшчэ выпадак, калі Саул не паслухаўся волі Божае. Маючы загад Божы зьнішчыць дашчэнтку амалікіянаў, Саул тымчасам зьлітаваўся над царом іхнім Агагаю і дазволіў свайму войску скарыстаць з здабычы. Пасля гэтага Самуіл сказаў яму: „цяпер Бог адабраў ад цябе царства і аддаў лепшаму за цябе“. Агага быў забіты ўласнаю рукою Самуіла. Гэта было апошняе спатканьне Самуіла з Саулам. Аднак ён не пераставаў яго любіць, горка сумаваў і плакаў аб ім.

§ 61. Памазаньне Давіда на царства. Давід пры двары Саула.

Калі Гасподзь адкінуў Саула, Самуіл пайшоў у горад Віфлеем да некага Есея, праўнука Ваоза (і Руфі *) і там

*) Руфь — моавіцянка — была замужам за яўрэем. Па сьмерці мужа яна не засталася ў сваёй зямлі, а разам з сьвякроўкаю Ноэміньяй вярнулася ў зямлю ізраільскую, кажучы: „твой народ будзе маім народам, твой Бог — маім Богам; адна сьмерць разлучыць мяне з табою“. Там яна вышла замуж за родзіча нябожчыка — Ваоза. Ад гэтага шлюбу радзіўся Овід, бацька Есея.

памазаў на царства малодшага Есеевага сына — Давіда, тады яшчэ юнака, з прыгожымі вачыма і прыемным тварам. Памазваючы Давіда, Самуіл аднак не сказаў яму, што прызначае яго царом яўрэйскага народу. З гэтага дня спачыў на Давідзе Дух Божы, пачаўшы рыхтаваньне яго да царскага служэньня, а ад Саула адступіў. Саул надта засмуціўся. Грызота сумленьня мучыла яго. Каб пазабаўляць цара, прыбліжаныя яго парадзілі яму паклікаць Давіда, які вельмі добра іграў на арфе. Давід быў пакліканы да Саула і, калі Саул прасіў, дык Давід іграў для яго і сьпяваў сьвяшчэнныя песьні. Саулу рабілася лягчэй на сэрцы. І палюбіў Саул Давіда і зрабіў яго сваім зброяносцам. Але служба гэтая не перашкаджала Давіду час ад часу адходзіць у дом бацькі, дзе Давід пасьвіў яго статкі.

§ 62. Узвышэньне Давіда. Варожасьць Саула да Давіда. Сьмерць Саула.

Хутка здарыўся выпадак, які зрабіў ведамым імя Давіда ўва ўсім царстве. У яўрэяў вялася вайна з філісьцімлянамі. Калі ворагі наблізіліся адзін да аднаго, дык з лягеру філісьцімлянаў паказаўся волат Голіаф, ростам $4\frac{1}{4}$ арш., узброены з ног да галавы. Ён выклікаў сабе супраціўніка на паядынак, гаворачы: „калі я перамагу — вы будзеце нашымі рабамі; ён пераможа — мы будзем вашымі рабамі“. Ніхто з яўрэяў не адважваўся выйсьці супроць Голіафа.

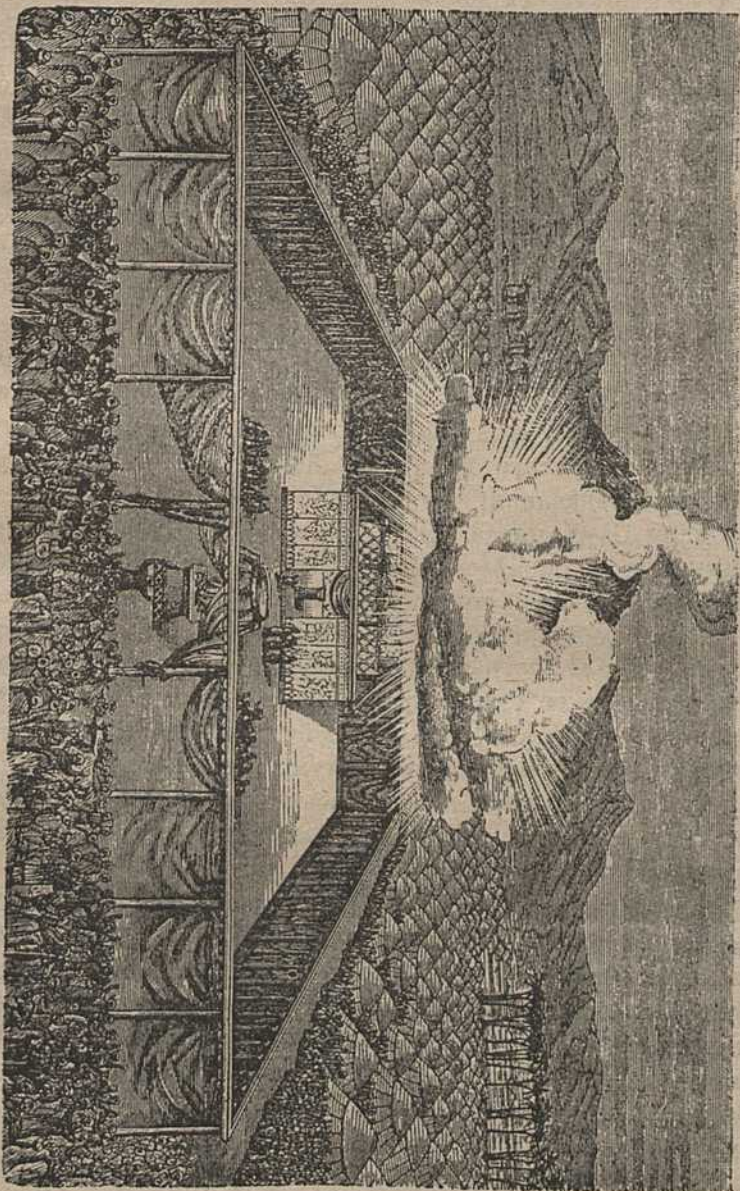
У гэты самы час, па даручэньню свайго бацькі, прышоў у лягер яўрэяў Давід, каб перадаць гасьцінцы тысяча-начальніку і праведаць сваіх старшых братоў. Чуець — Голіаф, у прысутнасьці ўсяго лягеру, пярэным голасам зьдзекуецца над трусьлівасьцяй і маладушнасьцяй яўрэяў. Закіпела абурэньнем гарачае сэрца Давіда, пачуў ён у сабе нястрыманую адвагу. Ён абвясціў Саулу, што пойдзе біцца з Голіафам. Саул маніўся адгаварыць свайго любімца, але Давід быў няўгібны. Узяў ён у рукі свой посох пастухоўскі, выбраў пяць гладкіх каменьчыкаў, палажыў у сваю пастухоўскую торбачку і пайшоў на Голіафа. Гасподзь памог Давіду і трапным ударам каменя з прасткі ён папаў Голіафу проста ў лоб, аглушыў яго, а пасья, падскочыўшы

да яго з шпаркасыцю ласіхі, яго-ж мечам адсёк яму галаву. Філісьцімляны пабеглі; яўрэі далёка гналіся за імі і шмат іх забілі.

Перасьледаваньні Давіда Саулам. Калі Саул і Давід вярочаліся дамоў, пасья перамогі над філісьцімлянамі, дык жанчыны гарадоў, праз якія яны праходзілі, выбягалі ім на сустрэчу і пяялі: „Саул перамог тысячы, Давід — дзiesiąткі тысячаў“. Гэта надта не спадабалася Саулу. Ён пачаў зайздросьціць славе Давідавай і задумаў нат' забіць яго; — дзеля гэтага два разы, нібы ў прыпадку шалу ці разьюшаньня, кідаў у яго кап'ём, але Гасподзь захоўваў Давіда.

Другі раз за руку дачкі свае Мэлхолы, якая пакахала Давіда, Саул патрэбаваў ад яго галаваў 100 філісьцімлянаў, разьлічваючы на тое, што ў гэтым небысьпечным прадпрыемстве ён згіне. Але Давід забіў 200 філісьцімлянаў і адтрымаў руку Мэлхолы. Пасья гэтага Саул пачынае адкрыта прасьледаваць свайго зяця. Але Давід цярпліва зносіў усе гэтыя прасьледаваньні, ня будучы злопамятным ці імсьцівым, хаця Саул няраз быў у руках яго. Напрыклад, адноўчы Саул увайшоў у пачору, дзе знаходзіўся Давід з сваімі сябрамі, і той толькі ціханька адрэзаў край адзеньня Саула, і не забіў яго, бо „ён — намазаньнік Божы“. Другі раз уночы, калі ўсе паснулі, Давід прабраўся ў лягер Саула і ўзяў кап'е, якое стаяла каля галавы Саула, і ізноў самога не зачাপіў. Саул каўся ў сваёй бязглуздай ненавісьці да Давіда і багаслаўляў яго велікадушнасьць. Але з працягам часу ўсё такі не пераставаў прасьледаваць Давіда, дзякуючы чаму ён быў прымушаны выдаліцца на час з зямлі яўрэйскае.

Сьмерць Саула. Цяжка было на душы ў Саула. Сьмерць Самуіла (памёр 88-х гадоў аплакваны ўсім народам) узмацніла яшчэ болей яго мукі. Страшэнная нуда сьціскала сэрца Саула, а тутакж яшчэ надходзіла грозная небысьпека з боку філісьцімлянаў, якія йшлі на яўрэяў з вялізарным войскам. Прадчуваючы нядобрае, ён праз першасьвяшчэньніка запытаўся ў Бога аб рэзультаце будучае бітвы, але Бог не адказаў яму, бо яго вера была слабая. Тады цар-небарака, жадаючы даведацца аб сваёй долі, звярнуўся да забабонаў. Уночы, з двома слугамі, пераапрунуўшыся, Саул прыйшоў да чараўніцы ў Аэндоры. Яна пачала варажыць. Раптам

Скінія завету.

бачыць—выходзіць з зямлі стары дзед, апрануты ў доўгую вопратку. Саул пазнаў у ім Самуіла, і пакланіўся яму да зямлі. Саул сказаў: „цяжка мне; філісьцімляны ваююць супроць мяне, а Бог адступіўся ад мяне і не адказвае мне ані праз прарокаў ані ў сьне, дзеля гэтага я й паклікаў цябе, каб ты навучыў мяне, што рабіць мне“. — Самуіл адказаў: „навошта ты пытаешся мяне, калі Гасподзь адступіўся ад цябе? Гасподзь зробіць тое, што казаў праз мяне: аднімець царства з рук тваіх і аддасць яго Давіду. Заўтра ты й сыны твае будзеце са мною, а лягер ізраільскі Гасподзь перадасць у рукі філісьцімлянаў“. На другі дзень адбылася бітва. Філісьцімляны разбілі яўрэяў дашчэнту. Тры сыны Саула былі забіты, а сам ён быў цяжка ранены. Баючыся жывым трапіць у лапы ворагаў, Саул прасіў свайго зброяноса дабіць яго, але той адмовіўся; тады Саул уткнуў у зямлю свой меч сьпічаком уверх і кінуўся на яго.

Давід даведаўся аб сьмерці Саула ад аднаго амалікіцяніна, які, спадзяючыся адтрымаць вялікую нагароду, прынес яму карону Саула і непраўдзіва сказаў, быццам сам прыкончыў яго. Давід выклікнуў: „як ты не баяўся падняць руку на памазаньніка Богага?“ і загадаў свайму ваяку безадкладна забіць амалікіцяніна, як павіннага ў забойстве цара. Сьмерць Саула і сыноў яго Давід аплакаў у асобнай песьні, якую сьпяваць навучыўся ўвесь народ.

§ 63. Зацараваньне Давіда (1060 г. да Х. Н.). Заважаньне Ерусаліму. Новая скінія. Перанос у яе каўчэга завету. Думка аб пабудове Храму.

Па сьмерці Саула, Давід запытаўся ў Бога, куды яму ісьці. „Ідзі ў Хэўрон“,— быў адказ. Калена Юдава адразу прызнала Давіда сваім царом. Рэшта каленаў падтрымлівала Евасфэя, сына Саулавага. Пачалася хатняя вайна, якая цягнулася пяць гадоў. Калі Евасфэй быў забіты сваімі прыбліжанымі, усе калены ізраільскія прыйшлі ў Хэўрон да Давіда і абвясцілі яго царом, кажучы: „вось мы косьці твае й цела тваё“. Пасьля гэтага Давід урачыста быў помазаны на царства. Ня глядзячы на свае маладыя гады (30 г.), Давід меў ужо багатае жыцьцёвае дасьведчаньне і блізка быў знаёмы з запраўднымі патрэбамі свайго народу.

Ведама была таксама яго велікадушнасць адносна ворагаў і спагаданьне да бедных людзей. Дзякуючы гэтаму, яго зацараваньне было спаткана ў народзе з вялікаю радасьцяй і надзеямі. І Давід у поўнай меры апраўдаў гэтыя надзеі. Пры ім яўрэйскае царства дасягнула найвышэйшае ступені свае магутнасці і славы.

Давід пакарыў сваёй уладзе моавіцянаў, амоніцянаў, ідумеяў, сырыйцаў і адабраў некалькі гарадоў у філісьцім-

Ерусалім.

лянаў. Такім чынам, граніцы царства яўрэйскага пашырыліся пры Давідзе на паўночы да Дамаску і Эўфрату, на паўдні да Эгіпту, на захадзе — да Міжземнага мора. Апрача таго, Давід здолеў завязаць надта цэнныя суадносіны з Хірамам, царом багатага й магутнага Тыру. Нязвычайнае ўзвышэнне царства трэбавала абраньня й адпаведнага сталічнага, канешна, дужа ўмацаванага гораду. Такое сталіцы, якая аб'яднала-б увесь народ, да гэтага часу ня было. Першыя сем гадоў свайго кіраваньня Давід жыў у Хэўроне, у ка-

лене Юдавым. Гэта выклікала зайздрасць іншых каленаў. Кожнае дамагалася, каб цар жыў у якім-колечы яго горадзе. Каб ня даць поваду да спаборніцтва, Давід абраў за сталіцу такі горад, які не належаў ні да аднаго калена. Гэта быў **Ерусалім**, які належаў да ханаанскага плямя евусеяў, паложаны на мяжы каленаў Юдавага й Вэніямінавага. Болей удатны выбар трудна было-б і зрабіць. Ерусалім (ведама, яго прышлося браць аружнай сілаю) быў паложаны на высокай гары **Сіон** і абкружаны высокімі сьценамі. Дзякуючы свайму палажэнню, Ерусалім хутка пачаў сьцягваць да сябе яўрэйскае насяленьне й будавацца. Хірам прыслаў Давіду розныя будаўляныя матар'ялы і майстроў. Для сябе і сваіх наступнікаў Давід пабудаваў пышны палац. Новая сталіца зацьвіла буйна і багата, і Ерусалім зрабіўся адным з найвыдатнейшых гарадоў у гісторыі ня толькі яўрэйскага народу, але і ўсяго чалавецтва.

Каб зрабіць сваю сталіцу асяродзьдзем і рэлігійнага жыцця, Давід пабудаваў у ім новую скінію замест старое, пакінутае ў Гаваоне, і ўрачыста перанёс у яе з Кірыяф-Іарыму каўчэг завету. Давід сам адправіўся за ім, стаўшы на чале, асобна прызначанага дзеля гэтага сьвята, 30.000-га аддзелу. Зрабілі новую калясьніцу, запраглі ў яе валоў, паставілі каўчэг завету і павязьлі. Дарогаю ў адным месцы валы трохі нахілілі калясьніцу. Сын таго левіта Амінадава, у хаце якога знаходзіўся перад тым каўчэг завету, на імя Оза, падбег падтрымаць каўчэг. Але толькі ён дакрануўся да яго, як упаў мёртвым. Гэта было перасьцярогай Давіду, бо закон трэбаваў іншага спосабу перасуваньня каўчэга завету, іменна на плячо левітаў і сьвяшчэньнікаў. Каўчэг быў зьняты з калясьніцы і пастаўлены ў доме Авэдара. Праз тры месяцы каўчэг урачыста быў перанесены ў Ерусалім першасьвяшчэньнікамі ад абедзьвюх лініяў Ааронавага сьвяшчэньства. Праз кожныя шэсьць крокаў цар прыносіў ахвяры. Усю дарогу йграла музыка, левіты пялі сьвяшчэньныя псалмы. Сам Давід, абняты сьвятым захопленьнем, іграў і скакаў перад каўчэгам.

Калі каўчэг завету быў пастаўлены на сваё месца ў паноўна выбудаванай скініі, Давід прынёс Богу ахвяры і багаславіў народ свой імем Госпада. Усім, хто прымаў удзел у гэтай урачыстасьці, было зроблена частаваньне ад

цара. Калі Давід вярнуўся да палацу, дык Мэлхола, жонка яго, пачала рабіць яму закіды, кажучы з высьмешкай: „як добра ад’значыўся сёньня цар ізраілеў, агаліўшыся перад вачыма нявольнікаў нявольнікаў сваіх, як агалецца які-небудзь пусты чалавек!“ Давід адказаў: „перад Госпадам, Які зацьвядзіў мяне правадыром народу Свайго, іграць і скакаць буду і зраблюся яшчэ нікчэмней у вачох маіх“. За сваю пышлівасьць Мэлхола была пакарана тым, што болей „ня было дзяцей у яе да сьмерці яе“.

Узвышэньне царства. Пасьля пераносу каўчэга завету ў Ерусалім, Давід заняўся справай упарадкаваньня свайго царства. Так, ён устанавіў пры скіні правільны парадак багаслужэньня, аднавіў праўдзівы суд і кантроль над кіраваньнем царства, аканчальна падбіў землі, якія па абяцаньню Божаю, мусілі належаць да яўрэяў, напр., землі філісьцімянаў, ідумеяў, горад Дамаск і г. д. Дзякуючы гэтым заваяваньням, Давід першы раз у гісторыі яўрэйскага народу ўладаў усімі прасторамі зямлі, якія абяцаны былі патрыярхам. Царства яўрэйскае было цяпер магутнай монархіяй, якая на час кіравала ўсёй заходняй Азіяй і ў руках якое знаходзіўся лёс шмат якіх народаў, абавязаных грознаму цару данінай і ўсялякімі павіннасьцямі.

Думка аб пабудове храму. Акружаны славаю, жывучы сам у пышным кедравым палацы, Давід заўсёды трывожыўся думкаю, што каўчэг завету „стаіць пад шатром“. Яму хацелася выбудаваць вялічны храм Іегове, адпаведны вялікасьці Яго царства. Прарок Нафан, які знаходзіўся пры Давідзе, спачатку ўхваляў думку цара, але адтрымаўшы загад ад Бога, абвясціў Давіду, што як праліўшы шмат крыві, ён ня можа пабудаваць храму Богу спакою і згоды. Гэтая справа, па словах прарока, будзе створана яго сынам, які будзе царстваваць ціха. Але дзеля таго, што самая думка Давіда аб пабудове храму выцякала ў яго з добрых пабуджэньняў, дык Гасподзь паказаў яму сваю міласць вялікім абяцаньнем, што царства яго над ізраільскім народам будзе зацьверджана на векі, што Гасподзь не аднімець ад яго Свае міласці і што з яго патомства народзіцца Вялікі і Вечны цар, якому „Я—кажа Гасподзь—буду айцом а ён будзе Мне сынам“.

Каб палягчыць сыну свайму збудаваньне храму, Давід

загадзя пачаў падрыхтоўваць патрэбныя матар'ялы, рысункі і пляны, у чым яму памагаў Хірам, цар Тырскі.

§ 64. Злачынства Давіда і яго каянне.

Ваенныя ўдачы, багацьце і слава Давіда, расьпешчаная раскошай і лісьлівасьцяй царадворцаў, з працягам часу, прыдушлі заўсёднае памятаваньне яго аб Богу; разьвілі ў ім пачуцьцё надмернай гордасьці й саманадзейнасьці, што й было прычынай яго моральнага ўпадку.

Адноўчы Давід з страхі свайго палацу ўбачыў на суседнім двары маладую прыгожую жанчыну і пакахаў яе. Гэта была Вірсавія, унучка царскага райцы Ахітафэла, жонка Урыя Хэтэяніна, які знаходзіўся у той час у войску. Давід ня здолеў перамагчы у сабе грахоўнага жаданьня. Мала таго, захоплены палам, адважыўся на новае злачынства — загадаў паставіць Урыя ў часе бітвы на самае небясьпечнае месца, каб ен ня мінуў сьмерці. Хутка ганец прынёс вестку, што Урыя забіты. Давід узяў Вірсавію да сябе і ажаніўся з ёю. Ад гэтага шлюбу быў у Вірсавіі сын, якога Давід надта любіў. Але страшнае злачынства не захавалася ад справядлівага суда Богага. Да Давіда зьявіўся прарок Нафан і ў форме прыновесьці вымавіў прысуд Божы за дапушчанае ім злачынства. Нафан расказаў гэтак: „два чалавекі жылі ў адным горадзе: адзін багаты, другі бедны. Багаты меў шмат буйнае й добрае скаціны, а ў беднага была толькі адна авечка, якую ён купіў маленечкаю і гадаваў разам са сваімі дзяцьмі; яна ела, піла, спала разам з ім і была для яго як-бы за дачку. Дык вось аднаго разу прыйшоў да багатага падарожны. Багаты пашкадаваў сваіх авечак, каб пачаставаць падарожнага, ды адабраў авечку ад беднага, і закалоў яе для свайго гасьця“. Давід з гнева выклікнуў: „присягаю Богам, чалавек, які зрабіў так, варты сьмерці, а за авечку навiнен заплаціць учэцьвера“. — Тады Нафан кажа Давіду: „гэты чалавек — ты. Гэтак кажа Гасподзь: Я памазаў цябе на цара над Ізраілем, нашто-ж ты пагардзіў словам Госпада? Жану Урыя ты ўзяў сабе і забіў яго мечам амоніцянаў: за гэта меч не адступіць ад дому твайго; я паднясу на цябе благое з твайго дому“. — І сказаў Давід Нафану: „саграшыў я перад Госпадам“. — Нафан адказаў яму: „Гасподзь зняў з цябе грэх твой;

ты не памрэш, але памрэць сын твой, які радзіўся ў цябе“.— У страшным смутку чакаў Давід спаўнення прысуду і заспакоіўся толькі тады, калі сын узапраўды памёр. Давід усё жыццё сваё горка каўся перад Богам у сваім граху і плодом гэтага каўня зьявілася ведаемая псалма: „Памілуй мяне, Божа, па вялікай Тваёй міласьці“. Каўняне Давіда было такое шчырае, што Бог вярнуў яму міласць і ў знак гэтага паслаў яму ад Вірсавіі другога сына Салямона, які зрабіўся ня толькі наступнікам Давіда, але і роданачальнікам Мэсіі. Узгадаваньне Салямона Давід даручыў прароку Нафану.

§ 65. Бядоты ў кіраваньне Давіда. Паўстаньне Авэсалома.

Злачынства Давіда як-бы заразіла ўсё сямейнае жыццё яго, і з гэтага часу ў доме Давіда пачынаецца ліха. Винавайцай стаўся сын Авэсалом, які надумаў адняць адбацькі царскую ўладу. Ён быў прыгожы і ўсіх цягнуў да сябе сваім абыходжаньнем: „ува ўсім народзе ня было мужчыны гэткага прыгожага, як Авэсалом, і гэтак пахвалянага як ён; ад падэшвы ног да вярха галавы ня было ў яго заганы“. Асабліва прыгожыя былі ў яго валасы. Хочучы набыць любоў народу і выклікаць няпрыхільнасьць яго да бацькі, ён кожны дзень зраньня выходзіў да гарадзкае брамы, абнімаў і цалаваў усіх, хто толькі падходзіў да яго, шануючы ў ім царскага сына, і калі хто йшоў да цара на суд, дык, выслушаўшы яго, звычайна дадаваў з учасьцем: „бачу, твая справа справядлівая. Але ў цара няма каму выслушаць цябе. О, каб мяне паставілі судзьдзёю ў гэтай зямлі! я кожнага судзіў-бы па праўдзе“. Калі Авэсалом такім шляхам набыў сабе выстарчаючы лік прыхільнікаў, дык ён неспадзявана выдаліўся ў старую сталіцу Хэўрон і тамака адкрыта падняў паўстаньне проці бацькі. Прыхільнікі, — у ліку якіх быў і Ахітафэл, які, відочна, шукаў поваду памсьціцца Давіду за Урыя, — абвясцілі Авэсалома царом Ізраільскім. У народзе ўтварылася вялікае ўзбуджэньне і разьдзяленьне. Давід з сям’ёй прымушаны быў уцякаць з Ерусаліму. Каля яго гуртаваўся толькі невялічкі аддзел войска, складзены з філісьцімлянаў. Давід перайшоў ручай Кедрон. Тутака да яго далучыліся адданыя яму пер-

пашьвяшчэньнікі Садок і Авіафар з каўчэгам завету. Але Давід адаслаў іх назад, сказаўшы: „калі я набыў міласць перад вачыма Божымі, дык Ён зьверне мяне і дасьць мне бачыць жыхарства маё“. На гару Элеонскую Давід узыйшоў босымі нагамі, з пакрытаю — ў знак суму — галавою, і горка плакаў. Плакалі ўсе, хто быў з ім, плакаў і народ, які застаўся ў Ерусаліме. Калі Давіду сказалі аб здрадзе Ахітафэла, ён надта засмуціўся. Ён даручыў другу сваіму Хусію няшчыра перайсьці на бок Авэсалом і там старацца расстройваць рады Ахітафэла. У адным месцы спаткаў Давіда Саулаў сваяк, нейкі Сэмэй. Ён пачаў усяляк ганіць Давіда і кідаць у яго каменнем і пылам: „адыходзь, адыходзь, забойца і злачынец, — крычаў Сэмэй, — Гасподзь абярнуў на цябе ўсю кроў дому Саулавага“. Калі прыхільнікі Давіда хацелі прымусіць Сэмэя замоўкнуць, дык Давід ціха сказаў: „пакіньце яго, хай праклінае мяне! Ось і родны сын шукае душы мае... Хай Гасподзь гляне на маю пакару і адплаціць мне дабром за яго ганьбу“.

Тымчасам Авэсалом уступіў у Ерусалім. Ахітафэл радзіў яму безадкладна пачаць пагоню за Давідам, каб скарыстаць яго ўтому і сум, але Хусію ўдалося расстроіць гэты плян. Ён радзіў ісьці на Давіда ня йначай, як сабраўшы ўвесь народ, каб з моцным войскам можна было нанясьці Давіду рашучы ўдар. Авэсалом прыняў плян Хусія. Праз гэта Давід меў магчымасьць сабраць выстарчаючае войска. Адбылася бітва. Войска Авэсалом (больш як 20.000 чал.) было разьбіта. Сам Авэсалом на муле кінуўся ўцякаць. І вось, калі мул убег з ім пад галіны вялікага дуба, дык Авэсолам заблутаўся ў іх сваімі валасамі і „зьвіс паміж небам і зямлёй, а мул, які быў пад ім, уцёк“. Давід горка аплакваў свайго сына - небарак. Гора цара пашырылася на ўвесь народ і „абярнулася перамога таго дня ў плач для ўсяго народу“. Прыхільнікі Авэсалом сьпяшаліся прынясьці Давіду пакорнасьць, пры гэтым Давід выказаў звычайную сваю велікадушнасьць, абвясціўшы агульнае прабачэньне. Ня выключаны быў з яго і гарэзны Сэмэй.

Разьдзяленьне, якое выклікала ў народзе паўстаньне Авэсалом, не засталася бяз уплыву на далейшую гісторыю ўўраўскага народу. Яно адасобіла паўднёвыя калены ізраіль-

скія ад паўночных, якія ня прымалі ўдзелу ў прыдушэнні паўстанья і абвінавачвалі,—асабліва калена Юдава,—у тым, што яно „скрала цара“. З працягам часу гэта саборніцтва між каленамі павяло, як мы хутка ўбачым, да аканчальнага разьдзяленьня і гібелі яўрэйскага царства.

§ 66. Апошнія гады кіраванья Давіда. Сьмерць яго (1020 г. да Х. Н.). Давід, як прарок і псалмапесьняр.

З прыдушэньнем паўстанья Авэсалома, у гаспадарстве ўтварыўся ўнутраны спакой, які цягнуўся амаль не да канца кіраванья Давіда. Яму заставалася толькі з пакораю дзякаваць Богу за ўсе яго дабрадзействы. Але ён не заўсёды быў моцны ў сваёй надзеі на Бога, дазволіўшы разьвіцца ў сваёй душы пачуцьцям надмернае гордасьці і саманадзейнасьці. Дзякуючы гэтым якраз пабуджэньням, Давід, не запытаўшыся, перш за ўсё, волі Божай, загадаў зрабіць народны сьпіс, каб акрэсьліць колькасьць людзей, здольных насіць аружжа (аказалася ў калене Юдавым 500.000, у іншых—800.000 чал.). Хутка Давід прызнаў, што саграшныў перад Богам. У пакараньне за гэта на край была наслана маравая язва, якая спынілася толькі пасля гарачае малітвы Давіда і зьяўленьня ангела, які ўжо занёс быў свой караючы меч і над Ерусалімам. На памяць аб гэтым зьяўленьні Давід выбудаваў ахвярнік Богу і прынёс ахвяру ўсеспаленьня. Гасподзь прыняў ахвяру Давідаву і паслаў на яе агонь з неба. Гэта месца знаходзілася на гары Морыя, на якой некалі Абраам адважыўся прынясьці Ісаака ў ахвяру Богу. Тут-жа сын Давіда, Салямон, праз нядоўгі час пабудаваў храм Богу Ізраільскаму.

Незадоўга да свае сьмерці Давід урачыста памазаў Салямона на царства. Старшыняў і князёў народных Давід прасіў памагаць Салямону ў будаванні храму, які „павінен быць дужа вялічны, на славу й упрыгожасьць перад усімі землямі“. Паміраючы, Давід завяшчаў сыну спаўняць Божыя прыказаньні і захоўваць закон Майсея. Памёр Давід 70-х гадоў і пахаваны ў Ерусаліме. Імя Давіда ў чародных пакаленьнях яўрэяў шанавалася гэтак высока, што ніхто пасья не адважваўся насіць яго.

Давідам складзена 91 псалма, якія знаходзяцца ў кнізе

„Псалтыр“. У некаторых з гэтых псальмаў зьмяшчаюцца прароцтвы аб Мэсіі, будучым Збавіцелі роду чалавечага, *) у іншых — пачуцьці пакорнае жалбы аб грахах і ўдзячнасьці Богу. Гэтыя апошнія псальмы даюць нам вобраз чалавека, які і пасля цяжкага моральнага ўпадку знаходзіць у сябе сілы далей бароцца са злом і грахам, да поўнае перамогі над ім. Ува ўсіх народаў псальмы Давідавы заўсёды карысталіся і цяпер карыстаюцца вялікаю пашанаю.

§ 67 Цар Салямон (1020—980 г. да Хр. Нар.);

яго мудрасьць.

18-х гадовым юнакам уступіў Салямон на пасад. Ён меў прыгожы, запраўды царскі выгляд. Прырода надзяліла яго ясным розумам і праніклівасьцяй, а глыбокая адукацыя, зьдзіўляўшая сучаснікаў, адкрыла яму ўсе тайны жыцьця: „і гаварыў ён аб дзеравах — ад кедра, што на Ліване, да ісопу, які вырастае са сьцяны; гаварыў аб жывёлах, і аб птушках, і аб паўзунох, і аб рыбах“, — гэтак у кнізе Царстваў рысуецца мудрасьць Салямонава.

Яму належала кіраваць вялізарным гаспадарствам, якое цягнулася „ад ракі Эгіпэцкае да вялікае ракі Эўфрату“ і якое ўяўляла сабою прыэстую мешаніну народаў, звычайў, культураў і г. д. Забесьпячэньне цішы і спакою сярод падуладных яму народаў — гэта было яго галоўнаю мэтаю. І праца яго ў гэтым кірунку йшла з поўнаю ўдачай. Магутныя суседзі стараліся здабыць ласку Салямонава. Эгіпэцкі фараон дабіваўся чэсьці цераз дачку сваю парадніца з Салямонам — патомкам таго самага некалі пагарджанага народу, якога Эгіпцяны ня лічылі вартым долі лепшай за долю раба. Так цудоўна зьмяніўся лёс абранага народу! Ерусалім зрабіўся міжнародным цэнтрам, дзе адбываліся рухавыя зносіны гандлёвыя, культурныя, рэлігійныя і г. д. Дзякуючы выбудаванаму Салямонам на Міжземным і Чырвоным моры флёту яўрэі прынялі беспасрэдны ўдзел у морскім гандлі са ўсімі краямі тагочаснага цыві-

*) У псалмах Давід рысуе прадвечную раду аб збавеньні роду чалавечага, крыжавыя мукі, сьмерць і ўваскрасеньне Збавіцеля, вялікасьць імя Божае Маці, паварот паганцаў да царквы Божае і зацараваньні Мэсіі над усімі народамі.

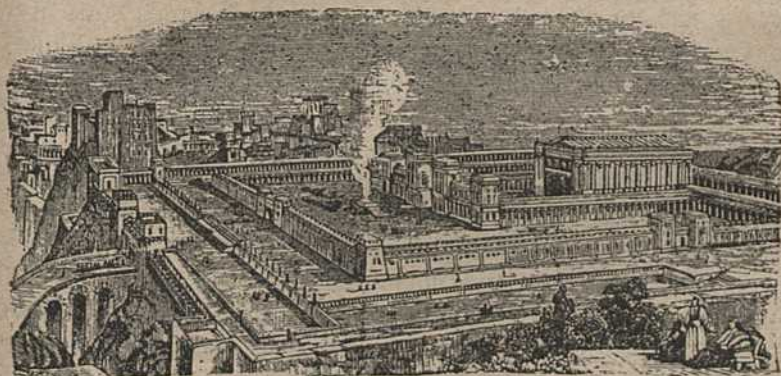
лізаванага сьвету. Карабель, які хадзіў у Вафір (Арабія), прывозіў Салямону золата, а карабель фарсіскі, які прыходзіў адзін раз у тры гады, прывозіў, апрача золата, серабра, сланёвую косьць, налпы, павы і інш. У Ерусаліме былі сабраны нязьлічаныя багацьці. Ён пачаў хутка будавацца. Насельнасьць павялічвалася, насаладжаючыся здаволеньнем і дабрабытам. „І жылі Юда і Ізраіль спакойна, кожны пад вінаграднікам сваім і пад смакоўніцаю сваёю ад Дана да Вірсавіі, ува ўсе дні Салямона“.

Дзеля выяўленьня ўдзячнасьці Богу за добры пачатак свайго кіраваньня Салямон прыйшоў у Гаваон, дзе знаходзілася скінія Майсеева, і тамака, пры вялізным зборы народу, прынёс багатую ахвяру — 1000 ўсеспаленьняў. Ахвяра была прынята Богам. Уночы зьявіўся Салямону ў сьне Бог і сказаў: „прасі, чаго табе даць!“ — „Дай мне мудрасьць, каб я здолеў кіраваць народам Тваім“, — маліўся Салямон. Бог адказаў яму: „за тое, што ты не прасіў для сябе доўгага жыцьця, багацьця, душ ворагаў сваіх, а прасіў сабе розуму, каб добра судзіць, ось Я даю табе сэрца мудрае й разумнае так, што падобнага табе ня было раней за цябе, ды і пасля цябе ня будзе; і тое, чаго ты не прасіў, Я даю табе — і багацьце і славу, а калі будзеш хадзіць шляхам Маім, як Давід, бацька твой, дык прадоўжу і дні твае“.

Хутка Салямону здарылася паказаць сваю мудрасьць. Да яго прыйшлі на суд дзьве жанчыны. Абедзьве яны мелі па дзіцёнку і жылі разам у аднэй хаце. Уночы адна з іх заспала сваё дзіцянё; устала і падлажыла яго другой, а яе дзіцянё, жывое, ўзяла сабе. Яна прынясла яго сюды, да Салямона. Калі, перабіваючы адна адну, казалі яны Салямону сваю справу, дык ён выклікнуў: „дайце меч, расьсячэце дзіцянё напаловы і аддайце палову аднэй і палову другой“. — „О, цар! — выклікнула адна — аддайце ёй дзіцянё жывым і не забівайце яго“. А другая казала: „хэй ня будзе ані мне ані табе, сячэце!“ Салямон загадаў аддаць дзіцянё першай і сказаў: „яна яму маці“. Мудрасьць Салямонава здзівіла ўсіх. Пачалі гаварыць, што ён судзіць па наданьню Божае мудрасьці.

§ 68. Будова і асьвячэньне храму ерусалімскага
(1017—1010 г. да Хр. Нар.).

На чацьвёртым годзе свайго кіраванья, калі быў падрыхтаваны ўвесь матар'ял, Салямон пачаў будаваць храм Іегове. Хірам, цар Тырскі, прыслаў Салямону сваіх майстроў і дасьведчанага будаўніка, на імя таксама Хірама, паходзіўшага па матцы з калена Данавага. Гару Морыя расчысьцілі і ўзмацавалі. На будове працавалі, галоўным чынам, чужаземцы, якіх было 180.000 чал, але каб зрабіць гэтую справу нацыянальнаю, Салямон аблажыў павіннасьцяй і ўвесь ізраільскі народ, які павінен быў паставіць 30.000 работнікаў дзеля нарыхтаваньня лесу, каменя, мармуру і г. д. Уся прыгатаваўчая праца была зроблена з такою прадбачлівасьцяй, што самая будова храму адбывалася ў поўнай цішы, без ўсялякага гуку малатка ці сякеры. Будаваньне храму адбывалася 7¹/₂ гадоў.

Храм Салямонаў.

Храм Салямонаў быў пабудаваны па пляну скініі, але разьмерамі сваімі быў удвая большы за яе. Найбольш месца займаў вонкавы двор для народу. Навакोल гэтага двара йшла галерэя, якая падтрымлівалася мармуровымі колённамі. Унутраны двор, які прызначаўся для сьвяшчэньнікаў, аддзяляўся ад вонкавага нявысокаю сьценкаю, дзякуючы чаму народ мог бачыць ахвярапрынашэньні і малітвы сьвяшчэньнікаў. Тутак знаходзіўся вялізарны мядзяны ахвярнік і вялізарны рукамынік, які стаяў на 12-х мядзяных валох і

меў від шасьцілістнае ліліі. За ўнутраным дваром паднімаўся самы будынак храму, увесь абкладзены белым мармурам. Ён, як і скінія, падзяляўся на дзеве часткі: сьвяцілішча і сьвятое сьвятых. У сьвяцілішча вяла падвойная брама надта прыгожай работы. Тут стаяла 7 залатых сьвечнікаў і 10 залатых сталоў, на якіх, апрача хлебаў, зьмяшчаліся і ўсе залатыя судзіны, якія былі неабходны ў часе багаслужэньня. Брама ў сьвятое сьвятых закрывалася завесаю з дарагое тканіны з вышытымі на ёй хэрувімамі. У „сьвятым сьвятых“ пастаўлены быў каўчэг завету, над якім раскінуліся крыльлі залатых хэрувімаў.

Ня глядзячы на свае невялічкія разьмеры, новы храм быў нязвычайна вялічым, асабліва калі глядзелі на яго з гары Элеонскае. Гэтаму шмат спрыялі як самы плян, так і месцапалажэньне яго на высокай гары. Дзіўнае багацьце ўпрыгожаньняў і цэннасьць матар'ялаў рабіла яго ўзапраўднасьці „славаю і аздобаю перад усімі землямі“. Для таго часу — каб не сказаць болей — гэта быў запраўдны цуд будаўлянага мастацтва. Храм гэты справядліва выклікаў здзіўленьне ўсіх, хто толькі бачыў яго.

На ўрачыстасьць асьвячэньня храму ерусалімскага былі запрошаны прадстаўнікі ўсіх каленаў і старшыні ізраільскія. Калена Левііна зьявілася ў поўным складзе. Галоўным момэнтам урачыстасьці было перанясеньне каўчэга завету з скініі Давідавай. Вялікі хор левітаў, апрануты ў вісонныя адзежы, з музыкальнымі інструмэнтамі, і 120 сьвяшчэньнікаў з трубамі праводзілі працэсію. Калі каўчэг завету быў пастаўлены на сваё месца, дык слава Гасподня, у відзе вобалака, напоўніла ўвесь храм. Салямон падняў тады рукі да неба і прамовіў голасна да ўсяго народу малітву, у якой дзякаваў Богу за Яго вялікія міласьці і прасіў прымаць у новым храме малітвы ня толькі ізраільцянаў, але і кожнага чужаземца, які прыдзе сюды маліцца, пачуўшы аб славе Бога ізраільскага. У часе малітвы вобалак рабіўся ўсё яскравей і сьвятлей і, у знак асаблівае міласьці, зыйшоў з неба агонь на падрыхтованыя ахвяры, і слава Гасподня напоўніла ўвесь Дом. Два тыдні прадаўжалася ўрачыстасьць. За гэты час было прынесена ў ахвяру Богу 22.000 валоў і 120.000 авечак. Калі народ пайшоў з Ерусаліму, дык уночы Гасподзь зьявіўся Салямону ў сьне і ска-

заў: „калі вы і дзеці вашыя пакінеце спаўняць уставы і прыказанні Мае і пачнеце служыць іншым багом і пакланяцца ім, дык Я зніштожу Ізраіля з твару зямлі Мае, якую Я даў яму, і Храм гэты, які Я асьвяціў Імя Майму, адкіну ад твару Майго і зраблю Ізраіля прыповесьцю і пасьмехам ува ўсіх народаў“.

§ 69. Слава Салямона. Яго моральны ўпадак і расканыне. Сьмерць Салямона (980 г. да Хр. Нар.).

Будовай храму не абмежавалася будаўнічая дзейльнасьць Салямона. Ён выбудаваў для сябе на Сіоне пышны палац, які злучаўся з храмам пад'земным ходам. Палац быў абкружаны пышнымі садамі і вінаграднікамі. Некалькі іншых палацаў было пабудована ў ваколіцах Ерусаліму, напрыклад, летні палац на Ліване. Уся мэбля, прыладзьдзе і абстаноўка палацаў, таксама царскае адзеньне і пасад Салямонаў — усё гэта здзіўляла сваёю роскашшу і пышнасьцяй. З другіх будоваў Салямона заслугаўваюць увагі новыя сьцены навакол Ерусаліму, вадаправод, будынкі дзяржаўных установаў і г. д.

Уся гэтая і вышэй разгледжаная дзейльнасьць Салямона, у сувязі з агульным дабрабытам народу, які насалоджваўся спакоем і мудрым кіраўніцтвам, здабыла яму славу, якая складала прадмет здзіўленьня і заіздасьці для ўсіх народаў. Усе суседнія цары і валадары пасьпяшалі выказаць Салямону свае пачуцьці захопленьня і паважаньня. Асабліва выдатнымі прадстаўляюцца адведзіны Салямона царыцаю Саўскаю (з паўднёнае Арабіі). Наслухаўшыся аб славе, багацьці і мудрасьці Салямона, яна захачела асабіста пераканацца ў праўдзівасьці гэтых расказаў. Каб дасьледаваць мудрасьць Салямона, яна запрапанавала яму шмат пытанняў у відзе загадак, і на ўсе пытанні адтрымала мудры адказ. Агледзіўшы ўсе будовы Салямона і пазнаёміўшыся з парадкамі кіраўніцтва, яна сказала: „я ня верыла таму, што мне расказвалі аб справах тваіх і мудрасьці, пакуль ня ўбачыла ўсяго сваімі вачыма. І ось мне і напалову не гаворана; мудрасьці і багацьця ў цябе больш, чымся я чула. Шчасьлівы народ твой“. Пасьля гэтага яна перадала Салямону багатыя гасьцінцы і, адтрымаўшы ад

яго ў сваю чаргу такія-ж багатыя дары, паехала дамоў пры чым захавала ў сэрцы сваім і іскру веры ў Бога ізраільскага.

Сярод раскошы і шчасьця Салямон, аднак-жа, ня здолеў затрымацца ў пабожнасьці. Пабуджаны часткай любарлівасьцю, часткай прыкладам усходніх цароў, Салямон завёў пры двары „шмат чужаземных жанчын — з тых народаў, аб якіх Гасподзь некалі сказаў сыном ізраільскім: „не ўваходзьце да іх, і яны хай не ўваходзяць да вас, каб яны ня схілілі сэрца вашага да іхніх багоў“; да іх прымацаваўся Салямон каханьнем і „распусьцілі жанкі яго сэрца яго“. Дзякуючы гэтаму, з працягам часу зьмяніўся ўвесь склад жыцьця як самога цара, так і народу. Замест ранейшае патрыархальнасьці і прастаты нораваў, пры царскім двары і ў яўрэйскім грамадзянстве ўзмацалася распуста, непамеркаванасьць, здалікачанасьць. Непамерныя расходы вычарпалі багацьце Салямона і ён пачаў гнясьці народ вялікімі падаткамі, што выклікала справядлівае незадаваленьне. Жонкі Салямонавы нахілілі сэрца яго да іншых багоў. Ён пабудаваў для іх паганскія капішчы, сам пачаў пакланяцца ідалам і прымаць учасьце ў ахвярапрынашэньнях ім. У пакараньне за паганства, распусту і адступленьне ад закону Божлага, прарок Ахія Імем Божым абвясціў Салямону: „за тое, што ты не захавашь завету Майго і прыказаньяў Маіх, Я адніму ў цябе царства і аддам яго рабу твайму. Але ў часе жыцьця твайго Я не зраблю гэтага дзеля Давіда; з рукі сына твайго адніму яго; і ў сына твайго Я вазьму ня ўсё царства, а пакіну яму частку дзеля Давіда і дзеля Врусаліму“.

Хутка пасьля гэтага прадказанья пачаўся ўнутры гаспадарства неспакой і распад. Таксама і зьвонку некаторыя князі падуладных народаў паўсталі супроць Салямона, адбілі Дамаск і пачалі рабіць напады на зямлю ізраільскую. Пратэст незадаволеных грамадзян павялічваўся ўсе болей і болей. Непамерныя падаткі асабліва выклікалі абурэньне народу. На чале ўсіх незадаволеных стаў Іеровоам з калена Эфрэмавага, адзін з начальнікаў над работнікамі пры паправе гарадзкіх сьценаў у Врусаліме. Гэта быў чалавек адважны, здольны і ўладалюбны. Паходзячы з калена Эфрэмавага, якое пры І. Навіне і пазьней мела кіраўнічую

„Усе сууга і прыгнечанасць духа“.

ролю ў жыцьці народу, а цяпер, у постаці Давіда і Салямона, павінна было падпарадкавацца ненавіснаму калену Юдаваму, Іеровоам, бачачы прыдворнае бязладзьдзе і незадаволеньне народнае, узгадаваў у душы сваёй лятунак — заняць пасад Салямона і праз гэта вярнуць свайму роднаму калену нярышчывасьць ў гаспадарстве. Гэты лятунак асабліва ўзмацаваўся ў ім пасля адведзінаў яго прарокам Ахіяй, які, спаткаўшы Іеровоама адноўчы ў полі, разарваў перад ім свой плашч на 12 часьцінаў і, аддаючы дзесяць з іх Іеровоаму, сказаў, што „так разьдзярэць Гасподзь царства ізраільскае і што пры наступніку Салямона да яго, Іеровоама, адыдуць дзесяць каленаў ізраільскіх, а за домам Салямонавым застаецца толькі два калены“.

Калі вестка аб гэтым дайшла да Салямона, дык ён даў загад забіць Іеровоама, але той уцёк у Эгіпэт, дзе і хаваўся да самае сьмерці Салямона.

Сярод такіх трывог і спробаў Салямон набліжаўся да сьмерці. Старажытнае паданьне кажа, што ён пры канцы жыцьця свайго накаяўся перад Госпадам. Пацьвярджэньне гэтага можна бачыць у напісаных ім кнігах*), дзе рысуецца чалавек, які, ня глядзячы на тое, што поўнаю чашай адведаў усе ўцехі жыцьця і насалоджваўся ўсімі прыемнасьцямі зямлі, застаўся незадаволеным і, нарэшце, з горкасьцю прызнаў: „суэта суэта і ўсё суэта (пустата) і прыгнечанасьць духа“. Адзінае дабро і заспакаеньне чалавека — ў страху Божым і спаўненьні Яго сьвятога закону. „**Бойся Бога і прыказаньні Яго спаўняй, бо ў гэтым усё для чалавеча**“ — так канчае Салямон одну сваю кнігу.

Салямон памёр у Ерусаліме на 40-м годзе свайго кіраваньня; пахаваны там-жа. Наступнікам сваім Салямон пакінуў адзінага сына свайго Іеровоама, які нарадзіўся ад жонкі яго амоніцянкі Наамы.

*) Салямон напісаў гэтыя кнігі пад назовам: „Эклезіаст“ (казнадзея), кнігу „Прытчаў“, г. зн. кароткіх мудрых навучаньняў аб розных моральных абавязках чалавека і „Песьню песьняў“ (самую найлепшую песьню), у якой паказаў любоў Бога да людзей пад відам любові жаніха да свае нявесты.

*Б. Час цароў ад разьдзяленьня царстваў да палону
Вавілонскага (980—589 г. г. да Х. Н.).*

ГІСТОРЫЯ ЦАРСТВА ІЗРАЇЛЬСКАГА (980 — 722)
І ЮДЭЙСКАГА (980 — 589).

§ 70. Агульны агляд пэрыяду трох вялікіх цароў
і прычыны, якія падрыхтавалі разьдзяленьне царства
яўрэйскага.

Пэрыяд кіраваньня трох вялікіх цароў яўрэйскага народу быў часам, калі ўва ўсёй паўнаце здзейсьніліся вялікія абяцанні, дадзеныя патрыярхам Абрааму, Ісааку і Якаву і прароку Майсею, — калі яўрэйскі народ дасягнуў найвышэйшага свайго росквіту, дабрабыту, славы і магутнасьці, — калі ён яскрава выявіў сваю здольнасьць да самастойнага палітычнага існаваньня, сваю нацыянальна-культурную творчасць, — калі ўсім складам свае гаспадарственнае і грамадзкае будовы даў узор праўдзівага „богакіраваньня“, — калі нарэшце, разьвіўшыся з гэтага прынцыпу яўрэйская культура перадалася і іншым народам і далучыла іх да таго „святла“, якім асабліва сьвяціла сярод цэмы паганства рэлігія Іеговы.

Далейшы лёс яўрэйскага народу прадстаўляе сабою гісторыю паступовага падзеньня яўрэйскага царства, і прывядзеньня магутнага ізраільскага народу на ступень паднявольнага народу, асуджанага служыць чужым уладам і перакідацца з аднаго ярма пад другое.

Вонкавым выражэньнем гэтага заняпаду было перадусім тое разьдзяленьне яўрэйскага царства, якое здарылася пасля сьмерці Саламона. Гэтае разьдзяленьне ня было выклікана якімі-колечы выпадковымі прычынамі. Яно было падрыхтавана ўсёй папярэдняй гісторыяй узаемаадносінаў паўночных і паўднёвых каленаў, аддзяліўшыхся палітычна адно ад аднаго ў 980 г. да Х. Н. Між імі здаўна йшло слаборніцтва з-за палітычнае й рэлігійнае перавагі. Паўночныя калены (ма чале з Эфрэмавым), якія пераважалі лікам калены паўднёвыя, сталі надта варожа адносіцца да гэтых апошніх, калі пачалося іх узвышэньне, дзякуючы абраньню паміж іх цароў і заснаваньню на іх зямлі сталіцы царства і храма ерусалімскага — галоўнае сьвятыні яўрэйскага народу. З гэтым усім для паўднёвых каленаў звязаны былі пэўныя палітычныя і эканамічныя правы і прывілеі: яны больш за іншых прымалі ўчасьце ў дзяржаўным будаўніцтве, больш мелі ўплыву на ход гаспадарственнага жыцьця, больш мелі прыступу да розных адміністрацыйных і прыдворных пасадаў, больш карысталіся з таго гандлёвага руху, у які быў уцягнуты яўрэйскі народ мудрай палітыкай Саламона, нарэшце, больш за іншыя калены нагромадзілі ў сябе ўсялякага багацьця й скарбу. Прывілейнае палажэньне паўднёвых каленаў, умацаваўшыхся за рахунак паўночных, натуральна выклікала большы-меншы заняпад і крайнае незадаваленьне апошніх. Гэтае незадаваленьне і выкарыстаў чэсталоубны Іеровоам, які пасьпяшыў вярнуцца на бацькаўшчыну, як толькі пачуў аб сьмерці Саламона.

§ 71. Разьдзяленьне яўрэйскага царства на ізраільскае і юдэйскае (980 г. да Хр. Нар).

Па сьмерці Салямона, Ровоам, які не здавольніўся апявяшчэньнем сябе царом у Ерусаліме, адправіўся ў Сыхэм (галоўны горад Эфрэмавага калена), каб адтрымаць прызнаньне сваіх правоў на пасады і з боку іншых каленаў ізраільскіх, на чале якіх стаяла Эфрэмава калена. У Сыхэме прадстаўнікі народу, на чале з Іеровоамам, патрэбавалі ад Ровоама палягчэньня падатковага цяжару. Ровоам абяцаў даць адказ праз тры дні. Старыя райцы, якія служылі пры Салямоне, ведаючы запраўдны стан дзяржавы і настрой грамадзянства, радзілі маладому цару на гэты раз уступіць народу і абыйсьціся з ім ласкава. Але Ровоам не паслухаўся разважнага голасу гэтых райцаў, а прыняў раду сваіх маладых равесьнікаў, якія навучылі яго гэтак сказаць народу: „калі бацька мой абцяжваў вас вялікім цяжарам, дык я павялічу яро вашае; бацька мой караў вас бізунамі, дык я буду караць скарпіёнамі“ (плёткамі, унізанымі мэталёвымі шпількамі). Такі адказ выклікаў агульнае абурэньне. Усюды пачуўся кліч: „якая нам часць у Давідзе? Няма нам долі ў сыне Есея. Па шатрох сваіх Ізраіль! Цяпер ведай свой дом, Давід!“ І абвясціў народ сваім царом Іеровоама. Ровоам павінен быў пасьпешна ўцячы з Сыхэму. Маніўся ён аднавіць сваю ўладу над паўночнымі каленамі вайсковаю сілаю, але калі нейкі „чалавек Божы“, на імя Самэй, пераканаў Ровоама, што ўсё гэта ўтварылася згодна з воляй Богаю, дык яму нічога не заставалася, як толькі прызнаць усё тое, што здарылася.

Адсюль вась і пайшло разьдзяленьне яўрэйскага царства на два: тое, якое засталася верным дому Давіда і ў склад якога ўвайшлі калены Юдава і Вэніямінава, стала называцца **юдэйскім**, з сталіцаю ў Ерусаліме, а другое, у склад якога ўвайшлі ўсе паўночныя калены ізраільскія, пачало называцца **ізраільскім**, з сталіцаю спачатку ў Фірцы (каля Сыхэму), пазьней у Самарыі. У першым пачаў кіраваць Ровоам, у другім — Іеровоам.

§ 72. Нароткі агульны агляд гісторыі царства юдэйскага і ізраільскага.

Разьдзяленьне царстваў адбылося ў 980 годзе да Хр. Нар. Адсюль жыцьцё кожнага царства пайшло сваім асобным шляхам. Кожнае кіравалася сваімі асобнымі цэрамі, у кожным утварыўся свой асаблівы гаспадарственны лад, асобныя законы, войска і г. д.; кожнае вядзе самастойную вонкавую палітыку, кожнае моцна абараняе свае граніцы, дзеля чаго ў адным і другім будзеца цэлы рад крэпасцяў. У кожным былі свае пэрыяды заняпаду і дабрабыту, пэрыяды крайнага напружаньня і зьніштажэньня сіл народных і большага ці меншага спакою і ўмацаваньня, як вонкавага, так і ўнутранага. Пераважна гэта залежала ад асобы цара, яго настрою і энэргіі, яго здольнасьці кіраваць народам. Але ўжо адно тэе, што пасада, асабліва ў царстве Ізраільскім, даставаўся нейчасьцей па праву захвату, а не дзякуючы ўсе-народнаму абраньню ці праву насьледаваньня, як гэта было раней—выклікала такі напрамак жыцьця, які быў нязгодны з прынцыпамі „богакіраваньня“ і ўсімі звычаямі народнымі, і быў надта шкадлівым для гаспадарственнага жыцьця.

Што датычыцца ўзаемаадносін паміж царствам юдэйскім і ізраільскім, дык часам, асабліва калі пагражала якая-коледы агульная небясьпека, гэтыя адносіны былі больш-менш лагодныя, як напр., пры Ахаве ізра. і Іосафаце юд., калі яны зрабілі між сабою цесны абаронны саюз супроць магутнага цара Сырыйскага; а часам, асабліва калі адно якое-коледы царства значна ўзмацоўвалася і праз гэта рабілася пагроза існаваньню другога, суадносіны рабіліся адкрыта [варожымі, няраз нават ірыводзіўшымі да крываваых сутычак, як напр., пры Факэі, цару ізра., калі войска юдэйскае страціла 120000 чал.]

Усё гэта вяло не да ўмацаваньня, а да аслабленьня абодвух царстваў, што пасьпяшылі выкарыстаць суседнія паганскія народы, якія былі пераможаны ў часе вялікіх адзінадзяржаўных цароў. Гісторыя як юдэйскага, так і ізраільскага царства напоўнена ледзь не бязупыннымі войнамі з гэтымі народамі. Некаторым з іх, як напр. Сырыяцам, удаецца хутка праз змаганьне вярнуць сябе незалежнасьць, іншыя заўсёднымі паўстаньнямі і нападамі ўносяць вялікае спусташэньне і руйнацыю і перашкаджаюць узнаўленьню нормальнага парадку жыцьця. Каб абараніць свае вонкавыя граніцы, кіраўнікі аднаго і другога царства маняцца рабіць карысныя саюзы з магутнымі суседзямі, асабліва з Эгіптам, які каля таго часу нязвычайна ўзмацаваўся дзякуючы мудрай палітыцы фараонаў новае дынастыі.

Але ўся гэтая барацьба і тактыка цароў ізраільскіх і юдэйскіх не магла зьніштожыць у корані зло, якое падточвала сілы царстваў, не магла засьцэргчы іх ад канчатковай гібелі. Яшчэ болей згубным, чым разьдзяленьне палітычнае, якое крышыла матар'яльныя сілы народу, было разьдзяленьне рэлігійнае, якое крышыла дух народу, падрывала яго рэлігійную і нацыянальную сьвядомасьць. Гэтае разьдзяленьне ўтварылася, дзякуючы, галоўным чынам, першаму цару ізраільскаму Іеровоаму. Каб адцягнуць народ ад храму ерусалімскага, ён заснаваў у сваім царстве новы культ, па форме блізка да юдэйскага, а па духу зусім паганскі, родны існаваўшым тады на ўсходзе

паганскім культам: эгіпэцкаму, фінікійскіму і інш. Між юдэйскім і ізраільскім народам з першага-ж дня разьдзяленьня ўтварылася, т. з. непраходнае бяздоньне, якое маламудрыя цары ізраільскія стараліся толькі болей паглыбляць і пашыраць. Які-ж быў рэзультат увядзеньня новага культу ў самым царстве ізраільскім? Ухіленьне ў паганства, страта ранейшага рэлігійнага асяродзьдзя, адступленьне ад закону Майсеевага, перайманьне паганскіх звычайў і моралі — ўсё гэта выклікала вялікую распуту і бязбожнасьць ізраільскага народу. Аб выпраўленьні сэрца, аб узаемнай любові, справядлівасьці, праўдзе, самаахвярнасьці, помачы бліжнім ужо мало хто й думаў. Меркаю жыцьця і шчасьця чалавечага зьявілася самалюбства, гордасьць, багацьце, слава, патвор нізкім палам; замест падпарадкаваньня волі Божай, як найвышэйшай норме жыцьця й моралі, бачым у жыцьці асабістым, сямейным і грамадзянскім раскелзанасьць і панаваньне ўсялякага прызваленьня і шалу. Жыцьцё згодна з такімі прынцыпамі, у духу чыста быдлачае моралі — гэта ўжо гібель грамадзянства. Такі лёс і прыыхтаваў сабе народ ізраільскі, пазьней і юдэйскі, сваім адступленьнем ад завету Богага.

Лепшыя людзі з народу, як напр., прарокі і некаторыя набожныя цары юдэйскія, ўцямілі ўсё зло разьдзяленьня і маніліся ўзнавіць адзінства праўдзівага богапаважаньня і адзінства палітычнае. Такімі былі, напр., — ня кажучы аб прароках, — цары юдэйскія Аса, Езэкія і Іосія, якія дзеля рэ-моральнага адраджэньня народу скліквалі агульнанародныя сабраньні і ладзілі агульнанародныя сьвяты, каб „узыскаць Госпада, Бога бацькоў сваіх, ад усяго сэрца свайго і ад усяе душы свае“, каб узмацаваць нацыянальныя сувязі і напаміць аб паходжаньні ўсіх ад аднае вялікае сям'і — патомства Абраама, Ісаака і Якава. Цар Іосія, карыстаючыся аслабленьнем царства асырыйскага і іншымі спагадаўшымі варункамі, задумаў нават пад сваім скіпэтрам аднавіць ува ўсім аб'ёме царства Давіда і Салямона.

Але ўсе гэтыя меры асаблівага значэньня ня мелі. Пад прымусам апаганіўшыхся цароў, зло ідаласлужэньня ўсё болей і болей пашыралася, моральныя ўстоі грамадзянства руйнаваліся і гаспадарства бязупынна йшло да гібелі, ня маючы ў сабе сілы зрабіць спраціўленьне новым магутным монархіям, якія выходзілі на сусьветную сцэну. Юдэйскае царства пратрымалася трохі больш за ізраільскае: у апошнім зло пусьціла болей глыбокае карэньне і моральныя сілы былі меншыя і слабейшыя.

Прагледзімо каротка гісторыю таго і другога царства.

§ 73. Кароткі агляд гісторыі царства ізраільскага (980 — 722 г. да Хр. Нар).

На чале царства ізраільскага стала калена Эфрэмава. Спачатку царства ізраільскае было мацнейшым за юдэйскае, але яно хутчэй за яго аслабела і згінула. Адной з прычын гэтага была заўсёдная барацьба за ўладу. На працягу 257 гадоў існаваньня царства ізраільскага ў ім зьмянілася 20 цароў, якія належалі да дзесяцёх розных дынастыяў, сілаю адбіраўшых царскі трон адна ў аднае. Дамовыя войны надта падрываўлі сілы гаспадарства. Другая прычына хут-

кага канца царства была ў ідалапаклонстве. Амаль ня ўсе цары ізраільскія былі ідалапаклоньнікі і здраднікі рэлігіі Іеговы. Прыклад іх захапляў і падданных. Ідалапаклонства-ж з аднаго боку расслабляла і псавала мораль народу, з другога пазбаўляла яго Божае міласьці і ўкідала ў розныя напасьці і ліха.

Найвыдатнейшымі з цароў ізраільскіх былі: першы — Іеровоам I, восьмы — Ахаў і чатырнаццаты — Іеровоам II.

Іеровоам I (980 — 958) і заснаваньне ім новае рэлігіі (эгіпэцкага культу). Абвешчаны царом, Іеровоам ня столькі клапаціўся аб будаўніцтве свае дзяржавы, сколькі аб умацаваньні свае ўлады. Перш за ўсё ён парушыўся ўзмацніць граніцы ізраільскага царства, потым заняўся ўпрыгожаньнем свае сталіцы, якою ён абвясціў г. Фірцу, паложаны ў маляўнічых горах на паўноч ад Сыхэму. Але маленькі гарадок ня мог замяніць ізраільцянам вялічнага і дарагога сьвяшчэннымі ўспамінамі Ерусаліму. Падарожжа ізраільцянаў у Ерусалім адбывалася далей, як і да разьдзяленьня. І пачаў Іеровоам думаць, як-бы спыніць гэтыя шкадлівыя падарожжы. „Калі народ — думаў ён — будзе хадзіць у Ерусалім дзеля ахвярапрынашэньняў, дык сэрца яго зьвернецца да Ровоама, цара юдэйскага“. Каб адцягнуць народ ад гэных падарожжаў, Іеровоам, наўмысьля апіраючыся на прыклад Аарона, загадаў выліць з золата два цяляці і, паўтараючы словы Аарона, сказаў народу: „ня трэба вам хадзіць у Ерусалім; ось багі твае, Ізраіль, якія вывялі цябе з зямлі Эгіпэцкае“. Адно з гэтых цялят Іеровоам паставіў у Дане, другое — ў Вэфілі. Вэфіль, з якім быў зьвязаны ўспамін аб таёмнай драбіне, якую бачыў Якаў, быў зроблены галоўным сьвяцілішчам новага культу. У ім Іеровоам пабудаваў капішча на высачыні дзеля ахвярапрынашэньняў, як гэта было ў храме Ерусалімскім. З тае прычыны, што сьвяшчэннікі і левіты адмовіліся прымаць учасьце ў багаслужэньні Іеровоама, ён выгнаў іх усіх за межы царства і паставіў на іх месца новых сьвяшчэннікаў з народу, не паходзіўшых з калена Левіінага. Былі таксама ўстаноўлены сьвяты, падобныя да юдэйскіх.

Такая дзеяльнасьць цара выклікала ў народзе страшэннае абурэньне і разьдзяленьне. Гасподзь адразу высьведчыў паганства Іеровоама. Калі Іеровоам першы раз

стаў, як найвышэйшы жрэц, перад ахвярнікам, каб зрабіць курэньне залатому цяляці, дык нечакана зьявіўся прарок з Юдэі. Ён абвясціў, што ў доме Давіда народзіцца сын, на імя Іосія, які на гэтым ахвярніку прынясець у ахвяру сьвяшчэньнікаў Іероваама, і даў знак, што гэта сказаў Гасподзь: ахвярнік разваліцца і попел, які на ім, рассыплецца. Іероваам, працягваючы ў гневе руку, крыкнуў: „вазьмеце яго!“ але-ж у тую мінуту рука яго здэравянела, і ахвярнік разваліўся. Тады Іероваам пачаў прасіць прарока памаліцца аб ім. Прарок памаліўся і рука цара зрабілася здароваю. Іероваам пачаў клікаць прарока да сябе ў палац, каб пачаставаць яго, але прарок адказаў: „хаця-б ты даў мне палову свайго дому, дык я не пайду з табою, бо так сказаў мне Гасподзь: ня еш там хлеба і ня пі вады і не вяртайся тою дарогаю, якою прыйшоў у Вэфіль“. Усё гэта павінна было навучыць Іероваама, што служэньне, якое ён прыдумаў, нялюба Богу. Але Іероваам не направиўся, дзеля чаго стары-стары прарок Ахія вымавіў грозны суд на ўвесь дом Іероваама, які „будзе вымецены, як вымятаюць смяцьцё дачыста“, а сам Ізраіль будзе выкінуты з зямлі абяцанае і адведзены за раку (Эўфрат) — „за тое, што зрабілі сабе ідалаў, раздражняючы Госпада“.

Наступнікі Іероваама, з якіх адзін кіраваў толькі сем дзён, узыходзілі на трон па трупах сваіх папярэднікаў і, апрача залатых цялят, пакланяліся яшчэ і багом суседніх народаў. Спагадчыкаў праўдзівага Бога яны прасьледавалі і забівалі. — Шосты цар Амбрый, пры якім ішла чатырохгадовая хатняя вайна за трон, пабудаваў для сябе новую сталіцу, слаўтную Самарыю, якая была рэзыдэнцыяй цароў ізраільскіх аж да самага развалу царства.

Ахаў, ян закладчыні фінікійскага культу (923—901). Пасьля Іероваама, бязбожнасьць і распуста дасягнула найвышэйшае ступені пры Ахаве. Ён быў жанаты з дачкаю Сідонскага цара—Іэзавэляй, жанчынаю пышлівай і бяздушнаю, шчыраю паклоньніцаю багоў фінікійскіх. Зрабіўшыся царыцаю, яна рашыла ўвясці ў ізраільскім народзе фінікійскі культ. Згодна з жаданьнем Іэзавэлі, Ахаў выбудаваў у Самарыі пышны храм і ахвярнік Ваалу *) і прымушваў народ па-

*) Ваал—абагаўленьне сонца ў відзе чалавека з вянком з праменьняў навакол круглага твару.

кланяцца яму. Пры храме на ўтрыманьні Іезавэлі было 450 паганскіх прарокаў. У другім горадзе—Ізрээлі—пабудована было капішча ў чэсьць Астарты**) і пры ім на царскі кошт утрымлівалася 400 паганскіх прарокаў. Усе праўдзівыя прарокі, па загаду Іезавэлі, былі забіты, апроча 100 чалавек, якія ўратаваліся ўдэкам. Пачаўся самы сумны пэрыяд у гісторыі ізраільскага народу. Багаслужэньне Ваалу зусім адхіліла ізраільцянаў ад Бога і кінула іх у розныя паганскія брыдоты. Праўдзівая рэлігія гінула, а разам з гэтым нішчыліся і ўсе вялікія абяцаньні, дадзеныя Богам Абраама народу. У гэты самы час жылі найвыдатнейшыя прарокі ізраільскага царства — Ільля і Елісей. Малітвай, высьведчаньнямі і цудамі яны стараліся падтрымаць веру ў народзе і на некаторы час затрымалі ізраільскае царства ад канчатковае гібелі. Па загаду Божаму, дадзенаму Ільлі, адзін з вучняў Елісея памараў на царства ваенначальніка Ііуя, і той разбурыў увесь род Ахава. Цар Іорам — сын Ахава быў забіты, Іезавэля была выкінута з вакна і растоптана коньмі; усе сыны і сваякі Ахава, таксама ўсе сьвяшчэньнікі Ваала былі катаваны; усе капішчы і істуканы зьнішчаны і самае месца, дзе яны стаялі, абярнута ў месца дзеля вывязеньня ўсялякага бруду й сьмяцьця.

Але зьнішчыўшы пакланеньне Ваалу, Ііуй, як і яго наступнікі, не зьвярнуліся да Бога праўдзівага, а і далей падтрымлівалі ідаласлужэньне Іеровоама. За гэта Гасподзь пакараў іх тым, што пачаў „абцінаць часьцямі“ ізраільскае царства, аддаючы іх суседнім паганскім народам. Так, пры Ііуі ўся заіарданская краіна адыйшла да Сырыі.

Іеровоам II быў адным з найвыдатнейшых цароў царства ізраільскага. Ён кіраваў 41 год і на час аднавіў магутнасьць і славу свайго царства. Іеровоам II удачна ваяваў з моавіцянамі і амоніцянамі, якія, карыстаючыся бязладзьдзем царства ізраільскага, рабілі на яго заўсёдня напады, рабавалі насельнасьць і спусташалі зямлю. Іеровоам II зьнішчыў іх гарады, вінаграднікі, палі і папасы, а насельнасьць часткаю зьніштожыў, часткаю абярнуў у рабства. Яшчэ болей важнымі прадстаўляюцца ўдачы яго ў зма-

**) Астарта—абагаўленьне месяца ў відзе маладой жанчыны з рагамі, якая едзе конна на быку.

ганьні з Сырыяй. Зрабіўшы саюз з асырыйскім царом Салманасарам II, Іеровоам прымусіў сталіцу Сырыі — Дамаск паддацца і ўзяў з яго агромністую контрыбуцыю, якая на доўга падцяла гаспадарства.

Матар'яльны дабрабыт гаспадарства пры Іеровоаме II дасягнуў высокае ступені. Самарыя збагацела ад ваеннае здабычы і таргоўлі. Горад шырока й багата пабудавуўся, багатыя вінаграднікі пакрылі прылеглыя да яго схілы гораў, палі пачалі засявацца рознародным збожжам. Нажаль, ня ўся насельнасьць магла гардзіцца сваім дабрабытам. Дзякуючы неспаўненьню законаў Майсеевых, зямельная роўнасьць была парушана: зямля знаходзілася ў валаданыі багатых, якія гнялі бедокоў, прымушаных за мізэрную плату абрабляць чужую зямлю. Палажэньне іх было ня лепшае за палажэньня рабоў.

Але ўдачы кіраванья Іеровоама II не маглі спыніць набліжаўшайся гібелі царства. Зло ідаласлужэньня пры ім пашыралася ўсё болей і болей. Пакланеньне цялятам адпраўлялася, як і раней. Быў адноўлены і культ Ваала, якому ў адной Самарыі было прысьвечана некалькі капішчаў. Былі капішчы і ў чэсьць Астарты. Статуі гэтых багоў пачалі зьяўляцца ўжо і ў прыватных дамах. Час-ад-часу ладзіліся ўсенародныя паганскія сьвяты, з удзелам жанчын; сьвяты гэныя звычайна канчаліся самай дзікай распустай, бессаромлівасьць якое перавышае ўсялякае ўяўленьне.

Усё гэта паказвала, што ізраільскі народ аканчальна падаўся сіле зла і ўжо ніякім чынам ня можа вызваліцца ад яго. Ось чаму і бліскучае кіраваньне Іеровоама II было толькі апошнім і пры тым зданьнёвым росквітам перад поўным дагараньнем.

Упадок царства ізраільскага (722 г. да Хр. Нар.). Пасьля Іеровоама II на царскім пасадзе зьяўляецца рад узурпатораў-царазабойцаў, якія сваім змаганьнем, інтрыгамі і паборамі зусім падарвалі гаспадарства, — і гэта якраз у той самы час, калі — наадварот — трэбавалася награмаджаньне і арганізаваньне сілаў народных, гледзячы на небясьпеку, якая йшла з боку нязвычайна ўзмацаваўшайся тады за Эўфратам вялікае асырыйскае монархіі. У сталіцы гэтае мо-

нархії — Нінэвіі — зьяўляецца рад выдатнейшых цароў — заваявальнікаў, — якія пачалі прадпрымаць далёкія паходы. Першы ўдар прышоўся царству Сырыйскаму. Потым асырыйцы ўступілі ў барацьбу з эгіпціянамі. А таму што Палестына ляжала якраз на шляху таго й другога народу пры іх узаемных сутычках, дык [нямінуча павінна было ўцягнуцца ў гэтую барацьбу і царства ізраільскае. Але на каго было абавярціцца ізраільскім царом? з якім народам зрабіць саюз? Гістарычны выбар прадказваўся ў бок эгіпціянаў, з якімі абодва царствы большаю часткаю падтрымлівалі прязныя суадносіны. Але гэты падрахунак не апраўдаўся, і асырыйскі цар Салманасар, даведаўшыся аб саюзе Осіі, апошняга цара ізраільскага, з эгіпцкім фараонам, уторгнуўся ў ізраільскае царства (яно ўжо крыху раней было абкладзена данінаю, пры першым паходзе асырыйцаў), захапіў Осію ў палон і спусташыў увесь край. Ізраільцыны здаліся не адразу. Пад сьценамі Самары тры гады вялася распачлівая барацьба, якою адрозьніваецца наагул барацьба ўсіх гінучых народаў. Аблогу Самары закончыў сын Салманасара — Саргон. Ён давяршыў пакарэньне ізраільскага царства, значную часць ізраільцыянаў адвёў у палон і пасяліў у розных часьцях вялікае асырыйскае монархії, а на месца іх перасяліў паганцаў з Сырыі і Мэсапатаміі. З працягам часу гэтыя перасяленцы, зьмяшаўшыся з астаўшыміся ізраільцыянамі, утварылі новы народ, які адтрымаў назву самаранаў. Вера іх была мешанінай праўдзівае веры з паганскімі аблудамі. З юдэйства яны прымалі Пятакніжжа і адпраўлялі багаслужэньне згодна з пастановамі Майсея — у храме, які пабудавалі на гары Гарызін.

Так скончыла сваё існаваньне царства ізраільскае. Цяжкае было прабуджэньне ізраільцыянаў у палоне, дзе большая часць іх была абэрнена ў рабоў. Але Гасподзь і ў палоне не пакідаў Сваім прамышленьнем тых, якія заставаліся вернымі Яго сьвятому закону. Ось такі быў, напр., пабожны Тавіт, гісторыя якога падрабна расказана ў кнізе „Тавіт“. За свае дабрадзействы няздольным адзінапляменьнікам ён падпаў прасьледваньням ад асырыйскага ўраду і потым перажыў цэлы рад спробаў, якія закончыліся для яго і яго патомства поўным багаславеньнем Божым.

§ 74. Кароткі агляд гісторыі юдэйскага царства (980—589 г.г. да Хр. Нар.).

У склад царства юдэйскага ўвайшлі, апрача двух га-лоўных каленаў—Юдавага і Вэніямінавага, ранейшыя землі калена Данавага, якое перасялілася на паўноч, і землі калена Сымонавага. Царства юдэйскае існавала 390 гадоў. У ім таксама было 20 цароў, але ўсе яны паходзілі з аднаго роду Давідавага. Адны з цароў юдэйскіх адхіліліся ў ідалапаклонства, другія заставаліся вернымі Богу праўдзіваму. Гэтыя пабожныя цары зьніштажалі ідаласлужэньне ў царстве, узмацоўвалі народ у веры і пабожнасьці і ратавалі царства, пры помачы Божай, у часе нанаьці й ліха.

Ровоам — першы, па разьдзяленьні царстваў, юдэйскі цар — спачатку быў верны праўдзіваму Богу, але на 4-м годзе свайго кіраванья, пад уплывам каханае жонкі (дачкі Авэсаломы), адпаў у ідалапаклонства; з ім і народ юдэйскі „пакінуў закон Гасподзень“ і „рабіў няўгоднае прад вачыма Госпада“. „І пабудавалі яны ў сябе высачыні, і статуі, і капішчы на ўсялякім высокім узгорку і пад усялякім цяністым дзеравам“. За гэта Гасподзь пакараў царства юдэйскае нападам эгіпецкага фараона Сусакіма, які ўзяў Ерусалім, зрабаваў храм і палац Салымонаў і зрабіў юдэяў сваімі даньнікамі. У гэты цяжкі для юдэяў час ад іх адпалі філісьцімляны і ідумэі.

Пабожны цар **Аса** — ўнук Ровоама — асобным распаражэньнем загадаў, каб усе спаўнялі закон Майсея, і „адкінуў усіх ідалаў, якіх зрабілі бацькі яго. І нават маці сваю Ану пазбавіў званьня царыцы за тое, што яна зрабіла істукан Астарты“. За гэтыя ўчынкi пабожнасьці Гасподзь багаславіў аружжа Асы. Аса разьбіў дашчэнтку войска фараона і скінуў з сябе ярмо Эгіпту. Пры гэтым была захопленая багатая здабыча. Зьніштожыўшы пасыла таго ўсе „брыдоты паганскія“, Аса на 14 годзе свайго кіраванья сабраў у Ерусаліме вялікае народнае сабраньне, у якім прымалі ўдзел жыхары ня толькі яго царства, але і народ з усіх іншых каленаў. На гэтым сабраньні быў узноўлены завет з Богам і пастаноўлена караць сьмерццяй усіх, хто ня зьвернецца да Госпада Бога.

Пад канец свайго жыцьця Аса перанёс шмат ліха за

тое, што цаною скарбу храму Гасподняга купіў саюз цара сырыйскага. Што датычыцца народу, то, у параўнаньні з другім часам, у кіраваньне Асы народ насалоджваўся поўным дабрабытам. Карысны гандаль Юдэі з Арабіяй і краймі заходняе Эўропы дазволіў цару і народу сабраць вялікі скарб.

Пабожны цар Іосафат — другі ўнук Ровоама. — знаходзячыся ў згодзе са ўсімі суседнімі народамі, меў магчымасьць займацца пераважна справамі ўнутранага будаўніцтва свае дзяржавы. Маючы вялікія сродкі (арабы і філісьцімляны плацілі Іосафату багатую даніну), ён умацаваў шмат гарадоў, сабраў вялікае войска, утварыў справядлівы суд і інш.

Але асаблівае значэньне мелі яго меры дзеля зьнішчэньня ідалапаклонства. Усялякія свьшчэньныя „высачыні“ і „дубровы“ былі выкаранены, ахвярапрынашэньні спынены, служнікі культу паразгананы і зьніштожаны. Не здавальняючыся гэтым, Іосафат на 3-м годзе свайго кіраванья паслаў свьшчэньнікаў і левітаў з кнігаю закону, каб яны вучылі народ закону Бога па ўсіх гарадох Юдэі. Наградай яму за такую пабожную руплівасьць быў нязвычайны дабрабыт народу, як у дні Салямона.

Але Іосафат зрабіў абмылку, якая з працягам часу прынясла шмат ліха царству юдэйскаму. Хочучы надоўга забясьпечыць свайму народу добрыя адносіны з ізраільскім царствам, дзе тады кіраваў бязбожны Ахаў, Іосафат ажаніў свайго сына Іорама з дачкою Ахава — Гафоліяй, якая была руплівай ідалапаклоньніцай. Вынікам гэтага шлюбу было новае ўмацаваньне і пашырэньне ідаласлужэньня ў царстве юдэйскім, асабліва пры наступніках Іосафата — сыне яго Іораме і ўнуку Охозіі. Але вышэйшай ступені паганства і распусты царства юдэйскае дасягнула з пачаткам кіраванья 12-га цара юдэйскага Ахаза.

Ахаз увёў самае пагане з ханаанскіх ідаласлужэньняў — пакланеньне Молоху*). У ахвяру яму ён прыносіў нават уласных дзяцей. Пакараньнем Божым за гэта зьяві-

*) Молох — бог палючага сонца, ад якога высыхае расьліннасьць. Яго зрабілі ў відзе чалавека з галавою быка. Яму прыносіліся чалавечыя ахвяры, асабліва дзеці. Іх жывымі кідалі ў распаленае чэрава бронзавае статуі ідала.

ліся бязупынныя і дужа спусташальныя войны з суседзямі. Гэтак, саюзныя цары — сырыйскі і ізраільскі — наняслі страшнае паражэнне Ахазу, які страціў забітымі 120.000 чалав. і палоннымі болей як 200.000 жанчын, сыноў і дачок. Філісьцімляны і ідумэі, карыстаючыся слабасцю царства, захапілі некалькі гарадоў і крэпасцяў юдэйскіх. Цар асырыйскі, саюзу з якім шукаў Ахаз, абрабаваў і зачыніў храм ерусалімскі, дзеля чаго ў ім прыпынілася багаслужэнне.

З грозным высьведчаньнем распусты і паганства, якое так пашырылася ў дні Ахаза, зьявіўся прарок Ісайя.

Пабожны цар **Езэкія** — сын Ахаза — узнавіў багаслужэнне ў храме Ерусалімскім. З асабліваю ўрачыстасьцю была адсьвяткавана Пасха, на якую, па запрашэньнях Езэкіі, прыйшоў шмат хто з царства ізраільскага. Пасьля гэтага па ўсім царстве былі знішчожаны ідалы і ўзноўлены законы Майсея.

У часе Езэкіі Салманасар, цар Асырыйскі, пакарнуў царства ізраільскае. Такая-ж небясьпека пагражала і царства юдэйскаму. Сэнахэрым, сын Салманасара, з нязлічанным войскам аблажыў Ерусалім. Упадак гораду, здавалася, будзе нямінучым. Але Езэкія зьвярнуўся з гарачаю малітваю да Бога, і Юдэя была збаўлена: уночы Ангел Гасподзень паразіў 185.000 асырыйскага войска. Сэнахэрым павінен быў зьняць аблогу і адступіць.

Міласць Божая да Езэкіі была пацьверджана яшчэ адным цудоўным знакам — перасунуўся назад на дзесяць ступеняў цень сонечнага гадзінніка, дзеля пацьверджанья прадказанья прарока Ісайі, што цяжка хворы цар паздаравее. Езэкія, узапраўднасьці, паздаравеў і кіраваў царствам пасля таго яшчэ 15 гадоў у згодзе і спакоі.

Бязбожны **Манасія**, які кіраваў царствам 55 гадоў, узнавіў ідаласлужэнне і зьвязаныя з ім вяды й забабоны, і распустыў свой народ так, што яны „рабілі горай усіх народаў, якіх знішчыў Гасподзь ад твару сыноў ізраілевых“. Манасія ў паганстве сваім дайшоў да таго, што паставіў у храме ерусалімскім істукан Астарты, багіні распусты і ўсялякае нячыстаты! Калі яго пачалі высьведчаваць прарокі, ён засудзіў іх на сьмерць: сярод іншых ад бяз-

душнае рукі Манасіі згинуў мучальніцкаю сьмерцю старэнькі прарок Ісайя, які, згодна з паданьнем, быў жывым расьпілованы напаловы. За гэта Манасія быў страшна пакараны: начальнік асырыйскага войска ўзяў яго ў палон і загадаў закаваць яго двама мядзянымі ланцугамі і кольцы ад ланцугаў прасунулі ў ноздры Манасіі, як зьверу, і ў гэткім відзе адвялі яго ў Вавілон. У палоне Манасія пакаяўся і Гасподзь вярнуў яму царства.

Пабожны цар Іосія ўва ўсёй сваёй дзеяльнасьці вёў далей справу Давіда, „сьвечніка ізраілева“. З яго імем зьвязана бязьлітаснае зьніштажэньне ідалапаклонства і ня толькі ў межах Юдэі, але і сярод іншых каленаў. Апаганены і забыты ў дні Манасіі храм ерусалімскі быў ізноў адбудованы і абчышчаны ад усялякіх брыдотаў. Калі ладзіліся гэтыя работы, першасьвяшчэньнік Хэлкія, пры разборцы аднае сьцяны, знайшоў „кнігу закону Гасподняга, дадзеную рукою Майсея“, і прачытаў яе цару. Іосія спалохаўся, угледзіўшы, як далёка адхілілася ад закону Богажа жыцьцё абранага народу. Каб адвясці справядлівы гнеў Божы, Іосія склікаў усенароднае сабраньне і загадаў сьвяшчэньнікам чытаць яму знойдзеную кнігу закону. Потым з яшчэ большаю руплівасьцю ўзяўся зьніштажаць рэшткі ідаласлужэньня, дзеля чаго сам адправіўся ў Вэфіль, дзе згодна з прадказаньнем, дадзеным яшчэ Іеровоаму — зьніштожыў усіх жрэцоў паганскага культу. Вярнуўшыся ў Ерусалім, Іосія адсьвяткаваў Пасху, згодна з усімі абрадамі, пастаноўленымі ў законе, і з такою ўрачыстасьцяй і захопленьнем, якога ня было ўва ўсе часы цароў. Дзякуючы таму, што Іосія ў сваёй дзеяльнасьці выказваў клапацілівасьць у аднолькавай меры аб заставаўшыхся жыхарох зьнішчанага царства ізраільскага, як і царства юдэйскага, здавалася, што ён замысьляў аб аднаўленьні ўва ўсёй пышнасьці царства Давіда й Саламона. Але выбіла ўжо гадзіна ўпадку самога юдэйскага царства, як прадказаў гэта другі вялікі прарок Іерэмія.

Упадок царства юдэйскага. Па сьмерці пабожнага цара Іосіі, пры сыне яго Іакіме бязбожнасьць узрасла да апошніх граніц, і царства юдэйскае хутка прыйшло да свае гібелі. Мудрыя засьцярогі прарока Іерэміі, прадказваўшага

70-х гадовы палон, не рабілі ўжо ніякага ўражаньня. Спачатку эгіпэцкі фараон Нэхао прымусіў Іакіма плаціць яму даніну, але пасья, калі эгіпцяны, пабітыя пры Кархамісе, павінны былі самі схіліцца перад сьцягамі вялікага цара Вавілонскага Навухаданосара, сына закладчыка Вавілонскае монархіі, лёс юдэйскага царства перайшоў у рукі гэтага ўладара. Уварваўшыся ў Палестыну, Навухаданосар узяў Ерусалім, захапіў з храму ўсё дарагое прыладзьдзе і адправіў у палон у Вавілон некалькі тысяч народу і — на палажэньні закладнікаў — некалькі прыгожых і здольных юнакаў з найвыдатнейшых родаў. Між гэтымі юнакамі быў Даніла з сваімі трыма сябрамі — Ананіяй, Азарыяй і Місаідам. Гэта быў т. зв. першы палон Вавілонскі (ў 607 г. да Хр. Нар.).

Хутка пасья таго, Іакім ізноў перадаўся Эгіпту, дзякуючы чаму быў закуты ў ланцугі. Сын яго Іехонія, абвешчаны царом, кіраваў царствам толькі сто дзён. Здрадніцкія зносіны Іехоніі з Эгіптам выклікалі новы, гэта ўжо другі наступ Навухаданосара, які асабіста зьявіўся пад сьценамі Ерусаліму і распарадзіўся лёсам яго кіраўнікоў і абаронцаў. Цар Іехонія са ўсёй сям'ёй і дваром, таксама і яго вяльможы, лепшыя ваякі і майстры былі пераселены ў Вавілон, куды за імі павязьлі і скарб царскага палацу і храму ерусалімскага. Сярод палонных былі вялікі прарок Іезэкііль і Сэмэй, дзед слаўтнага пасья Мардахэя. Царом юдэйскім Навухаданосар паставіў Сэдэкію, другога сына Іосіі. Прарок Іерэмія пачаў пасья таго пераконваць народ, каб той верна служыў Вавілонскаму цару, і прадказаў, што калі юдэі здрадзяць Навухаданосара, дык Ерусалім будзе спалены і цар адведзены ў палон. Але яго не паслухаліся. Сэдэкія надумаў скінуць Вавілонскае ярмо і пачаў зносіны з Эгіптам. Тады Навухаданосар у трэці—і гэта ўжо апошні раз— зьявіўся пад сьценамі Ерусаліму, узяў і зруйнаваў горад і спаліў храм і палац, а ўвесь скарб іх вывез. Першасьвяшчэньнікі былі забіты. Сыны Сэдэкіі былі заколаты на вачох бацькі, а самога Сэдэкію асьляпілі і ў ланцугох адправілі ў Вавілон, дзе ён і памёр у цямніцы. У Вавілон былі адведзены і амаль ня ўсе жыхары Юдэі. Толькі найбяднейшыя былі пакінуты для абрабляньня вінаграднікаў, але й іх хутка забралі ў палон у Эгіпэт, і, такім чынам, акан-

чальна спусьцела зямля юдэйская. Прарок Іерэмія — вачавідзец усяго прадказанага ім ліха — у песьнях, з вялікім пачуцьцём, ад шчырага сэрца, аплакаў лёс юдэйскага народу. Усе гэтыя здарэньні былі ў 589 годзе да Х. Н., з якога і пачынаецца так ведамы ў гісторыі „Вавілонскі палон“.

§ 75. Прарокі часу разьдзяленьня царстваў.

Агульны агляд.

Вялікая была міласць Божая да свайго непакорнага народу. У той час, як сярод абранага народу паганства й распушта ўсё болей й болей павялічвалася, Гасподзь няраз вуснамі сваіх праронаў будзіў злачынна драмаўшае сумленьне цароў і народу і не даваў аканчальна заглохнуць іскры Божай. Гасподзь абіраў прарокаў ад самых іх нарадзінаў і асаблівым, Яму Аднаму ведамым пляхам падрыхтоўваў іх на вялікае служэньне, багата льючы на іх дары Сьвятога Духа. Не ад свайго імя гаварылі прарокі; яны былі „пяром у руцэ Госпада, трубою ў вуснах Яго“. Яны былі вястунамі волі Божае, і пераважна храніцелямі і тлумачамі закону. Прарокі выяўлялі шлях Правідзеньня і прадказвалі будучыя здарэньні з такою яснасьцяй як-бы яны спаўняліся зараз, перад іх вачыма. Дзеля таго, каб людзі не сумляваліся, што яны пасланыя ад Бога, Гасподзь даваў прарокам сілу тварыць цуды і прадказваць будучыну. Галоўным прадметам іх прадказаньняў было зьяўленьне ў сьвет Збавіцеля, Які мае памірыць грэшнае чалавецтва з Богам і адчыніць яму ўваход у царства Божае. Прарокі прадказалі ўсе галоўнейшыя здарэньні з жыцьця будучага Збавіцеля і нават шмат якіх падрабнасьцяў. Прадказвалі яны таксама і бліжэйшыя ці далейшыя здарэньні свайго часу, якія датыкаліся долі абранага народу, яго цароў і г. д. Чым болей пашыралася распушта й паганства, тым часьцей і часьцей адкрывалі прарокі свае вусны дзеля высьведчаньня і пакараньня заснуўшага сумленьня, не баючыся ні прасьледаваньняў, ні сьмерці. Шмат хто ня любіў прарокаў; іх спатыкалі з нянавісьцяй, выслухоўвалі з абурэньнем, нярэдка пабіваючы каменнем. Але былі і такія людзі, якія паважалі прарокаў, былі абраныя, якія вучэньне прарокаў распаўсюджвалі па ўсім царстве. Гэтыя абраныя —

вучні ці сыны прароцкія, якія складалі цэлыя школы ці брацтвы. Прароцкія школы адгулялі ў гісторыі яўрэйскага народу вялікую ролю: яны пераважна былі захоўцамі і пашыральнікамі пісанага прароцтва, якое ў той час пачало ўжывацца замест вуснага, бо абраны народ усё больш і больш робіцца няздольным быць жывым насіцелем і храніцелем Завету Бога і абяцанняў аб Збавіцелю.

З прарокаў царства ізраільскага выдатнейшымі былі: Ілья, Елісей і Іона.

З вялікіх прарокаў царства юдэйскага (да палону Вавілонскага): Ісайя, Іерэмія і Езэкііль.

Апрача вялікіх, былі яшчэ гэт. зв. малыя прарокі, якія служылі ў абодвух царствах. „Малымі“ яны называюцца таму, што кнігі, якія яны напісалі, значна меншыя за кнігі вялікіх прарокаў, і наагул іх дзеяльнасць была не такая шырокая і значная, як дзеяльнасць вялікіх прарокаў.

§ 76. Прарокі царства ізраільскага.

Прарок Ілья, з гораду Фэсвы, жыў у пустыні, праводзіў строгі і просты спосаб жыцця. Даўгія валасы, вопратка з шэрсці вярблюда, падперазаная скураным поясам, і пасах у руках — складалі яго даволі такі нязвычайны вонкавы выгляд. Калі бязбожны Ахаў увёў у царстве ізраільскім культ Ваала і Астарты, дык пр. Ілья, па загаду Божаму, наслаў на ўсю зямлю ізраільскую сухмень і голад, які цягнуўся 3½ гады. Ілья жыў у гэты час у пустыні, куды крукі прыносілі яму хлеб і мяса, — потым выдаліўся ў Сарэпту. Тут адна бедная ўдава цудоўна карміла яго і ўсю сям'ю сваю не змяншаўшайся з дзяжы жменяй мукі, пакуль ня скончыўся голад. Калі памёр адзіны сын удавы, дык Ілья тройчы паклаўся на яго і хлапец ажыў.

Прайшоў нейкі час. Ізраільцыны, пад уплывам голаду, пачалі каяцца ў сваіх грахах. Тады Ілья, па загаду Божаму, з'явіўся да Ахава і запрапанаваў яму ўсенародна рашыць, чый Бог праўдзівы. Жрэцы Ваалавы пабудавалі ахвярнік, палажылі на яго цяля і пачалі прызваць Ваала, каб паслаў агонь на ахвяру. Ілья сказаў ім: „крычэце галасней; можа бог ваш задумаўся, ці заняты чым-колечы, ці ў дарозе, ці мо' сьпіць, дык ён прачхнецца!“ Як яны ні

крычэлі, як ні кайомі сябе, паводлуг свайго звычайу, нажамі і коп'ямі, але агню з неба здабыць не маглі. Тады Ільля пабудаваў у імя Госпада Бога ахвярнік з 12 каменьняў, па ліку ўсіх каленаў ізраільскіх, палажыў на яго дровы і цяля і загадаў ліць ваду, пакуль не напоўніцца роў навакол ахвярніка. Ільля памаліўся Богу, і Бог паслаў агонь з неба, які паглынуў і ахвяру і дровы, і высушыў ваду ў рове. Увесь народ упаў на зямлю і выклікнуў: „Іегова ёсьць Бог“. Зараз-жа пасля гэтага пайшоў з неба вялікі дождж. Па загаду Ільлі, ўсе жрэцы Ваалавы, за ашуканства і папяраньне распусты ў народзе, былі забіты. За гэта Іезавэля пачала „шукаць душы“ Ільлі. Але ён пайшоў у Сінайскую пустыню, да гары Харыў. Там зьявіўся яму Бог. Зьявіўся не ў маланцы і буры, і не ў землятрасеньні, і не сярод агню, а „ў подзьмуху ціхага ветру“. Гасподзь падбодрыў свайго прарока, сказаўшы, што сярод ізраільцянаў ёсьць яшчэ сем тысяч людзей, якія не пакланіліся Ваалу, і даў загад паставіць прарокам замест сябе Елісея, а на царства ізраільскае памазаць Ііуя.

Тымчасам споўнілася мера злачынстваў Ахава: цаною подлае намовы і крыві Ахаў, падбіваны Іезавэляй, набыў у сваю ўласнасьць вінаграднік, які належаў бязьвіннаму Навуфэю. За гэта Ільля абвясціў суд Божы ўсяму дому Ахава.

Прадчуваючы блізкасьць свае сьмерці, Ільля апошнія дні хацеў быць на самоце, але Елісей не адходзіў ад яго. Падайшлі яны аднаго дня да Іардану. Ільля скінуў з сябе сваю валасяніцу, удэрыў ёю па вадзе, вада расступілася, і яны перайшлі па сухім дне на другі бераг. Тут Ільля й кажа Елісею: „прасі, што зрабіць табе, раней чым я буду ўзяты ад цябе“. Елісей адказаў: „дух, які ў цябе, хай будзе на мне падвойчы“. Ільля сказаў: „труднага ты просіш. Але калі ўбачыш, як я буду ўзяты ад цябе, дык гэта будзе табе“. Пайшлі далей і ўсё размаўлялі. Раптам агнявая калясьніца і агнявыя коні разьдзялілі іх, і Ільля ў віхры панёсься на неба. Елісей у гаротнасьці разлукі разарваў вопраткі свае. Раптам упала перад ім валасяніца Ільлі. Елісей ўзяў яе, як знак дабрадзейства Божага, якое сходзіла на яго, і пайшоў назад. Падайшоўшы да Іардану, Елісей удэрыў па вадзе валасяніцай Ільлі, і вада расступілася.

Прарок **Елісей** быў пакліканы да прароцкага служэньня

Ільлэй, які ўзяў яго ад сахі. Елісей асабліва ўславіўся сваімі цудамі. Так, адноўчы, калі жыхары Ерыхону пачалі скардзіцца яму, што ў іх нядобрая вада, Елісей кінуў крыху солі ў крыніцу, і вада зрабілася прыемнаю на смак. Другі раз, адна бедная жанчына, прасьледаваная за доўг пазычальнікам, цудоўна, па слову Елісея, напоўніла рэштай свайго масла шмат парожніх збанкоў, прадаўшы якія заплаціла доўг. Было здарэньне і ў Вэфілі, калі Елісей за пасьмешкі дзяцей над яго лысінай, паслаў на іх дзьве мядзьведзіхі, якія разарвалі на кавалкі 42-х хлапцоў: Елісей не прадбачыў у гэтых гарэзных дзецях нічога добрага. Ведамае таксама здарэньне ўваскрэшэньня Елісеем сына аднае беднае жанчыны, у падзяку за яе гасьціннасьць.

Гасподзь праз Елісея надзяляў міласьцію нават чужаземцаў. Гэтак, Елісей вылячыў хворага праказаю Нээмана, ваенначальніка Сырыйскага: па слову Елісея, Нээман занурыўся сем разоў у Іардане, і праказа адразу зьнікла. Нээман у падзяку запрапанаваў прароку багатыя гасьцінцы, але той адмовіўся прыняць іх. З дазволу Елісея, Нээман узяў з сабою яўрэйскае зямлі, каб у Дамаску пабудаваць ахвярнік Іегове.

Апошні цуд Елісея ўтварыўся ўжо пасля яго сьмерці, калі ад датырканьня да яго касьцей, якія пакоіліся ў пячоры, ажыў труп выпадкова кінутага туды з пасьпеху яўрэя. Так, сіла Божая, якая была з Елісеем, перакінулася і на яго мошчы.

Прарок Іона быў пасланы Госпадам у Нінэвію, сталіцу асырыйскага царства, абвясьціць гнеў Божы за паганства й распусту. Але ён пабаяўся йсьці да паганцаў, і сеў на карабель, які ад'язджаў у процілежны ад Нінэвіі бок. Раптам паднялася на моры моцная бура. Кінулі жэрабя, каб даведацца, хто з падарожных зьяўляецца прычынаю гневу багоў, якія наслалі буру. Жэрабя ўпала на Іону. Каб расчуліць Бога, Іону, як ён і сам прасіў, кінулі ў мора, пасля чаго бура сьціхла. Па загаду Божаму, прарока праглынуў кіт (так называлася ўсялякая вялікая рыба). І быў Іона няшкодны ў чэраве кіта тры дні і тры ночы *). Выкінуты кі-

*) Прабываньне Іоны ў чэраве кіта тры дні і тры ночы і цудоўнае збавеньне яго праабразавала трохднёнае пахаваньне і слаўнае ўваскрэсьце І. Хрыста.

там на бераг, ён пайшоў у Нінэвію. Казаньне яго тут мела добры ўплыў: жыхары пакаяліся і адкінуліся ад благага шляху свайго, і Гасподзь зьлітаваўся над Нінэвіяй.

§ 77. Прарокі царства юдэйскага.

Прарок Ісайя паходзіў з царскага роду. Да прароцкага служэньня ён быў пакліканы гэтакім відзеньнем. Ісайя ўбачыў Госпада на вялічным троне. Сэрафімы — найвышэйшыя ангелы — абкружалі Яго і, закрываючы крыльлем твары свае ад зьяньня Славы Яго, пяялі: „Сьвяты, Сьвяты, Сьвяты Гасподзь Саваоф, уся зямля поўная Славы Яго“. Ісайя выклікнуў: „гора мне! згінуў я! я — чалавек з нячыстымі вуснамі, а вочы мае бачылі Цара, Госпада Саваофа!“ Тады адзін з сэрафімаў узяў з нябеснага ахвярніка гарачы вугаль, датыркнуўся ім да вуснаў Ісайі і сказаў: „ось гэта даткнулася вуснаў тваіх, і беззаконнасьць твая адсунута ад цябе, і грэх твой ачышчаны“. Пасьля Ісайя пачуў голас Бога, які загадваў яму йсьці да Яго народу, каб зьвярнуць яго на шлях праўды.

Ісайя на сваім пасту знаходзіўся каля 60-х гадоў, высьведчаваючы народ у яго грахах і распусьце і прымаючы дзеяльнае ўчаьце ўва ўсіх болей-меней буйных здарэньнях з жыцьця свайго народу. Гэтак, сваімі малітвамі ён уратаваў юдэйскае царства ад навалы Сэнахэрыма, пасьля зьніштажэньня ім царства ізраільскага. Таксама па малітвах Ісайі паздаравеў сьмяротна хворы цар Езэкія, які пасьля таго кіраваў царствам яшчэ 15 гадоў.

Прароцтвы і прадназаны Ісайі асабліва ўславілі яго. У іх ён кажа аб зьяўленьні будучага Збавіцеля сьвету, Якога называе Памазаньнікам (Хрыстом ці Мэсіяй), Богам Моцным, Царом праўды, Князем спакою, царству Якога ня будзе канца. Ісайя прадназаў нарадзіны Збавіцеля. („Ось Дзева прыме ў чэраве і народзіць Сына, і дадуць імя Яму Эмануіл“), зьяўленьне перад ім Прадчечы, дастатак сходзячых на Яго дароў Сьвятога Духа, дзякуючы чаму Ён будзе тварыць шмат чудаў („Дух Гасподзень на Мне, бо Ён памазаву Мяне добра-вяшчаць убогім і паслаў Мяне вылечваць пакорных сэрцам, прапаведваць палонным вызваленьне, сьляпым усьвятленьне, адпусьціць замучаных на волю, прапаведваць лета Гаспод-“

няе прыемнае“), Яго муні, сьмерць і ўваскрасеньне („Ён узяў на Сябе нашыя немачы і панёс нашыя хваробы... Ён мучаны быў за грахі і беззаконнасьць нашу, пакараньне сьвету нашага было на Ім, і ранамі Яго мы вылячыліся. Усе мы блудзілі, як авечкі, зьвярнулі кожны на сваю дарогу, і Гасподзь узлажыў на Яго грахі ўсіх нас... Як авечка, йшоў на закалоцьце, і як ягня перад стрыгучым яго безгалоснае, так і Ён не адчыняе вуснаў Сваіх“), заклік у царнву паганцаў і інш.

Прарок Ісайя прадказаў такжа, што цар Кір збавіць юдэяў з палону.

Прарок Іерэмія быў вьступном зьніштажэньня царства юдэйскага. Ён з горкімі сьлязьмі высьведчаваў паганства сваіх сучасьнікаў і прадказаў усе будучыя бядоты: „О, хто дасьць галаве маёй вадугу і вачом маім крыніцы сьлёз! Я плакаў-бы дзень і ноч... Так кажа Гасподзь: за тое, што яны (сучасныя Іерэміі яўрэі) пакінулі закон Мой, Я раскіну іх між народамі і панячу ўсьлед іх меч, пакуль ня зьніштожу іх“. Іерэмія прадказаў дакладна, колькі гадоў будзе палону Вавілонскага (70 г.). Пасьля першага паходу Вавілонскага цара, Іерэмія пераконваў яўрэяў пакарыцца яму і плаціць даніну, якая была паложана, але цар Іоакім адмовіўся, чым выклікаў новыя, яшчэ большыя бядоты з боку Навухаданосара. Тады Іерэмія, па загаду Божаму, накінуў на сябе спачатку дэравяннае, пасьля жалезнае ярмо, і ў такім відзе хадзіў па горадзе, заклікаючы юдэяў надпарадкавацца ўладзе Вавілонскага цара, інакш ўсе будуць зьніштожаны агнём і мечам. За такую раду Іерэмію пасадзілі ў турму і ён ледзь-ледзь ня быў пазбаўлены жыцьця. Тымчасам саюз новага цара юдэйскага Сэдэкіі з эгіпэцкім фараонам выклікаў апошні, самы страшны наступ Навухаданосара, калі быў зьнішчаны храм ерусалімскі, палац царскі і ўвесь горад, а жыхары амаль ня ўсе адведзены ў палон. Іерэмія застаўся ў Ерусаліме. Разам са сваім вучнем Варухам Іерэмія горка аплакваў лёс гораду на яго развалінах. Калі і тыя юдэі, якія заставаліся яшчэ, былі адведзены ў Эгіпэт, дык яны ўзялі з сабою туды і прарока Іерэмію; там ён хутка быў пабіты каменнем за высьведчаньні ў ідалапаклонстве.

Прарок Іерэмія прадказаў наступленьне новага завету,

у адмену Старога: „ось наступаюць дні—кажа Гасподзь — і Я зраблю з домам ізраілевым і з домам юлавым новы завет... Я ўлажу законы Мае ў мысьлі іх, і напішу іх на сэрцах іх, і буду ім Богам, а яны будуць Маім народам“.

— „У тыя дні — кажа Гасподзь — ня будуць казаць болей: каўчэг завету Гасподняга, ён і да галавы ня прыйдзе, і ня ўспомняць аб ім, і ня будуць прыходзіць да яго, і яго ўжо ня будзе. У той час назавуць Ерусалім тронам Госпада, і ўсе народы дзеля імя Госпада зьбяруцца ў Ерусалім, і ня будуць болей рабіць па ўпартасьці злога сэрца свайго“.

Прарок Іезэкііль быў адведзены ў палон за 11 гадоў да аканчальнага зніштажэньня Ерусаліму. У палоне яму было відзеньне Славы Божае ў вобразе мужа, які сядзіць на троне. У сярэдзіне сьветлага вобалака Іезэкііль бачыў нешта падобнае да чатырох жывёлаў. Від іх быў падобны да чалавечага, але на кожным з чатырох бакоў асобны твар: чалавека, льва, цяляці і арла. У кожнага па чатыры крылы. Гасподзь заклікаў Іезэкііля да прароцкага служэньня і даў яму праглынуць зьвітак, на якім былі напісаны прызначаныя народу ад Бога: „плач, стагнаньне, гора“. І пачуў Іезэкііль голас: „зьеш гэты зьвітак і йдзі, кажы дому Ізраілеву“. Прарок зьеў і пачуў салодкае ў вуснах сваіх, як-бы ад мёду“. Іезэкііль тады зразумеў, што як на небе, так і на зямлі ўсё робіцца па волі Духа Божага, — што слугі Божыя — ангелы — разумныя як чалавек, грозныя як леў, чыстыя і незласьлівыя як цяле і ўзьнёслыя як арол, і што ўсе яны разам, згодна усяляюць Бога „пяючы, галосячы, заклікаючы і гаворачы“. Прарок зразумеў, што пакараньне Божае па сваіх пладох абярнецца ў канцы канцоў „у салодкі мёд“.

Адкравеньне Божае аб узнаўленьні юдэйскага царства і будучым уваскрасеньні мёртвых Іезэкііль адтрымаў пад відам сымволу — поля, якое было поўнае насыцей. Па слову Божаю, жылы злучылі гэныя косьці, на іх вырасла мяса, скура; увайшоў у іх дух, і яны ажылі. І сказаў Бог: „косьці гэныя — увесь дом ізраілеў. Я вызвалю іх з усіх месцаў зыхарства, дзе яны грашылі, і ачышчу іх, і будуць яны Маім народам, і Я буду іх Богам. І ўтвару з імі завет спакою; завет вечны будзе з імі.“

Прарок Іезэкііль не дажыў да павароту з палону.

Згодна з паданьнем, ён быў забіты за высьведчаньні паганства і ідаласлужэньня.

§ 78. Малыя прарокі.

З малых прарокаў, якія жылі ў пэрыядзе ад разьдзяленьня царстваў да Вавілонскага палону, адны пераважна прадказвалі болей-меней блізкія здарэньні свайго часу, другія — пракавалі аб будучым Мэсіі. Гэтак—

прарок **Наум** прадказаў упадак Нінэвіі;

прарокі **Амос** і **Аўдзіі** прадказвалі, што Бог не адкіне аканчальна свайго народу і зьверне яму ранейшы бліск у царстве Мэсіі;

прарок **Сафонія** прадказаў паварот юдэяў з палону і гаварыў аб славе, якая чакае іх, калі Мэсія будзе знаходзіцца сярод іх;

прарок **Аванум** прадбачыў таксама зьяўленьне Бога—Збавіцеля на зямлю;

прарок **Міхей** прадказаў, што Мэсія народзіцца ў Віфлееме;

прарок **Іоіль** прадказаў, што ў царстве Мэсіі веручыя багата адтрымаюць дары Сьвятога Духа

і прарок **Осія** прадказваў аб уваскрасеньні Збавіцеля ў трэці дзень і аб перамозе яго над пеклам і сьмерцай.

V.

Гісторыя царквы ў пэрыяд ад палону Вавілонскага да прыходу І. Хрыста (з 589 году да Х. Нар.).

А. Панаваньне Вавілонскае.

§ 79. Становішча Юдэяў у палоне Вавілонскім.

Цяжкае было прабуджэньне юдэйскага народу ў палоне Вавілонскім. Замест свабоды — няволя, замест панаваньня — рабства, замест багацьця і раскошы — убогасьць і банкруцтва, замест паважаньня — зьнявага; там, удому, свая родная зямля, увесь народ сабраны ў „доме Юдавым“ —

тут расьсяленьне, жыцьцё на чужыне, сярод прыгнятальнікаў, сярод варожых людзей, якім патрэбна толькі ваша праца і праца. З цяжкім сумам успаміналі юдэі аб Ерусаліме і храме Гасподнім, міма якога яшчэ так нядаўна праходзілі спакойна да ідальскіх капішчаў, і шкадавалі, што не маглі болей прыносіць ахвяры Іегове. Як горка ім было жыць у палоне, паказвае вядомая, складзеная імі „песьня палону“: „пры рэках Вавілонскіх мы сядзелі й плакалі, калі ўспаміналі аб Сіоне... тыя, што ўзялі нас у палон, вымагалі ад нас слоў песьняў, і прыгнятальнікі вымагалі вясёласьці: засьпявайце нам з песьняў Сіонскіх. Але як нам сьпяваць песьню Гасподню на зямлі чужой? Калі я забуду цябе, Ерусаліме, дык хай забудзецца „дзесьніца“ мая... Дачка Вавілону! Шчасьлівы, хто пакарае цябе за тое, што ты зрабіла нам! Шчасьлівы, хто вазьме і разаб'е дзяцёнкаў тваіх аб камень“.

Хоць цары Вавілонскія пакінулі юдэям права трымацца свае веры, кіравацца сваімі старшынямі, судзіцца згодна са сваімі законамі і захоўваць свае звычаі, — таксама далі права свабодна займацца гандлем, разводзіць вінаграднікі, будаваць хаты, набываць маемасьць і г. д., аднак-жа жыцьцё ў палоне было дужа цяжкае. Большасьць юдэяў была абэрнана ў рабоў, якія павінны былі спаўняць розныя цяжкія работы: капаць канавы для абвадненьня палёў, абрабляць зямлю, будаваць крэпасьці, спаўняць чорную працу пры пабудаваньні вялізарных будынкаў, якімі Навухаданосар упрыгожваў сваю сталіцу і г. д.

Пад цяжарам усіх удараў, якія выпалі на долю юдэяў, у іх з працягам часу прабудзілася ў палоне шчырае раскаяньне. Яны ўсім сэрцам зьвярнуліся да Бога, ачысьціліся ад сваіх паганскіх забабонаў і ад усіх ідалаў сваіх, і яшчэ шмат паганцаў абярнулі на шлях праўдзівага богапаважання. За адсутнасьцю храму, здавольленьне свайму рэлігійнаму пачуцьцю юдэі знаходзілі ў хатняй малітве і частых сабраньнях дзеля чытаньня закону, дзеля малітвы і пяньня сьвяшчэнных песьняў.

Зварот юдэяў да свайго закону і Бога праўдзівага абумоўлівала захаваньне імі нацыянальнага і рэлігійнага адзінства, дзякуючы чаму ім прызначана было зноў вярнуцца ў сваю зямлю. Зусім другі лёс чакаў народ ізраіль-

скі, яшчэ раней за юдэяў адведзены ў палон. У ім не засталася гэтых здаровых рэлігійных і нацыянальных элементаў. Ізраільцяны хутка растапіліся ў моры паганства і хутка страцілі ўсе даўнія свае вераваньні, паданьні і сувязі. Яны ўжо не маглі адрадіцца, як цэлы народ, злучаны нацыянальным пачуцьцём, і дзеля гэтага назаўсёды загінулі для гісторыі.

Для падтрыманьня веры юдэяў і абароны іх у палоне Бог паслаў ім двух вялікіх прарокаў Іезэкііля і Данілу.

Іезэкііль строга высьведчаваў бязбожнасьць і распусту народу, пакуль ён яшчэ ня зусім забыўся аб сваіх нядаўніх багох, і ў той-жа самы час пацяшаў каяўшыхся, — пацяшаў прадказаньнямі аб павароце з палону, узнаўленьні Ерусаліму і храму, і аб прыходзе будучага Збавіцеля.

Даніла быў пераважна прадстаўніком і абаронцам свайго народу перад царом і ўрадам.

§ 80. Прарок Даніла і тры хлапцы: Ананія, Азарыя, і Місаіл.

Даніла разам з іншымі хлапцамі юдэйскімі быў адведзены Навухаданосарам у палон, каб падрыхтаваць з іх адданых сабе слугаў і пасярэднікаў у кіраўніцтве юдэйскім народам. Жывучы пры двары, карыстаючыся з царскага стала, яны праводзілі свой час у вывучэньні халдэйскае мовы і ўсяе „мудрасьці“ халдэйскае, якая складалася, галоўным чынам, з умення па руху нябесных сьвяцілаў зьясьняць патаёмныя зьявы цяперашняга і прадказваць будучае. Пасьпехі іх здзівілі цара. Ён знайшоў, што Даніла „у дзесяць разоў вышэй за ўсіх праракальнікаў і мудрацоў, якія былі ўва ўсім яго царстве“. І пачалі яны служыць цару, не пакідаючы ў той самы час паданьняў свае веры і дакладна спаўняючы пастановы закону Майсеевага. Угледзіўшы, напрыклад, што часта падаваная ім з царскага стала яда складаецца з забароненых для юдэяў страв, яны выпросілі дазволу карміцца толькі зяленінай і пладамі. Начальнік двара баяўся, каб яны не пахудзелі ад расьліннае стравы. Але, калі яны зьявіліся перад царом, дык аказалася, што яўрэйскія хлапцы на выгляд здаравейшыя і паўнейшыя за сваіх халдэйскіх сяброў.

Выясненне сну Навухаданосару і ўзвышэнне Данілы.

Хутка выявілася, што Даніла — прарок Божы, які разумее ўсялякія відзеньні і сны. Адноўчы Навухаданосар бачыў нейкі паказальны і надта яго стрывожыўшы сон, які, як толькі ён прачнуўся, быў забыты ім. Мудрацы і праракальнікі халдэйскія не маглі прыпомніць цару яго сну і аб'ясніць яго. За гэта ўсе яны былі засуджаны на сьмерць. Такі самы прысуд пагражаў і Даніле з яго сябрамі. Але яны зьвярнуліся з малітваю да свайго Бога, і Бог уночы ў відзеньні адкрыў і сон цара і яго значэнне. Затрымаўшы забойства мудрацоў вавілонскіх, Даніла сказаў, што можа з'ясніць сон цару. „Ты, цар — кажа Даніла — думаў, што будзе пасля цябе. І Бог паказаў табе, што будзе“. І далей казаў, што Навухаданосар бачыў вялізарнага істукана, які так блішчэў, што глядзець на яго было страшна. Галава ў яго была залатая, грудзі і рукі сярэбраныя, чэрава і сьцёгны — мядзяныя, лыткі жалезныя, ногі часткаю жалезныя, часткаю гліняныя. Раптам ад гары, без дапамогі рукі, адарваўся вялізарны камень, удэрыў па нагах істукана і разьбіў яго, і золата, і серабро, і медзь, і жалеза, і гліна — ўсё абярнулася ў пыл, які разьвееў вецер. І не засталася ад істукана й знаку, а камень зрабіўся вялікаю гарою, якая заняла ўсю зямлю. Даніла так вытлумачыў значэнне гэтага сну. Залатая галава—гэта сам цар. Пасля яго паўстане новае царства (міда-пэрсідзкае — сярэбраныя грудзі), за ім трэцяе, якое будзе панаваць над усёю зямлёю (грэцка-македонскае — мядзянае чэрава). Яго зьменіць чацьвёртае, моцнае як жалеза (рымскае), але яно разьдзеліцца і будзе часткаю жалезнае, і часткаю глінянае (усходняя і заходняя палавіны рымскае імперыі). У часе апошняга з гэтых царстваў Бог паднясе царства, якое знішчыць усе царствы а само ня знішчыцца ўва век.^{*)}—Навухаданосар зьдзівіўся дакладнасьцяй перадачы сну і мудрым яго аб'ясненнем, пакланіўся Даніле і сказаў: „узпраўды ваш Бог ёсьць Бог багоў і Уладар цароў“. Пасля гэтага Навухаданосар прызнаў Данілу кіраўніком усяе вавілонскае зямлі і галоўным начальнікам над усімі вавілонскімі муд-

*) Царква І. Хрыста, якая будзе існаваць вечна.

рацамі. Але Даніла адмовіўся ад першае пасады, і толькі сябры яго былі прызначаны краёвымі кіраўнікамі.

Сябры Данілавы ў печы Вавілонскай. Нязвычайна горды і саманадзейны, няраз казаўшы сабе: „на неба ўзыйду, вышэй зорак нябесных пастаўлю трон мой, буду падобны да Найвышэйшага“ — Навухаданосар адноўчы паставіў каля Вавілону вялізарную залатую статую (думаюць — уласны свой выгляд) і загадаў народу прыйсці і пакланіцца. Пры гэтым было абвешчана, што калі хто не пакланіцца, дык будзе ўкінуты ў распаленую печ. Усе вяльможы споўнілі загад цара. Адны сябры Данілавы адмовіліся пакланіцца статуі. Разгневаны Навухаданосар загадаў распаліць печ у сем разоў мацней як звычайна і кінуць у яе Ананію, Азарыю і Місаіла. Печ была распалена да таго, што полымем яе былі зніштожаны самі выканаўцы страшнае казні. Навухаданосар загадаў паставіць супроць печы свой трон, каб ляпей бачыць мукі трох сяброў Данілавых. І якое-ж было яго здзіўленьне, калі яны засталіся цэлымі ў полымі агню і сярод іх апынуўся ў печы яшчэ нехта чацьвёрты, па віду „падобны да Сына Божага“. У той-жа самы час нясьліся з печы галасы, якія пяючы ўслаўлялі Бога. Калі Ананія, Азарыя і Місаіл выйшлі, аказалася, што агонь не дакрануўся ні да іх самых, ні да іх адзення. Узварушаны цудам, Навухаданосар багаславіў Бога ізраільскага і асаблівым прыказам па ўсім царстве абвясціў страшнае пакараньне тым, хто дазволіць сабе ганіць Яго сьвятое імя. Сябры Данілавы былі пасыла таго пастаўлены начальнікамі над усімі юдэямі, якія жылі ў царстве Вавілонскім.

Пакараньне Навухаданосара за гордасьць. Аднаго разу, захоплены відам свае сталіцы, Навухаданосар голасна перад усімі пахваліўся сваёю нязвычайнаю славаю і магутнасьцяй. У пакараньне за гордасьць, з неба пачуўся Навухаданосару голас: „табе кажуць, цар Навухаданосар: царства адыйшло ад цябе! і адлучаць цябе ад людзей, і будзе жыхарства тваё з зьверамі палявымі, травою будуць карміць цябе, як вала, і сем гадоў прайдуць над табою, пакуль уцяміш, што Найвышэйшы пануе над царствам людзкім, і дае яго каму хоча“. І таго часу споўніўся страшны прысуд. Навухаданосар адтрымаў як-бы нейкае шаленства, калі чалавек хаваецца ад людзей і выябражае сябе жывёлай. Як зьвер,

закуты ў ланцуг, бадзяўся Навухаданосар па двары схіліўшы голаў і еў траву. Валасы вырасьлі ў яго даўгія, як шэрсць у льва, і ногці завастрыліся, як капцюры у птушак. Праз сем гадоў развага вярнулася да Навухаданосара і ён падзякаваў і ўславіў Бога, Які кіруе ўсім і карае гордых. З такою вераю Навухаданосар і памёр (у 564 г. да Х. Н.), пакінуўшы сваё царства сыну.

§ 81. Валтасар і ўпадак царства Вавілонскага.

Пры наступніках Навухаданосара царства яго пачало хістацца. Гэтае палажэньне пасьпяшылі скарыстаць падуладныя народы. У часе кіраваньня Валтасара, праўніка Навухаданосара, Вавілону пагражалі Мідзяны і Пэрсы *). Але Валтасар нядбала банкетававу, ня думаючы аб пагражаючай небясьпецы. Хутка пэрсы былі ўжо пад самаю сталіцаю. Аднаго разу ў часе банкету Валтасар загадаў прынясьці судзіны, якія былі ўзяты з храму ерусалімскага, каб піць з іх, з сваімі гасьцямі, віно. Гэтым ён паказаў, што не шануе Бога юдэйскага. Раптам на сьцяне зьявілася нейкая таемная рука, якая пісала нейкія словы. Былі пакліканы варажбіты і мудрацы вавілонскія. Але ніхто з іх ня мог прачытаць напісанага. У гэты самы час увайшла да банкетававаных царыца. Яна ўспомніла мужу, што ёсьць у яго царстве чалавек, „у якім дух Сьвятога Бога, — гэта, — кажа, — Даніла. Ён вытлумачыць значэньне словаў“. Калі прыйшоў Даніла, дык цар сказаў яму: „калі ты можаш прачытаць і вытлумачыць напісанае, дык будзеш апрануты ў „баграніцу“, і залаты ланцуг будзе на шыі тваёй, і будзеш трэцім начальнікам у царстве“. Даніла адказаў: „дары твае хай застануцца ў цябе і чэсьць аддай іншаму, а напісанае я прачытаю цару і значэньне вытлумачу яму. Цар, бацьку твайму Бог дараваў царства, вялікасьць і славу, і ўсе яго баяліся. Але калі ён завялічыўся і залятуцеў аб сабе, дык

*) Мідзяны і Пэрсы — народы арыйскага плямя (афэты), да якіх ужо ўсюды пачынала пераходзіць панаваньне над хаміцкім (Эгіпэт) і сэміцкімі (Асырыя і Вавілон) народамі. Усе народы Заходняе і Малое Азіі павінны былі схіліцца перад Кірам Пэрсідзікім — тым „арлом“ („арол“ быў сьцягам Кіра), які, па слову прарока Ісайі, „зьявіўся з усходу, з дальняе стараны, дзеля спаўненьня прызначаньняў Божых“. Пэрсідзкая монархія зьявілася мостам да новае, эўропэйскае культуры.

быў скінуты з царскага трону і пазбавіўся славы свае. І ты, ведаючы ўсё гэта, пайшоў супроць Госпада і піў з судзінаў Дому Яго, услаўляў бяздушных ідалаў, а Бога ня ўславіў. За гэта і паслаў Бог руку, якая і напісала гэтыя словы. Ось што напісана: *мэнэ, тэнэл, пэрэс*. „Мэнэ“ значыць: **вылічыў** Бог тваё царства і палажыў яму канец; „тэнэл“ — **званыў** цябе і знайшоў надта лёгкім; „пэрэс“ — **разьдзяліў** тваё царства Мідзянам і Пэрсам“. — Цар у той-жа час нааградзіў Данілу, як і абяцаў. Пасьля гэтага ў першую-ж ноч Кір, цар пэрсідзкі, узяў Вавілон і ўварваўся ў горад. Валтасар быў забіты і Вавілонскае царства ўпала (539 г. да Хр. Нар.). Кіраваньне Вавілонам Кір даручыў Дарыю Мідзяніну. Самы Вавілон з працягам часу прыйшоў у такое спусташэньне, што доўгі час пад зямлёю, якая накрыла яго, не знаходзілі нават сьлядоў яго.

Б. Панаваньне Міда-Пэрсідзкае (529—332 гг. да Хр. Нар.).

§ 82. Юдэі пад уладаю Дарыя Мідзяніна. Значэньне Данілы ў новым царстве. Даніла ў рове львіным. Пра-роцтва Данілы аб 70-х сядмінах.

Дарый Мідзянін кіраваў Вавілонскім краем у працягу двух гадоў. Ён адносіўся з вялікаю пашанаю да Данілы за тое, што ён прадказаў (як яшчэ раней за яго — Ісайя) пераход Вавілону пад уладу Кіра, і вызначыў яго адным з трох галоўных начальнікаў, якім сатрапы (краёвыя начальнікі) давалі справаздачу ў сваім кіраваньні. Дарый хацеў нават вызначыць Данілу першым кіраўніком у гаспадарстве. Гэткае ўзвышэньне Данілы выклікала зайздасьць у іншых прыдворных урадоўцаў і вяльможаў. Ведаючы, як строга Даніла спаўняе пастановы свайго закону, яны пастараліся паставіць яго на гэтым грунце ў палажэньне, якое, па іх думцы, павінна было згубіць Данілу. Яны парадзілі, і цар выдаў загад, каб у працягу цэлага месяца народ пакланяўся і з усімі малітвамі і прашэньнямі зварочваўся толькі да яго аднаго (ведама, што ў той час [цары лічыліся як бы багамі, якім часта-густа аддавалася нават боскае пакланеньне). Даніла, які штодня тры разы маліўся свайму Богу, адварнуўшыся ў бок Ерусаліму — разумеецца —

адмовіўся споўніць загад цара. Ня глядзячы на сваё высокае палажэньне, ён быў укінуты ў роў, каб яго зьелі львы, якія былі там. Дарый усю ноч ня спаў, шкадуючы Данілы, і як толькі разьвіднела, пасьпяшыў да рова. Ён быў пераконаны, што Даніла згінуў. І як-жа-ж ён здзівіўся, калі аказалася, што Даніла заставаўся непашкоджаным. „Бог мой — казаў Даніла — паслаў мне Ангела свайго, і ён зачыніў вусны львом, і яны не пашкодзілі мне, бо я застаўся чысты перад Ім; дык і перад табою, цар, я не зрабіў ніякага злачынства“. Безадкладна вызвалілі Данілу з рова і ўкінулі туды яго зайздросьнікаў, разам з жонкамі і дзяцьмі. І яны нават не даляцелі да дна рова, як былі разарваны львамі. Пасьля гэтага Дарый выдаў загад, каб усе плямёны і народы яго царства багаслаўлялі Бога, якому моліцца Даніла.

Ня глядзячы на сваё высокае палажэньне, Даніла ўсёткі быў надта неспакойны. Здавалася, што ўсе ўжо споўніліся прыкметы выкананьня прароцтва Іерэміі, тымчасам юдэі заставаліся яшчэ ў палоне і Ерусалім знаходзіўся ў руінах. Ён шчыра маліўся Богу аб выбачэньні і збавеньні свайго народу. І Бог пачуў яго малітву. Даніле было дана праз архангела Габрыеля вялікае адкравеньне, што **цераз семдзесят сямін** ці 490 гадоў, пачынаючы годам, калі юдэям будзе дазволена ўзнавіць Ерусалім, — будучь спынены відзеньні і прароцтвы і памазаны будзе Сьвяты Сьвятых, г. ё. прыдзе Збавіцель, Які збавіць людзей ад грахоў і вечнага пакараньня за іх. *)

§ 83. Паварот юдэяў з палону (536 г. да Х. Н.).

Па сьмерці Дарыя, Кір, цар пэрсідзкі, зрабіўся адзінаўладным кіраўніком усіх краёў, дзе жылі палонныя юдэі. У першы-ж год свайго кіраваньня ён выдаў загад аб вызваленьні юдэяў з палону і ўзнаўленьні храму Ерусалімснага. Як мудры палітык, ён хацеў забясьпечыць межы свайго царства з боку Эгіпту, які заўсёды быў немалою пагрозай

*) Прароцтва гэтае споўнілася дакладна, бо—як убачым—ад другога і аканчальнага загаду аб узнаўленьні Ерусаліму (457 г.) да сьмерці І. Хрыста (у 33 годзе па яго нарадзінах) прайшло якраз 490 гадоў.

ўсходнім монархіям, а не магло быць лепшага за бясьпечаньня, як пасяленьне ў Палестыне адданага яму яўрэйскага народу. Трэба думаць, што ў гэтым кірунку няраздаваў рады і прарок Даніла, які займаў такое высокае палажэньне ў царстве. Яшчэ і тое выклікала наагул ласку Кіра да яўрэяў, што як Даніла, тақ яшчэ раней за яго, прарок Ісайя сваімі прадказаньнямі аб зьніштажэньні Вавілонскага царства моральна спрыяў яму апанаваць гэтае царства. Усё гэта пабудзіла Кіра дазволіць яўрэям вярнуцца ў сваю зямлю і пабудаваць храм Богу, Які дараваў яму ўсе царствы. Гэта было ў 536 годзе да Х. Н., якім і скончыўся 70-гадовы палон Вавілонскі, лічачы з часу першага ўзяцьця Ерусаліму і палону юдэяў у 605 годзе. Вялікі прарок Даніла мог спакойна памёрці, ня трываючыся болей за лёс свайго народу. У тым-жа годзе Даніла і ўзапраўды памёр. Пахаваны быў у сталіцы Мідыі—Сузах.

Дазвол цара Кіра вярнуцца на бацькаўшчыну скарыстала 42.000 чалавек, ня лічачы жанчын і дзяцей. Пераважна гэта былі людзі бедныя, якіх нішто ня прывязвала да чужыны. З тых, хто быў болей заможным, шмат засталася на сваіх месцах. Гэтыя юдэі, згодна з царскім загадам, павінны былі памагчы перасяленцам сваімі ахвярамі для дому Божага.

Перасяленцы йшлі пад кіраўніцтвам Зарававэля, ўнука апошняга цара юдэйскага Іехоніі, і першасьвяшчэньніка Іісуса. Па загаду Кіра, ім былі зьвернены судзіны з храму Гасподняга, якія былі ўзяты Навухаданосарам; апрача таго, краёвым начальнікам было загадана ўва ўсім памагаць перасяленцам і нават за царскі рахунак выдаць цялят і ягнят дзеля прынясьеньня ахвяраў Іегове за цара і царскую сям'ю.

Вярнуўшыся на бацькаўшчыну, юдэі расьсяліліся там па ранейшых гарадох і валаданьнях сваіх. За парадкам глядзелі і ўсялякія непаразуменьні разьвязвалі абраныя імі дзевяць старшыняў, пад кіраўніцтвам Зарававэля.

Хутка пасьяла павароту, ўсе перасяленцы сабраліся ў Ерусаліме і там, на старым месцы, ўзнавілі ахвярнік Богу і адправілі сьвята Кушчаў.

§ 84. Пабудова юдэямі другога Храму ў Ерусаліме.

Прарокі Агей і Захарыя.

На другі год па павароце з палону юдэі з асаблівай урачыстасцяй палажылі аснову другога храму на месцы першага (535 г. да Хр. Нар.). Усё сьвята ладжана было па цэрэмоніялу Давіда, з песьнямі левітаў і сьвяшчэньнікаў, пад гукі сьвяшчэннае музыкі. Але радасьць сьвята для шмат якіх старых людзей, бачыўшых першы храм, смуцілася разуменьнем немагчымасьці, дзеля нястачы грошай, пабудаваць храм з тым багацьцем і пышнасьцяй, якімі выклікаў агульнае здзіўленьне храм Салямонаў. „І ня мог народ адрозьніць захопленьня радасьці ад выцьця плачу народнага“.

Будаваньне храму йшло даволі павольна. Будаваўся ён на ўзор першага. Як і ў часе Салямона, фінікійскія гарады Тыр і Сідон памагалі юдэям у будоўлі храму; так напрыклад, яны ўзяліся дастаўляць кедравы лес з гары Лівану. Былі і праціўнікі будоўлі храму ў постаці самаранаў, якія, лічачы Палестыну сваім уладаньнем, варожа адносіліся да перасяленцаў і зрабілі хлусьлівы данос цару Пэрсідзкаму, быццам юдэі будуць ня храм, а сьцены навакол Ерусаліму, каб вярнуць сабе палітычную незалежнасьць. Работы часова былі спынены, пакуль юдэі не апраўдаліся. Узнавіліся работы ўжо пры цару Дарыю Гістаспу і былі скончаны на шостым годзе яго кіраваньня (515 г. да Хр. Нар.), цераз 21 год пасля закладкі. Гэта здарылася якраз перад сьвятам Пасхі і юдэі, з пачучьцём жывое радасьці, адсьвяткавалі яе ў новым сваім храме.

Нельга не адзначыць тае ролі, якую гралі ў часе будоўлі храму прарокі Агей і Захарыя. Яны ўвесь час падбадрывалі народ, каб не пакідаў работы і давёў да канца будаваньне храму. Каб усьцешыць тых, хто плакаў аб першым Салямонавым храме, прарок Агей казаў ім ад імя Бога: „прыдзе Жадаемы ўсімі народамі, і напэўню дом славаю і слава гэтага апошняга храму будзе большая як першага, і на гэтым месцы Я дам спакой“. А прарок Захарыя як-бы бачыў ужо Збавіцеля ўваходзячым у Ерусалім, пры радасных вокліках народу, і выклікаў: „сьвяткуй, дачка Ерусаліму! вось Цар твой ідзець да цябе, пабожны і спа-

саючы пакорны, седзячы на асьліцы і на маладым асьле“. Ад Агея і Захарыі засталіся кнігі іх прароцтваў.

§ 85. Эзра і яго дзеяльнасьць: узнаўленьне закону Майсеевага, заснаваньне Вялікае сынагогі і ўстанаўленьне старазаветнага канону.

Цары пэрсідзкія вымагалі ад юдэяў толькі даніны на карысьць дзяржавы, а так, дык ува ўсім унутраным кіраўніцтве, далі ім поўную свабоду. Дзякуючы гэтаму, юдэі маглі жыць па сваіх законах і мець сваіх кіраўнікоў і судзьдзяў. У арганізаваньні жыцьця на гэтым грунце асабліваю паслугу аказаў свайму народу вучоны сьвяшчэньнік Эзра і князь Нээмія.

Эзра прыйшоў у Ерусалім у 459 годзе да Хр. Нар. на чале партыі перасяленцаў (1.500 сем'яў), якія, пачуўшы ў месцах свайго расьсяленьня аб пабудове ў Ерусаліме другога храму і ўзнаўленьні багаслужэньня, пажадалі вярнуцца на сваю бацькаўшчыну. Ад цара Аляксандра Лонгімана, які — пад уплывам маткі юдэянки Эсфіры — надта прыхільна адносіўся да юдэяў, Эзра быў надзелены багатымі падарункамі і ўсялякімі паўнамоцтвамі. Царская грамата аб гэтым, выданая ў 457 годзе да Хр. Нар., служыць пачаткам дзеля злічэньня сямінаў Данілавых.

Прышоўшы ў Ерусалім, Эзра быў здзіўлены надта сумным становішчам яўрэйскага народу. Найбольш зла рабілася шлюбамі юдэяў з паганкамі. Дужа засмучаны, Эзра парваў свае вопраткі і пачаў пераконваць народ ухіляцца ад гэтага зла. Шмат якія юдэі ў той-жа час разыйшліся са сваімі жанкамі. Пасьля Эзра ўзнавіў даволі ўжоткі забытае сьвяткаваньне суботы і сьвята купчаў і заснаваў гэт. зв. **Вялікую сынагогу** — вышэйшае судзілішча з сьвяшчэньнікаў і левітаў. Але асаблівае значэньне мела яго праца над узнаўленьнем закону Майсеевага. У сьвята новагодзьдзя (першы дзень 7-га месяца), калі ў Ерусаліме сабралася шмат народу, Эзра, стоячы на асобным узвышэньні і багаславіўшы Бога, пачаў чытаць і зьясьняць народу закон Майсеяў. Некалькі разоў паўтаралася гэткае чытаньне. Расчулены народ плакаў, спавядаў грахі свае і, нарэшце, даў пісьменнае абавязаньне спаўняць усё напісанае ў за-

коне. Старшыні народныя, сьвяшчэннікі і левіты падпісалі гэты акт і зацьвярдзілі яго сваімі пячаткамі.

На ўзор Вялікае Сынагогі, па ўсіх юдэйскіх гарадох і вёсках з часу Эдры — можна думаць — былі заснованы і **малыя сынагогі**, г. знач. малітвенныя дамы, куды юдэі зьбіраліся па суботах дзеля малітвы і слуханьня слова Божага *). Уваход у іх быў дазволены і паганцам. На чале сынагогаў стаялі **кніжнікі**, якія мелі пачэсны назоў **раббінаў**. Народ паважаў іх, як сваіх бацькоў. Кніжнікі чыталі ў сынагогах і зьяснялі народу закон Божы; вучылі дзяцей у школах, якія былі заснованы пры сынагогах. Усё гэта вымагала ад кніжнікаў пэўнае адукацыі і веды, асабліва дзякуючы таму, што першапачатковая яўрэйская мова, на якой былі напісаны кнігі Сьвяшчэннага Пісаньня, з часу палону пачала забывацца. Як найболей сьведомыя і адукованыя людзі, кніжнікі ці раббіны з працягам часу высунуліся на ролю кіраўнікоў ці павадыроў народу і заўсёды мелі на яго вялікі ўплыў.

Кожны юдэй у суботу абавязкова павінен быў быць прысутны ў сынагозе пры агульнай малітве. Хто не хадзіў у сынагогу, таго ня лічылі юдэем. Калі хто з юдэяў відавочна парушаў закон Божы, дык яго адлучалі ад сынагогі. Гэткае адлучэньне лічылася страшнаю карою.

З імем Эдры зьвязана яшчэ ў гісторыі ўкладаньне сьпіску ці **Канону боганатхненных кнігаў Сьвяшчэннага Пісаньня**. Гэта вымагалася тым, што ў той час пасярод сьвяшчэнных кнігаў бяссумліўна боганатхненнага характару было ў яўрэйў нямала і кнігаў звычайнага паходжаньня, хаця яны і мелі рэлігійна-моральнае значэньне і здавальнялі пабожны [настрой] народу. Трэба было аддзяліць адны ад другіх. Гэта і зрабіў Эдра, які канон боганатхненных кнігаў палажыў дзеля захаваньня ў храме на вечныя часы. Яны напісаны ў яўрэйскай мове. Усіх **кананічных кнігаў** — 22, у тым ліку:

5 законадаўчых: кніга Быцьця, Выхад, Левіт, кніга Лікаў, Другазаконьне;

7 гістарычных: І. Навіна, Судзьдзяў з кнігаю Руф; 1-я і 2-я кніга царстваў, як дзэве часьці аднае кнігі, 3-я і 4-я

*) Раней, да палону, месцам багаслужэньня быў выключна храм Ерусалімскі.

кніга царстваў, Параліпомэнан, кніга Эздры і Нээміі і кніга Эсфір;

5 вучыцельных: Іова, Псалтыр, Прытчы Салямона, Эклезіаст і Песьня Песьняў — яго таксама;

5 прароцкіх: кнігі вялікіх прарокаў: Ісайі, Іерэміі, Іезэкііля і Данілы і кнігі дванаццаці малых прарокаў (Осія, Іоіль, Амос, Аўдэй, Іона, Міхэй, Наум, Авакум, Софонія, Агей, Захарыя і Малахія).

Справа захаваньня сьвяшчэннага канону, перапіскі і паправы кнігаў аднесена была Эзраю да абавязкаў Вялікае Сынагогі.

Сьвяшчэнныя кнігі, якія не ўвайшлі ў Канон Эздры, называюцца **некананічнымі**. Ось яны: кніга мудрасьці Салямона і мудрасьці Ісуса сына Сірахава, кніга Тавіт, Юдыфі, прарока Варуха, 3-я кніга Эздры і 3 кнігі Макавейскія. Гэтыя кнігі зьявіліся ў грэцкай мове, а не ў яўрэйскай, дзеля таго і не ўвайшлі ў канон.

§ 86. Дзеяльнасьць Нээміі. Узнаўленьне муроў ерусалімскіх (445 г. да Х. Н.). Апошні прарок Малахія.

Пабожны князь юдэйскі Нээмія служыў віначэрпіем пры двары цара Артаксэркса. Нээмія чуйна прыслухоўваўся да ўсіх вестак з бацькаўшчыны і дужа сумаваў, што яго родны народ надта ўціскаецца самаранамі. Аднаго разу, калі Нээмія падчас абеду наліваў віно, цар зьвярнуў увагу на сум, які быў на яго твары, і запытаўся аб яго прычыне. Нээмія адказаў: „як мне не сумаваць, калі ў такім занядбаньні горад, дзе магілы дзядоў маіх“. — „Чаго-ж ты хочаш?“ — запытаўся цар. Нээмія сказаў: „пашлі мяне ў Юдэю, каб я адбудаваў горад, дзе пахаваны мае дзяды“. Артаксэркс адпусьціў Нээмію і даў загад уладам выдаць яму вайсковую абарону і патрабную колькасць матар'ялаў — дзеля пабудовы муроў навакол Ерусаліму.

Праз тры дні па прыходзе ў Ерусалім, Нээмія ўзяўся за будову муроў (445 г. да Х. Н.). Самараны стараліся перашкаджаць і спыніць работу, але нічога не маглі зрабіць: за 52 дні ўсю будову скончылі, і Юдэі вышлі з-пад улады самарыйскага сатрапа. З таго поваду, што наагул у Ерусаліме

ліме было мала жыхароў,—па думцы Нээміі,—з народу па жэрабю была абрана дзесятая часьць, і ўсе паказаныя жэрабем павінны былі з гарадоў і вёсак перасяліцца ў Ерусалім.

Вызваленьне юдэяў і ўмацаваньне Ерусаліму выклікала з боку самаранаў страшэнную варожасьць да юдэяў, якія плацілі ім тым самым пачуцьцём. Юдэі не хацелі мець ніякіх зносінаў з самаранамі і называлі іх ня іначай, як сабакамі. Яны лічылі грахам увайсці ў хату самараніна, сядзець з ім за адным сталом, піць ваду з яго рукі і г. д.

Гэтым не абмяжоўвалася дзеяльнасьць Нээміі. Ён выдаў шмат распараджэньняў, якія мелі на мэце палягчэньне долі бедных людзей і наагул упарадкаваньне грамадзкіх узаемаадносінаў. Так, Нээмія ўпрасіў багатых юдэяў зьвярнуць перайшоўшыя да іх ад бедных людзей палі, будынкі, сады і вінаграднікі, і забараніў ім браць процанты з чужынцаў. Пасьля Нээмія настаяў на спаўненьні тае паставы закону Майсеевага, на падставе якой у суботні год трэ́ было даваць адпачынак зямлі і адпускаць рабоў на свабоду. Нарэшце, ён зьвярнуў увагу на нястачу коштаў для ўтрыманьня храму і сьвяшчэньнікаў пры ім, і адносна гэтага таксама выдаў некалькі распараджэньняў.

Два разы Нээмія падарожнічаў у Ерусалім дзеся рэарганізаваньня жыцьця народнага і, нарэшце, вярнуўся на сваю пасаду пры персідзкім двары.

Пасьля Нээміі юдэямі кіравалі першасьвяшчэньнікі. Яны зьбіралі з народу даніну і плацілі яе тым царом, пад уладаю якіх юдэі знаходзіліся. Першасьвяшчэньнікі стаялі на чале вялікае сынагогі, якая складалася з 120 старшыняў. З працягам часу з сынагогі выдзяліўся сынэдрыён *) — асобнае вышэйшае судзілішча. Пад уладаю Вялікага ці Ерусалімскага Сынэдрыёну ў провінцыяльных гарадох таксама былі ўтвораны суды, якія называліся малымі сынэдрыёнамі.

Каля часу Эздры і Нээміі жыў прарок Малахія, які зьяўляецца апошнім старазаветным прарокам. Малахія высьведчаваў юдэяў за адно вонкавае спаўненьне абрадавага

*) Сынэдрыён — грэцкае слова, значыць „сабраньне“.

закону і трэбаваў пры прынясенні ахвяраў Богу ачышчэння сэрца. У сваіх прароцтвах ён паказвае на хуткі прыход Госпада і яго Праддзечы.

§ 87. Гісторыя Эсфіры і Мардохэя (474 г. да Х. Н.).

Ня ўсе юдэі вярнуліся за цара Кіра ў Палестыну. Шмат іх засталася яшчэ ў розных месцах вялікае Персідзкае монархіі. Гасподзь нявідна прамысьляў і аб іх, высоўваючы людзей, якія баранілі іх ад напаўсці ворагаў. Такая ось была слаўная Эсфір і яе сваяк пажыны Мардохэй, з калена Вэніямінавага. Ён недалеткам быў адведзены ў палон адначасна з царом Іехоніяй. Мардохэй служыў пры браме царскага палацу у Сузах, сталіцы Персіі. Ён быў бязьдзетны, і ўзгадаваў маладую сірату, прыгожую Гадасу (яўрэйскае імя Эсфіры), як-бы сваю родную дачку. Калі цар Артаксэркс рабіў выбар сабе новае жонкі з найпрыгажэйшых дзяўчат усяго гаспадарства, дык Мардохэй прадставіў яму сваю выхаванку, просячы яе, каб яна ніколі не адкрывала свайго роду і плямя. Гадаса спадабалася цару больш за ўсіх дзяўчат, і ён узлажыў на яе царскі вянок, даўшы ёй пачэснае імя Эсфір— „зорка“. Аднаго разу Мардохэй выпадакова падслухаў аб згаворы проціў цара. Ён сказаў аб гэтым Эсфіры, тая цару. Згаворшчыкі былі пакараны сьмерццяй. Аб заслуге Мардохэя запісалі ў памятнаы царскія кнігі.

У той час карыстаўся асаблівым уплывам на цара Аман, які лічыўся вышэй за ўсіх „князёў царства“. Па загаду цара, усе, хто служыў пры палацы, павінны былі падаць ніцьма перад Аманам. Мардохэй адмовіўся спаўняць гэты загад, кажучы, што кланяцца належыць аднаму Богу. Каб памсціцца Мардохэю, Аман задумаў зніштожыць усіх юдэяў, якія жылі ў царстве. Ён сказаў цару: „ёсьць адзін народ, раскіданы па ўсім царстве; законы ў яго адрозніваюцца ад законаў усіх народаў, дык законаў цара ён не спаўняе. Калі цар дазволіць, хай дасьць загад зніштожыць гэты народ. Тады я дастаўлю ў царскі скарб 10.000 талантаў *) серабра“. Цар зняў з свае рукі персьцень і аддаў Аману, каб напісаць загад проці юдэяў і сьцьвярдзіць яго царскаю пячаткаю. Быў ужо вызначаны дзень (13-ы дзень

*) Талант — 2.400 рублёў.

месяца Адара, панашаму 23 лютага), калі па ўсім царстве павінны былі быць пагалоўна перабіты ўсе юдзі, з жонкамі і дзяцьмі, а маемасць іх узята ў дзяржаўны скарб. Усюды сярод яўрэяў падняўся плач і стагнаньне. Калі даведаўся аб гэтым Мардохэй, дык ён ураз-жа пайшоў да Эсфіры прасіць уступіцца перад царом за свой народ. Але быў закон, што ніхто, каго не паклічуць, ня мог зьявіцца перад царом. За парушэньне закону была прызначана кара сьмерці. Ня глядзячы на гэта, Эсфір, пад страхам згубіць сваё палажэньне і жыцьцё, адважылася, пасья 3-х дзённага посту, увайсці да Артаксэркса. Калі яна ўвайшла да цара, дык той так гнеўна паглядзеў на яе, што ад страху яна страціла прытомнасць. Артаксэркс пашкадаваў Эсфіры і кінуўся да яе разам з прыслужніцаю, каб вярнуць яе да прытомнасці. Пасья пачаў пацяпаць Эсфір ласкавымі словамі, абяцаючы споўніць усялякую яе просьбу. Эсфір прасіла цара, каб ён, абавязкова з Аманам, прыйшоў да яе на банкет. Цар споўніў яе просьбу і быў на банкете у Эсфіры разам з Аманам, пры чым, на просьбу Эсфіры, абяцаў быць у яе з Аманам і на другі дзень: „тады — сказала Эсфір — я адкрыю табе сваё сэрца“. Тымчасам Аман, думаючы, што Эсфір ня будзе перашкаджаць зьніштажэньню юдэяў паводле царскага прыказу, загадаў паставіць высокую шыбеніцу, каб павесіць Мардохэя. Якраз у гэты самы час цар, перачытваючы памятныя царскія кнігі, ўспомніў пра заслугу Мардохэя, які да тае пары не адтрымаў ніякае награды за свой вялікі ўчынак. Ён запытаўся ў свайго любімца Амана: „што зрабіць таму чалавеку, якому цар хоча выказаць асаблівую пашану?“ Думаючы, што цар хоча наградзіць яго, Аман сказаў: „апануць яго ў царскае адзеньне, пасадзіць на царскага каня, узлажыць на яго царскі вянок і загадаць аднаму з першых князёў царства вывясці гэтага каня на гарадзкі пляц і выклікнуць: „гэтак робіцца таму чалавеку, якому цар хоча выказаць асаблівую пашану“. Цар сказаў: „Зрабі ты гэта юдэю Мардохэю, які сядзіць каля царскае брамы; глядзі нічога ня выкінь з таго, што ты казаў“. Аман, баючыся цара, дакладна споўніў яго загад, і засмучаны, вярнуўся да хаты, а Мардохэй пайшоў на сваё месца да брамы.

У горы Аман забыўся і аб запрашэньні на банкет да

царыцы. Ад яе прыслалі паклікаць яго. На банкце, па просьбе цара, Эсфір „адкрыла яму сваё сэрца“: „я прашу—кажа—хай будзе падарована мне жыццё маё—па жаданню майму, і народу майму—па просьбе майй, бо аддадзены мы, я і народ мой, на зьніштажэнне і пагібель“. — „Хто-ж гэта такі, хто адважыўся зрабіць так?“ — запытаўся цар. — „Гэты вораг — злосны Аман“, — адказала Эсфір. Цар надта абурыўся і выйшаў у сад. Аман кінуўся тады да ног Эсфіры, абнімаў іх і цалаваў, просячы літасці. Цар, вярнуўшыся з саду, калі ўбачыў Амана каля ног Эсфіры, яшчэ больш абурыўся. Па яго загаду, слугі зараз-жа накінулі Аману пакрыццё на галаву: гэта было знакам засуджэння на смерць. Адзін слуга й кажа: „ось ён ужо нарыхтаваў каля свае хаты й шыбеніцу для Мардохэя“. — „Павесіць на ёй Амана“,—загадаў цар. Загад, разумеецца, безадкладна быў споўнены.

Пасья гэтага выйшаў новы прыказ цара, які дазваляў усім юдэям з аружжам у руках збірацца супроць сваіх ворагаў і рабаваць іх маемасьць. І загінула ад рукі юдэяў больш як 75.000 іх ворагаў, але ад рабунку маемасьці юдэі ўстрымаліся. Дзесяцёх сыноў Амана чакаў гэтакі самы лёс, як і іх злачынца-бацьку. Маемасьць Аманаву аддалі Эсфіры. Мардохэй адтрымаў персьцень, які быў у Амана, і найвышэйшую пасья цара пасаду. Гэта ўсё было ў 474 годзе да Хр. Нар.

На ўспамін аб сваім цудоўным збавеньні юдэі — як гэта запрапанаваў ім Мардохэй—пастанавілі штогодку сьвяткаваць 14—15 дзень месяца Адара і далі гэтаму дню назоў **Пурым** (жэрабя). Сьвяткуецца Пурым нашымі яўрэямі і цяпер. Гісторыя Эсфіры і Мардохэя апавядаецца ў кнізе пад назовам „кніга Эсфір“.

В. Панаваньне Македонскае.

§ 88. Аляксандар Македонскі ў Ерусаліме. Будова храму самарыйскага.

Царства пэрсідзкае насьледавала той самы лёс, як і царства асырыйскае і вавілонскае. Дзякуючы дамовым войнам і здалікачанню ўладароў і народу, яно, дапяўшы вышэйшай ступені свае магутнасьці, паступова пачало

пахіляцца да заняпаду. Як заўсёды бывае ў гісторыі, заняпад адных гаспадарстваў ёсць пачаткам узвышэння другіх. Так было і ў гэтым выпадку. Адначасна з заняпадам персідзкае дзяржавы, ў Эўропе, на Балканскім паўвостраве, пачало ўзвышацца, згодна з прароцтвам Данілы, царства Македонскае. Закладчыкам Македонскае монархіі быў слаўны македонскі цар, гэніяльны ваеначальнік, **Аляксандар Вялікі ці Македонскі** (336—323 г. да Хр. Нар.). Пасля таго, як яго бацькам, царом Македонскім Піліпам была занята ўся Грэцыя, Аляксандар са сваім выпрабаваным войскам уварваўся ў межы Малое Азіі. Ён разбіў персідзкае войска, заўладаў Дамаскам і Сідонам і падыйшоў да Тыру. Аблога Тыру зацягнулася. З гэтае прычыны Аляксандар паслаў у Ерусалім паслоў, вымагаючы пакорнасці і падмогі — войскам і харчамі. Першасьвяшчэньнік Адуі адказаў, што ён даў прысягу верна службы цару персідскаму і ніколі ня здрадзіць яго. Аляксандар быў моцна раздражнены гэтаю адмоваю. Пасля ўзяцця Тыру, Аляксандар рушыў да Ерусаліму, каб пакараць юдэяў (332 г. да Хр. Нар.). Ня маючы падмогі ад цара персідзкага і разумеючы бессэнсоўнасць спраціўленьня, Адуі рашыў здаць Ерусалім бяз бою. Калі Аляксандар пад'ехаў да Ерусаліму, дык з гарадзкае брамы выйшаў на спатканьне магутнага заваявальніка першасьвяшчэньнік Адуі у сваім адзенні, сярод усіх сваяшчэньнікаў, таксама апранутых у сваяшчэньныя вопраткі; за імі йшлі ўсе жыхары гораду. Аляксандар быў надта здаволены такім спатканьнем. Ён злез з каня, падыйшоў да Адуя і пакланіўся яму. Народ зычнымі гукамі прывітаў вялікага заваявальніка, як свайго цара. Прыбліжання яго былі незадаволены тою павагаю, якую выказаў Адую іх павадыр: „цар!—сказаў адзін з іх з дакорам—прымаючы ўхваленне ад усіх, сам цяпер пакланіўся юдэйскаму сваяшчэньніку“. Аляксандар адказаў яму: „я пакланіўся не першасьвяшчэньніку, а Богу, Якому ён службыць. Калі я быў яшчэ ў Македоніі, я прысьніў мужа ў такім самым адзенні, і ён абяцаў мне перамогу над персамі. Цяпер я ўспомніў сон і веру, што я пасланы ад Бога і скіну панаваньне персаў“. Увайшоўшы пасля таго разам з першасьвяшчэньнікам у храм Ерусалімскі, Аляксандар прынёс ахвяру Богу юдэяў. Тут яму паказалі прароцтва

Данілы аб тым, што ён зьнішчыць царства пэрсідзкае. Гэта яшчэ больш зрабіла яго прыхільным да юдэяў. Ён дазволіў юдэям жыць і кіравацца сваімі законамі і ў сёмы (суботні) год не плаціць падаткаў. Сваю абарону ён абяцаў і тым юдэям, якія жылі тады ў Мідыі і Вавілоне.

Самаранам Аляксандар дазволіў выбудаваць храм на гары Гарызін. Першасьвяшчэньнікам гэтага храму быў пастаўлены Манасія, брат Адуя, адлучаны ад Ёрусалімскае сынагогі за шлюб з самаранкаю. Усё гэта яшчэ болей павялічыла разьдзяленьне і варожасьць між юдэямі і самаранамі.

У тым самым 332 годзе да Хр. Нар. Аляксандар пакарыў Эгіпэт, дзе залажыў прыморскі горад Александрыю. Разам з грэкамі і македонцамі сюды было пераселена і шмат яўрэяў з Юдэі. Усім перасяленцам былі далзены вялікія правы, дзеля гэтага Александрыя хутка засялілася і стала сталіцаю Эгіпту. Яўрэі адчувалі сябе там так добра, што пасья, пры Птолёмэях, шмат народу самахоць перасялілася з Юдэі ў Александрыю (гэта т. зван. эгіпэцкія ці александрыйскія юдэі).

Македонскае заваяваньне ў гісторыі яўрэйскага народу мела тое значэньне, што адсюль яўрэі падпалі пад уплыў грэцкае мовы і грэцкае культуры. З аднаго боку, гэта спрыяла іх культурнаму ўзвышэньню і збагачэньню, бо Грэцыя ў V-IV веку да Хр. Нар. стаяла на высокай ступені культурнага разьвіцьця, з другога — больш-менш выклікала пашырэньне сярод юдэяў новых паганскіх рэлігійных культураў і паняцьцяў, якія адбівалі ад праўдзівага богапаважаньня.

§ 89. Юдэі пад уладаю Птолёмэяў — дынастыі цароў Эгіпэцкіх. Пераклад 70 тлумачоў (за 270 г. да Х. Н.).

Па сьмерці Аляксандра Македонскага, царства яго распалася на чатыры царствы, якія падзялілі між сабою яго камандзеры. З двума з гэтых царстваў—эгіпэцкім і сырыйскім—і зьвязаўся лёс юдэяў у наступны пэрыяд гісторыі. Спачатку Палестына была далучана да Эгіпту, пад уладаю якога і знаходзілася больш як сто гадоў. Эгіпэцкі цар **Птолёмэй Лаг**, забраўшы ў 320 годзе да Х. Н. Ёрусалім, адвёў у Эгіпэт некалькі тысячаў юдэяў і самаранаў. Даве-

даўшыся, як сьвята яўрэі захоўваюць прысягу, ён даручыў ім ахову крэпасцяў і даў ім аднолькавыя правы з эгіпцянамі. У Эгіпце юдэі не зьмяшаліся з тубыльцамі і спаўнялі паранейшаму закон Майсеяў. Яны пабудавалі сабе ў Леонтаполі (у Іліапольскім вобласце) храм, у якім багаслужэньне адпраўлялася на ўзор храму Ерусалімскага. Аднак, яны не запаміналі аб гэтым апошнім і час ад часу рабілі падарожы ў Ерусалім дзеля прынясення там ахвяраў Богу. Пад мягкім кіраўніцтвам Птолёмэяў юдэі, як у Эгіпце, так і ў Палестыне праводзілі добрае і шчаслівае жыццё. Хутка яны залажылі свае колёніі ўва ўсіх вялікіх гарадох па берагах Міжземнага мора, прынялі ўчасце ў міжнародным гандлі, збагацелі, размножыліся. Усюды яны будавалі свае сынагогі, ў якія дапушчалі й паганцаў і, такім чынам, пашыралі між імі сьвятло праўдзівае веры.

Тыя часы былі пэрыядам росквіту грэцкае літэратуры, навукі і мастацтва. Яўрэйская мова ў расьсяленьні ўсё больш і больш забывалася яўрэямі, і пачала прысвойвацца літэратурная грэцкая мова. Вучоныя яўрэі з Александрыі знаёміліся з творамі грэцкіх філэзофаў, і ў сваю чаргу знаёмілі грэкаў з сваімі сьвяшчэннымі кнігамі. Цікавасьць да іх усё болей і болей павялічвалася, і цар Птолёмэй Філадэльф (284—246 г. да Хр. Нар.) выказаў пажаданьне мець сьвяшчэнныя кнігі яўрэяў у перакладзе на грэцкую мову. Ён напісаў аб гэтым ерусаліскаму першасьвяшчэньніку Элеазару. Элеазар ухваліў жаданьне цара і паслаў яму ў Эгіпэт аўтэнтчны тэкст сьвяшчэннага пісанья і тлумачоў, у ліку 72-х чалавек (па 6 ад кожнага калена), добра ведаўшых як яўрэйскую, так і грэцкую мову. Птолёмэй Філадэльф памясьціў іх на востраве Фаросе, пры ўтоку Нілу, і там у працягу 72 дзён яны зрабілі пераклад. Гэты пераклад вядомы ў гісторыі пад імем перакладу 70 тлумачоў (праўдзівей 72). З гэтага перакладу яўрэйскія сьвяшчэнныя кнігі былі з часам перакладзены і на іншыя мовы.

§ 90. Юдэі пад уладаю цароў сырыйскіх. Пасьледаваньні Антыёха Эпіфана. Мучанікі за веру: Элеазар і 7 братоў Макавеяў.

У 203 годзе да Хр. Нар. цар сырыйскі Антыёх Вялікі адабраў Юдэю ад Эгіпту і далучыў яе да Сырыі. Першыя

часы юдэям пад уладаю новых кіраўнікоў жылося добра: Антыёх Вялікі злажыў з іх некаторыя падаткі, даў ім права жыць паводлуг сваіх законаў і звычаяў, выдаў дапамогу на рэмонт храму Ерусалімскага і г. д. Але калі трон перайшоў да Антыёха Эпіфана (174 — 164 г. да Хр. Нар.), з ходам часу празванага за сваю жорсткасць Эпіманам (г.зн. шалёны), дык палажэньне яўрэяў крута змянілася на горшае. Хочучы знішчыць паміж падуладнымі Сырыі народамі заўсёдную нязгоду й разьдзяленьне, што паходзіла ад розніцы ў рэлігійных вераваньнях, звычаях і мове, і ўтварыць адналіты народ, Антыёх Эпіфан задумаў,—наколькі ўсё гэта адносілася да юдэяў, — адсунуць рэлігію Іеговы і на яе месца ўсяліць грэцкае паганства, а з ім разам і грэцкія звычаі, мову і інш. Быў выданы загад, якім—пад страхам прысуду сьмерці—забаранялася юдэям адпраўляць у храме ерусалісімскім багаслужэньні і прыносіць ахвяры Богу, таксама адбываць абрэзаньне над дзяцьмі, сьвяткаваньне суботы, Пасхі і наагул усіх нацыянальных сьвятаў. У храме ерусалісімскім была пастаўлена статуя грэцкага бога Зэўса Олімпійскага, і прыбыўшы з Грэцыі жрэц пачаў вучыць народ, як трэба служыць грэцкім багом. Сырыйскія ўрадоўцы адшуквалі сьвяшчэнныя кнігі яўрэяў і зніштажалі іх. Царскім загадам вымагалася яшчэ, каб яўрэі, як і ўсе падданыя, апрачаліся на ўзор грэкаў, гаварылі пагрэцку; яўрэі, апрача таго, павінны былі ўжываць сьвіное мяса, якое ім забаранялася законам. Усіх, хто адмаўляўся спаўняць царскую волю, бязьлітасна засуджвалі на сьмерць. Дзякуючы гэтаму, Ерусалім спусьцеў, шмат жыхароў пабегла з яго ў іншыя краіны. На месца ўцёкных былі пасаджаны ўрадам сырыйцы. Разумеецца, ня ўсе юдэі мелі цярылівасьць вытрываць гэтыя прасьледаваньні: шмат людзей пачало пакланяцца ідалам і прыносіць ім ахвяры.

Але былі людзі й моцныя ў веры, якія лічылі за лепшае хутчэй памёрці, як „парушыць бацькоўскія законы“. Такі быў, напрыклад, адзін з кніжнікаў, пабожны дзед Элеазар, які за сваю справядлівасьць карыстаўся агульным паважаньнем. Элеазара падвялі да паганскага ахвярніка і запрапанавалі яму зьесьці сьвінога мяса з рэшты ідальскае ахвяры. Той адмовіўся. Тады між кускамі сьвініны палажылі так-жа мяса, якое ня было забаронена законам -- каб

только ён зрабіў від, што спаўняе загад цара. Элезар сказаў на гэта: „у мае гады нельга фальшывіць. Што скажучь маладыя людзі, калі 90-гадовы Элезар адступіць ад веры? Калі я цяпер і пазбаўлюся мукаў, дык пасья сьмерці не ўцяку ад рукі Найвышэйшага“. У канцы канцоў Элезара, разумеецца, забілі.

За Элезарам пайшла сьледам адна ўдава, яўрэйка **Саляманія**, з сваімі сёма сынамі. Ёх таксама прымушвалі есці ідалаахвярнае мяса, але яны адмовіліся. Тады, па загаду лютага Эпіфана, іх пачалі катаваць. На вачох гаротнае маці, пасьцём з яе сыноў, аднаму за адным, адсеклі рукі й ногі, выразалі языкі, садралі скуру з усяго цела і, нарэшце, спалілі на агні. Але, падтрымліваная matkaю, мучанікі не адмовіліся ад свае веры. Заставаўся жывым яшчэ толькі адзін сын яе, наймалодшы. Антыёх Эпіфан сам пачаў пераконваць яго зрачыся свае веры, пачаў лапчыць юнака, суліў яму багацьце і добрую пасаду, але той быў няўломны. Тады цар паклікаў да сябе Саляманію і запрапанаваў ёй зрабіць уплыў на сына. Але яна, нахіліўшыся да яго, у сваёй роднай мове сказала яму: „упрашаю цябе, сыночак, ня бойся гэтага забойцы, ды будзь такім, як твае браты, і прымі сьмерць, каб Гасподзь, па ўваскрасеньні, вярнуў мне цябе разам з імі“. Юнак быў замучаны, а пасья спалілі і самую маці *).

§ 91. Змаганьне яўрэяў за нацыянальную й рэлігійную свабоду. Матафія і яго сыны. Юда і Сымон Макавеі (167 г. да Хр. Нар.).

Збавіцелем народу ад страшных прасьледаваньняў за веру зьявіўся сьвяшчэньнік **Матафія** з пяцьма сынамі: **Сымонам**, **Іванам**, **Юдаю**, **Элезарам** і **Іонафанам**. Задумаўшы паўстаньне, Матафія выдаліўся з сынамі з Ерусаліму ў свой родны горад **Модын** і там пачаў зьбіраць сілы дзеля ўдару супроць ворагаў. Здарылася так, што ў гэты горад прыехаў царскі ўрадовец, каб быць прысутным, калі жыхары будуць прыносіць ахвяру паганскім багам. Урадовец зьявнуўся да Матафіі, каб ён, як сьвяшчэньнік, даў прыклад іншым,

*] Памяць сямёх братоў Макавеяў і маці іх Саляманіі праваслаўная царква сьвяткуе 1 жніўня.

пры чым пасуліў яму багатыя гасьцінцы. Матафія сказаў: „барані Божа, каб пакінуць Яго закон і пастановы.“ У гэты самы час адзін юдэй падыйшоў да ахвярніка, каб турыць ладан у чэсьць ідала. Рупатлівы Матафія кінуўся тады на богаадступніка, забіў яго, таксама і царскага пасланца, зьнішчыў ахвярнік і крыкнуў народу: „хто верыць у Бога, ідзі за мною“. Шмат жыхароў Модыну разам з жанкамі, дзяцьмі і маемасьцяй пайшлі за Матафіяй і выдаліліся ў горы (168 г. да Хр. Нар.). Адсюль яны пачалі рабіць набегі і зьніштажаць паганскія ахвярнікі. Цар паслаў войска дзеля замірэньня. Адноўчы царскі ваеначальнік знайшоў у пячору да 1000 чалавек — мужчын, жанчын і дзяцей і, ведаючы, як сьвята яўрэй пануюць дзень суботні, напаў на іх у суботу. Юдзі не бараніліся, нават не загарадзілі ўваходу ў пячору, і ўсе да аднаго былі перабіты. Пасьля гэтага Матафія склікаў раду і на радзе было пастаноўлена на будучыну бараніцца і ў суботу. Хутка ўтварылася цэлае войска, з якім Матафія і пачаў сьвяшчэнную вайну супроць ворагаў. Ён выганяў сырыццаў з юдэйскіх гарадоў, зьніштажаў паганскія ахвярнікі і г. д. Паміраючы, ён завяшчаў сваім сыном далей вясці справу вызваленьня бацькаўшчыны і пры гэтым вызначыў старшага сына Сымона мужам рады, а другога — Юду, па празваньню Макавея, павадыром войска (167 г. да Хр. Нар.) *).

Юда Макавей выдаваўся нязвычайнаю адвагаю і быў выдатны ваеначальнік. У трох вялікіх бітвах ён разбіў войска Эпіфана, прымуціў яго адступіць у сваю сталіцу Антыёхію і дабіўся заключэньня міру. Пасьля гэтага пачалося ўзнаўленьне запраўднае рэлігіі (163 г. да Хр. Нар.). У храме ерусалімскім быў зьнішчаны ідальскі ахвярнік, прадметы паганскага культу зьвезены ў нячыстае месца. Усе храмавыя прылады, як: судзіны, сьвечнікі, сталы, завесы, аўтары і інш. зроблены новыя. Нарэшце, храм быў урачыста высьвечаны і ў ім ізноў пачалося багаслужэньне па закону Майсееваму. Гэты дзень быў вялікім сьвятам для юдэяў і ў такім значэньні ён застаўся назаўсёды пад

*) Празваньне „Макавей“,—што значыць „згубца“,—спачатку належала аднаму Юдзе, але пасьля стала давацца ўсім змагальнікам за веру і бацькаўшчыну.

імам сьвята „Аднаўленьне храму“. Дзеля бесперашкоднага адпраўленьня багаслужэньня ў будучыні, храм быў абкружаны высокімі мурамі і моцнымі вежамі.

Аднаго разу вялізнае войска сырыйскае (22.000) напала на Юду, які меў толькі тры тысячы ваякаў. Яўрэі страшна перапалохаліся і пачалі пераконваць Юду ўцячы ад спатканьня з ворагамі. „Ня быць таму, каб я паказаў тыл сваім ворагам!“ — выклікнуў ён і, абкружаны непрыцелем, загінуў сьмерццяй гэроя (161 г. да Хр. Нар.).

Сымон Макавей. Вызваленьне, пачатае Юдаю, дакончылі браты яго, якія ўсе й загінулі ў барацьбе за свабоду. Апошні з братоў, які заставаўся жывым, **Сымон** так добра выкарыстаў нязгоду ў Антыёхіі паміж прэтэндэнтамі на царскі трон, што цар сырыйскі прымушаны быў прызнаць незалежнасьць юдэйскага царства і перадаў Сымону Сіонскую крэпасць (143 г. да Хр. Нар.). З гэтага часу Юдэя зрабілася самастойным і незалежным гаспадарствам пад кіраўніцтвам **Макавеяў**, стаўшых роданачальнікамі т. зв. **Асмонэйскага** роду князёў (ад імя роданачальніка Макавеяў — Матафіі Асмонэя). **Сымон Макавей** быў абвешчаны на ўсё сваё жыцьцё архіерэем, ваеначальнікам і кіраўніком народу. Званьне архіерэя, было зацьверджана за дзяцьмі Сымонавымі навек, пакуль ня прыдзе Вялікі Архіерэй — Мэсія.

Г. Панаваньне Рымскае.

§ 92. Пачатак рымскага панаваньня.

Сын Сымона Макавея, **Іван Гіркан** (135 — 104 г. да Хр. Нар.) аб'яднаў пад сваёю ўладаю ўсю Палестыну (Юдэя, Галілея, Самарыя і Пэрэя) і забясьпечыў народу спакой і дабрабыт. Між іншым ён разбурыў храм Гарызінскі, што павялічыла варожасьць між юдэямі і самаранамі. Па сьмерці **І. Гіркана** ў гаспадарстве пачалося разьдзяленьне і нязгода з-за ўлады—сьпярша паміж пяцьма сынамі Гіркана, пасля паміж яго ўнукамі **Іванам Гірканам II** і **Арыставулам**. Да гэтага прылучылася барацьба рэлігійных партыяў і сэктаў, якая падзяліла Юдэю на два варожыя лягеры. Усё гэта надта аслабляла гаспадарства і ў канцы канцоў прывяло да новага палітычнага падпарадкаваньня—ўладзе **рымлянаў**. **Рымскі палкаводзец Помпэй** у 64 годзе да Хр. Нар. рушыў

свае войскі на Ерусалім, узяў яго, перабіў болей як 10.000 яўрэяў і налажыў на край вялізарную даніну. З сьвятынямі яўрэяў ён абыйшоўся ня так, як калісьці Аляксандар Вялікі. Помпэй загадаў унясьці ў храм свае паганскія сьцягі і дазволіў сабе ўвайсьці са сьвітаю ў „сьвятое сьвятых“. З гэтага часу Юдэя (як наагул пачала называцца Палестына з яе чатырма краінамі) падпала ўладзе рымлянаў і прымушана была йзноў—гэта ўжо ў каторы раз—дастасоўвацца да новых парадкаў жыцьця (з 63 г. да Хр. Нар.). Рымляны адабралі ад Гіркана II тытул цара і пакінулі яму толькі званьне першасьвяшчэньніка і старшыні Сынэдрыёну, а Арыставула пагналі ў Рым, дзе пры ўрачыстым уваходзе Помпэя ў гэту „сталіцу сьвету“, ён, у ліку іншых пераможаных цароў, ішоў у ланцугох за яго трыўмфальнаю калясьніцаю.

Хутка ўлада ад Гіркана II перайшла ў рукі хітрага **Антыпатра**, які паходзіў з Ідумэі, але быў веры юдэйскае. Пры помачы самага выдатнага з рымскіх палкаводцаў **Юлія Цэзара**, Антыпатр забясьпечыў уладу за сваім домам. Адзін з яго сыноў — **Ірад** стаў дабівацца ўжо царскага трону ў Юдэі, і ўсялякімі інтрыгамі, лісьлівасьцяй і подкупам дапяў свае мэты. **За 37 гадоў да Х. Н. рымскі сэнат абвясціў Ірада царом юдэйскім.** Юдэя — такім чынам — была прызнана асобным, хаця і падпарадкаваным Рыму, царствам.

З зацараваньнем Ірада царская ўлада перайшла да чужынца. Да гэтага часу царамі і кіраўнікамі яўрэйскага народу былі толькі патомкі цара Давіда, які паходзіў з калена Юдавага, г. ё. ад Юды, сына Якава. А цяпер дык „царскі скіпэтр“, г. зн. улада адышла ад патомкаў Юды. Згодна з прадказаньнем Якава, які паміраючы сказаў: „не адыдзе скіпэтр ад Юды і законадаўца ад чрэслаў яго, пакуль ня прыйдзе Прымірыцель, і Яму пакорнасьць народаў“, —гэта было знакам хуткага прыходу Мэсіі. І ўзапраўднасьці, ў канцы кіраванья Ірада нарадзіўся Іісус Хрыстос.

§ 93 Цар Ірад (37 г. да Х. Н.).

Ірад, па празваньню Вялікі, дасяг трону хітрасьцяй і інтрыгамі. Ён адразу адзначыў сябе прыхільнікам паганскага культу і ўвёў паганскія забавы ў самых мурах сьвятога гораду. Каб узмацаваць сваё палажэньне на троне, жорсткі падазронны Ірад паклапаціўся ссунуць з свае дарогі ўсіх

сваіх сваякоў з роду Макавеяў, якія — як яму здавалася — былі няшчыра адданымі яму і маглі адабраць ад яго трон. Гэтак ён казніў 80-х гадовага дзеда Івана Гіркана, яго ўнучку — любімую жонку сваю Марыямну, забіў трох сыноў сваіх, зяця, цесця і цешчу і загадаў утапіць швагра свайго, першасьвяшчэньніка Арыставула, які карыстаўся вялікім паважаньнем народу. Падобнымі зьвярынымі расправамі ён наводзіў на ўсіх жах. Вязупыннымі забойствамі, пыткамі і ўсялякімі гвалтамі запаўнялі ўсё яго цараваньне. Каб адцягнуць ад гэтага ўвагу народу і здабыць яго прыхільнасьць, ён пачаў вялізарнае будаўніцтва. Гэтак ён перабудаваў і ўпрыгожыў храм ерусалімскі, рабіў вадаправоды, выбудаваў некалькі новых палацаў і вежаў, узнавіў горад Самарыю і прыморскі горад Кесарыю і інш.

Але ўсё гэта, нават клапатлівасьць і шчодрасьць Ірада падчас голаду, землятрасеньня і маравога язвы — не магло зьмяніць вялікага незадоволеньня народу. Юдэі ненавідзелі яго і пацяшалі сябе толькі тым, што хутка зьявіцца Мэсія, Які збавіць народ і ад рымлянаў і ад Ірада. Баючыся ўсюды здрады і згавораў, Ірад усё больш і больш рабіўся лютым і ў апошнія гады свайго жыцьця быў ахоплены проста нейкім шаленствам, якое ўзмацнялася ў ім асабліва пад уплывам цяжкае хваробы (ён жыўцом гніў). І разумеецца, яго страх перайшоў усялякія граніцы, калі ў Ерусалім прыйшлі з усходу мудрацы пакланіцца — але толькі не яму, Іраду, а нованароджанаму Цару юдэйскаму, зорку Якога яны бачылі на ўсходзе.

§ 94. Юдэі расьсяленьня. Прозэліты.

З часу палову Вавілонскага гісторыя яўрэйскага народу пайшла новым кірункам, які зусім зьмяніў яго жыцьцё і палажэньне паміж іншымі народамі. Да гэтага часу яўрэйскі народ жыў адчужаным ад усяго сьвету, замкнуўшыся ў вузкі круг сваіх патрыярхальных вераваньняў і абрадаў. Вавілонскі-ж палон зьявіўся пачаткам расьсяленьня юдэяў па ўсім тады ведамым сьвеце і выхаду іх на шырокую дарогу сусьветнае культуры. Мала хто з яўрэяў — у параўнаньні з усёю масаю юдэйства — вярнуўся з палону на бацькаўшчыну. Большасьць або засталася ў Мэсапатаміі, або патроху разыйшлася па ўсіх дарогах, усюды разносячы

з сабою сьвятло запраўднае рэлігіі і веду закону Божага. Гэтыя юдэі называюцца юдэямі расьсяленьня. Асабліва моцныя штуршок да расьсяленьня далі заваяваньні і паходы Аляксандра Македонскага. Яго наступнікі цанілі прадпрымчы і прамысловы дух яўрэяў, і перасяленьне іх у розныя гарады ўваходзіла ў плян дзяржаўнае палітыкі, дзеля падняцьця гандлю і красаваньня гаспадарства. Найболей асела юдэяў расьсяленьня ў провінцыях Малое Азіі, па адным і другім баку Эўфрату (Сырыя, Фрыгія, Мідыя, Арменія); гарады Дамаск і Антыёхія былі галоўнымі цэнтрамі расьсяленьня. Далей, юдэйскія паселішчы былі раскінуты па ўсім паўночным краі Афрыкі і заходзілі далёка на паўдзён да Эфіопіі. Найлепей жылося яўрэям у Александрыі, якая, апрача багацьця і пышнасьці, славілася, як асяродзьдзе мысьлёвага і прамысловага жыцьця, як цэнтр усясьветнае літэратуры і мастацтва. У Эўропе, пачынаючы з IV в. да Хр. Нар., яўрэйскія колёні пачынаюць зьяўляцца ўва ўсіх больш-менш буйных гарадох таго часу па берагох Эгэйскага і Міжземнага мора. У Афінах, Карынфе, Фэсалёніцы, Піліпах, пазьней — у Рыме і інш. яўрэі налічваюцца тысячамі. Усюды ў іх былі сынагогі, усюды яны жылі цесна замкнутым кругам, памагаючы адзін аднаму ўва ўсіх трудных выпадках жыцьця. Хаця яны ўжо запамнілі родную мову, і пісалі і гаварылі пераважна пагрэцку (дзякуючы чаму і называюцца „Эліністымі“ ад слова „Элада“ — Грэцыя), аднак-жа агульнае паходжаньне, агульная вера ў Бога, агульнае Сьв. Пісаньне і прывязанасьць да закону Майсеевага падтрымлівала ў іх дух аб'яднаньня і ўзаемнасьці. Але наймацнейшым момэнтам падтрыманьня адзінства яўрэйскага сьвету былі трывалыя зносіны з Ерусалімам, як цэнтрам усяго юдэйства. Сюды сходзіліся юдэі расьсяленьня з усіх краінаў тагочаснага культурнага сьвету, дзеля адтрыманьня асьветы ў школах, дзеля навукі ў выдатнейшых законавучыццляў, на гадавыя сьвяты, па розных справах у судовых установах ці ў першасьвяшчэньніка і г. д. І наадварот, з Ерусаліму штогод у ўва ўсе ваколіцы пасылаліся вястуны з паведамленьнем аб якіх-колечы здарэньнях, важных для ўсяго юдэйства, расылаліся календары з паказаньнямі сьвятаў і інш. Дзякуючы ўсяму гэтаму юдэі, ня глядзячы на расьсяленьне па ўсім сьвеце, сьвядома лічылі сябе адзіным на-

родам і нідзе ня зьліваліся з чужымі народамі, сярод якіх жылі. Усюды яны заставаліся яўрэямі, захоўваючы свае нацыянальныя асаблівасці і звычаі.

Пераклад сьвяшчэнных кнігаў на грэцкую мову і расьсяленьне юдэяў па ўсім сьвеце спрыяла азнаямленьню паганцаў з рэлігіяй Іеговы. Шмат паганцаў, чытаючы сьв. кнігі і наведваючыся ў сынагогі, праз гэта самае пераймалі юдэйскую веру і станавіліся сябрамі юдэйскіх абшчынаў. Яны называліся прозэлітамі.

§ 95. Рэлігійныя сэкты яўрэяў.

З прароцтваў і праобразаў юдэі ведалі, хто будзе Мэсія якое будзе Яго царства. Ён з дастаткам будзе валадаць дарамі Сьвятога Духа, Ён будзе тварыць чуды. Як Найвялікшы Прарок, Мэсія адкрые людзям тайну збавеньня і Сам Сваёю крыжоваю сьмерцай і ўваскрасеньнем споўніць гэтае збавеньне. Юдэям было адкрыта, што Мэсія будзе ня проста чалавек, а Сын Божы, Богачалавек. Пабожныя юдэі і чакалі такога якраз Мэсіі-Збавіцеля, разумеючы, што царства, якое Ён створыць, будзе царствам духоўным, не „ад гэтага сьвету“.

Але большасьць юдэяў мела няправільнае разуменьне аб Мэсіі, і чакала магутнага зямнога цара-заваявальніка, які вызваліць юдэяў ад чужаземнага ярма і ўтварыць усясьветнае яўрэйскае царства. У гэтым царстве першыя месцы і ўсялякае дабро будзе, разумеецца, належаць ім, юдэям. Трэба толькі шчыра захоўваць вернасьць Іегове і закону Майсееваму. Ось такія якраз былі пагляды і чаканьні найболей уплывовай, каля часу прыходу Збавіцеля, сэкты фарысэяў *).

Фарысэі, гордыя сваім паходжаньнем ад Абраама, былі рупатліўцамі ня толькі аб законе Майсеевым, але наагул аб усёй яўрэйскай старасьветчыне, усіх вусных паданьнях, якія быццам перайшлі ад дзядоў і прарокаў, узапраўднасьці-ж былі больш-менш выдуманы імі самымі ці раббінамі. Фарысэі складалі асобную касту, якая цуралася ўсіх нефарысэяў, як „прастакоў“ і „людзей зямлі“. Пагарджаючы за-

*) „Фарысэй“—значыць „выбранец, асаблівы“.

конам моральным, ня рупячыся аб чыстаце сэрца і ўстрымліваньні ад граху, фарысэі ўсю сваю ўвагу зварочвалі на адзін вонкавы ці абрадавы бок рэлігіі, пры чым даходзілі да нязвычайнае і сьмешнае драбязьлівасьці й пустаты. Яны самахоць накладвалі на сябе пасты, былі надта пераборлівыя ў стравах, часта маліліся, мыліся ў пэўныя часы, — і ўсё гэта рабілася толькі для вачэй, на показку, каб усе іх бачылі й услаўлялі, як праведнікаў. У сабраньнях, у сынагогах, у храме — ўсюды яны стараліся займаць першыя месцы і любілі, калі іх звалі: „настаўнік, настаўнік“! Вонкавая сьвятасьць жыцьця фарысэяў гарнула да іх народ. І праўда: яны падтрымлівалі ў ім веру і пабожнасьць, а разам з тым і гарачую любоў да бацькаўшчыны, і ў гэтым была іх заслуга. Але іх чорствасьць, пышлівасьць і фальшывасьць, прыкрываўшая маскаю пабожнасьці страшэнныя злачынствы, назаўсёды зьвязала з імем фарысэя самае подлае, што ёсьць у чалавеку — хітрасьць, ману, здрадлівасьць, пад заслонаю спагадлівасьці.

Поўнаю процілежнасьцяй фарысэям была другая сьцита садукэяў, якія адтрымалі свой назоў ад закладчыка сэкты рабіна Садока. Садукэі адрозьніваліся ад фарысэяў вольнадумствам у рэлігійных пытаннях, не давалі ніякае цаны абраднасьці, адкідвалі вусныя паданьні, ня верылі ў несьмяротнасьць душы, адплату, тагосьветнае жыцьцё, ігнаваньне Богага Прамышленьня і г. д. Яны вучылі, што ўсё на зямлі залежыць толькі ад свабоднае волі чалавека і найвышэйшаю мэтаю жыцьця зьяўляецца цялесная насалода; са сьмерцяй канец усяму, а таму — „пі, еш, весяліся“. Да сэкты садукэяў прылучаліся найболей багатыя юдэі; з іх асяродзьдзя пераважна выходзілі першасьвяшчэньнікі.

Апрача фарысэяў і садукэяў былі яшчэ сэкты эсэяў і фэрапэўтаў.

Эсэі выдаліліся з гарадоў і з працягам часу заснавалі сваё таварыства за Мёртвым морам, дзе іх налічвалася да 4.000 чал. Маемасьць у іх была агульная. Рабілі агульныя сабраньні, асабліва па суботах, на якіх чыталі сьвятое Пісаньне і пялі гімны. Праводзілі строгае, бясплюбнае, працоўнае жыцьцё. Вольны час аддавалі малітвам і пабожным разважаньням аб законе. Лічачы цела тварэньнем дэзьбла

і крывіцаю зла, яны вучылі, што дзеля збаўленьня душы трэба ўстрымлівацца ад усяго, што дае насалоду целу.

Фэрапэўты праводзілі яшчэ стражэйшае жыццё, дазваляючы сабе есці хлеб толькі адзін раз на дзень, увечары. Усе іхнія імкненьні, як і эсэяў, былі скіраваны на ўнутранае самадасканаленне чалавека. У малітве, чытаньні закону Божага праходзіла амаль ня ўсё іхняе жыццё. Сэкта гэная найболей была пашырана ў Эгіпце сярод юдэяў, якіх не здавальняў вузка-матар'яльны кірунак жыцця большасьці тагочаснага юдэйства.

Асобна ад усіх вышэйразгледжаных рэлігійных сэктаў стаіць нацыянальная партыя **зілотаў** *), якія гарэлі страшэннаю ненавісьцяй да сваіх прыгнятальнікаў — рымлянаў і лятуцелі аб зямным царстве Мэсіі. Яны няраз падбівалі народ бунтавацца проці рымскае ўлады.

§ 96. Чаканьне Мэсіі.

Найвышэйшага напружаньня чаканьне Мэсіі дасягнула, разумеецца, у юдэяў. Спыненьне павадыроў і кіраўнікоў народу з дому Юдавага, надыходжаньне тэрміну спаўненьня прароцтва Данілы аб 70-х сядмінах і іншыя прароцтвы і праобразы паказвалі на хуткае „спаўненьне часу“. На гэта-ж паказваў і ўнутраны стан яўрэйскага народу, раскінутага па ўсім сьвеце, разьдзіранага дамовымі войнамі і барацьбою партыяў і сэктаў, зжыўшага „дух“ закону, размяняўшага сябе на мноства падрабязных прадпісаньняў раббінаў, не даваўшых здаволеньня ні розуму ні сэрцу. Чаканьне Мэсіі было да таго жывое, што кіраўнікі яўрэйскага народу з роду Макавеяў прымалі ўладу толькі ўмоўна, „пакуль ня ўстане Прарок верны“. Як толькі зьяўляўся які-колечы выдатны прарок ці казальнік, дык усе пыталіся, ці ня Хрыстос гэта? Але мала хто з юдэяў, — толькі найболей пажылыя і асьвечаныя людзі, — чакалі запраўднага Мэсіі, як Закладчыка Царства Божага на зямлі. Большасьць не хацела ведаць Мэсіі ў зьневажальным відзе і, разам з фарысэямі, чакала ў постаці Мэсіі нязвычайнага зямнога цара-заваявальніка, які вызваліць народ з чужаземнага

*) „Зілот“ — з грэцкае мовы значыць „рупатлівец“.

ярма і дасьць бліскучасьць, багацьце і славу абранаму народу, адтрымаўшаму калісьці вялікія абяцаньні.

Чаканьне Мэсіі сярод паганцаў абварункоўвалася бязрадасным станам тагочаснага паганскага жыцьця. З пашырэннем асьветы, паганскія рэлігійныя вераваньні, заснованыя на абагаўленьні сілаў і зьяваў прыроды ці — як гэта было ў грэкаў і рымлянаў — на абагаўленьні чым-колечы выдатных людзей, іх лабрачыннасьцяў, вадаў і палаў—страцілі ўсялякае значэньне і выклікалі страшнае расчараваньне ў грамадзянстве. Народ болей ня верыў у сваіх багоў, бо і запраўды-ж гэта былі стварэньні ягонае фантазіі, і калі яшчэ што-колечы і заставалася ад рэлігіі, дык гэта прывязанасьць да абрадаў, да бліскучых цэрэмоніяў, якімі жрэцы і кіраўнікі народныя мавіліся падтрымліваць згасаўшае рэлігійнае пачуцьцё.

Моральнае становішча паганскага грамадзянства, заснованага на рабстве, прызваленьні, дэспатызьме ўлады, уціску адных клясаў грамадзянства другімі, было надта нахмурым і бязрадасным. Распушта перавышае ўсялякае выабражэньне. Грамадзянства, як пісалі сучасьнікі, было поўнае ўсялякае маны, няпраўды, злыдняў, карысталюбства, злосьці, забойства і г. д. Людзі, ня бачачы мэты ці сэнсу жыцьця, душыліся ад духоўнае пустаты і шукалі сабе выхаду ці ў раскашаваньні, купляючы яго цаною ўсялякага злачынства, ці ў самагубстве, якое зрабілася самым звычайным зьявішчам жыцьця. Лепшыя паганцы пачалі спадзявацца, што скульп-небудзь павінна прыйсьці збавеньне, калі не ад людзей, дык згары. Пад уплывам гэткага думанья, сярод паганскага грамадзянства пачало ажываць паданьне, якое захоўвалася яшчэ ад першабытнае рэлігіі, — паданьне аб залатым веку, калі чалавек знаходзіўся ў шчаслівым, бязьвінным стане. Гэтае паданьне адтрымала яскравае выражэньне нават у творах некаторых паганскіх пісьменьнікаў. Так, напр., поэт Віргіліі ўслаўляў дзяцёнку, які павінен узнавіць залаты век. Гэты дзяцёнак прынясе з неба спакой, шчодра ён будзе раздаваць свае дары; статкі ня будуць баяцца львоў; вол будзе араць без ярма і земляроб будзе працаваць паволі, не праліваючы поту твару свайго. У гэтых лятуценьнях бачаць водгукі прароцтва Ісайі, паводлуг словаў якога, ў царстве Мэсіі „воўк будзе жыць разам з ягнём, і барс

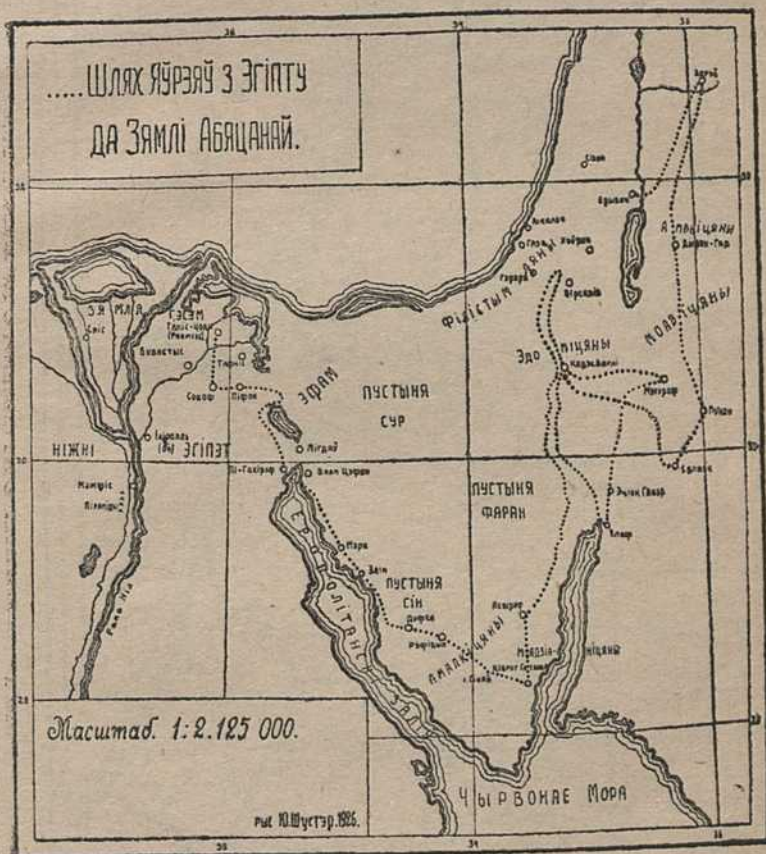
будзе ляжаць разам з казьянём, і цяля, і малады леў, і воўк будуць усе разам, і малое дзіця павядзець іх“. Вера ў Мэсію, як Збавіцеля ад усялякіх злыдняў і Закладчыка лепшых парадкаў жыцця, асабліва вабіла ўсіх пакрыўджаных і ўцісканых, якіх шмат было заўсёды ў паганскім сьвеце. З яшчэ вялікшаю сілаю пачала распаўсюджвацца гэтая вера, калі паганскі сьвет бліжэй пазнаёміўся з рэлігійнымі вераваньнямі юдэяў.

Словам, у апошні час перад Нараджэньнем Хрыстовым чаканьне Мэсіі было ўсеагульным. І гэты Мэсія, нарэшце, прыйшоў. Прыйшоў ня з царскіх палацаў, не абкружаны золатам, пышнасьцяй, урачыстасьцямі, не сярод захопленых клікаў натоўпу: прыйшоў нікому няведамы, нарадзіўшыся ў пячору, на сене ў ясьлях, пад ціхае бяляньне і жуйку пакорных авечак. Цешылася неба, агалашаючыся дзіўнаю песьняй ангелаў, цешылася зямля, паслаўшы першымі пакланіцца Нованароджанаму Збавіцелю скромных Віфлеемскіх пастухоў.

Адыйшло ў гісторыю жыцьцё „пад законам“, адкрылася першая старонка новага жыцця „пад благодацію“.

Стары Завет ад’жыў свой век, пачаўся Новы Завет.

..... Шлях яўрэяў з Эгіпту
да Зямлі Абяцанай.

Масштаб 1:2.125 000.

выд. Ю. Шустэр, 1886.

З Ы М Е С Т.

Стр.

I.

Гісторыя царквы ад стварэння сьвету да патопу
(5508—3246 г.г. да Хр. Нар.).

§ 1.	Тварэнне сьвету	3
§ 2.	Стварэнне першых людзей, шчаслівае жыццё іх у раі	6
§ 3.	Грэхпадзеньне першых людзей і яго вынікі. Абяцаньне Збавіцеля. Устанаўленьне ахвярапрынашэнняў	7
§ 4.	Жыццё першых людзей па-за раем. Дзеці Адама і Эвы. Забойства Авэля	10
§ 5.	Патомкі Каіна і Сіфа. Зьмяшэнне плямёнаў	11

II.

Гісторыя царквы ад патопу да Майсея (3246—1516 г.
да Хр. Нар.).

§ 6.	Сусветны патоп	13
§ 7.	Ахвярапрынашэнне Ноя. Непаважаньне Хамам бацькі. Прароцтва Ноя аб долі сыноў яго	15
§ 8.	Аб тым, як будавалася ў Вавілоне вежа да нябёс; расьсяленьне народаў	17
§ 9.	Паяўленьне ідалапаклонства	18

Час патрыярхаў.

§ 10.	Прызыванне Абрама і перасяленьне яго ў зямлю Ханаанскую	20
§ 11.	Разлука Абрама з Лотам	21
§ 12.	Вызваленне Лота з палону. Мэлхісэдэк, цар і сьвяшчэньнік Салімскі	22
§ 13.	Чацьвёртае зьяўленьне Бога Абраму. Агар і Ізмаіл	22
§ 14.	Завет Божы з Абрамам	23
§ 15.	Зьяўленьне Бога Абраму каля дуба Мамрыйскага	23

II

§ 16. Пакараньне Садому й Гаморы	24
§ 17. Нараджэньне Ісаака. Прынашэньне яго ў ахвяру Богу	26
§ 18. Жаніцьба Ісаака	28
§ 19. Дзеці Ісаака—Ісаў і Якаў	30
§ 20. Адход Якава ў Мэсапатамію. Зданьне таемнай драбіны. Жыцьцё Якава ў Лавана	32
§ 21. Паварот Якава на бацькаўшчыну	33
§ 22. Дзеці Якава. Прадажа Язэпа братамі ў Эгіпэт	34
§ 23. Язэп у Эгіпце	36
§ 24. Першая падарожжа ў Эгіпэт братоў Язэпа	37
§ 25. Другая падарожжа ў Эгіпэт братоў Язэпа	39

Яўрэі ў Эгіпце.

§ 26. Перасяленьне Якава ў Эгіпэт	40
§ 27. Прароцкае багаславеньне Якава дзецям. Сьмерць Язэпа	40
§ 28. Стан яўрэяў у Эгіпце па сьмерці Язэпа	42
§ 29. Многапакутны Іоў	43

III.

**Гісторыя царывы ад Майсея да цара Саула
(1516—1110 г.г. да Х. Н.).**

§ 30. Нараджэньне і ўзгадаваньне Майсея. Уцёк яго з Эгіпту	45
§ 31. Прызваньне Майсея. Паварот Майсея ў Эгіпэт	47
§ 32. Майсей і Аарон перад фараонам	48
§ 33. Казьні Эгіпцакця	49
§ 34. Пасха і выхад яўрэяў з Эгіпту	50
§ 35. Пераход яўрэяў цераз Чырвонае мора	52
§ 36. Вандраваньне яўрэяў па пустыні да Сінаю	52
§ 37. У гары Сінайскай. Дараваньне 10 прыказаньяў. Завет Бога з яўрэйскім народам	54
§ 38. Нарушэньне Завету з Богам—пакланеньне яўрэяў залатому цяляці. Аднаўленьне Завету	57
§ 39. Скінія Майсеева. Заснаваньне старазаветнае іерар- хія. Багаслужэньне. Сьвяты	57
§ 40. Грамадскія і моральныя пастановы Майсеевага законадаўства	61
§ 41. Асуджэньне яўрэяў на 40-гадовае вандраваньне	62
§ 42. Цудоўны пасах Аарона	63

III

- § 43. Вандраваньне яўрэяў у пустыні 64
- § 44. Прызначэньне Божае адносна Майсея і Аарона . 65
- § 45. Сьмерць Аарона. Мядзьяны зьмей 66
- § 46. Заваяваньне ўсходня-Іарданскае краіны. Прароцтва Валаама 67
- § 47. Апошнія распараджэньні Майсея і багаслаўленьне ім народу. Сьмерць Майсея 69
- § 48. Пятаніжжа Майсеева 69
- § 49. Зямля абяцаная 70
- § 50. Ісус Навін. Пераход яўрэяў праз Іардан 71
- § 51. Заваяваньне зямлі абяцанае 72
- § 52. Разьдзяленьне зямлі ханаанскае паміж каленамі ізраільскімі. Сьмерць І. Навіна 74

Часы судзьдзяў (1450—1110 г. да Х. Н.).

- § 53. Стан яўрэяў у часе судзьдзяў 75
- § 54. Гэдэон 77
- § 55. Самсон 78
- § 56. Першасьвяшчэньнік і судзьдзя Іліі. Хлапец Самуіл. Каўчэг завету ў палоне 80
- § 57. Паварот каўчэга завету. Высьведчаньні Самуіла. Усенароднае пакаяньне яўрэяў 81
- § 58. Самуіл — судзьдзя. Заснаваньне ім прароцкае школы. Вымаганьне народам цвёрдае ўлады . . 83

IV.

Гісторыя царывы ад цара Саула да палону Вавілонскага (ад 1110 г. да 589 г. да Х. Н.).

А. Час цароу — да разьдзяленьня царства юрэйскага (1110—980 г. г. да Х. Н.).

- § 59. Абраньне і памазаньне Саула на царства 85
- § 60. Непаслухмянасьць Саула і застаўленьне яго Богам 86
- § 61. Памазаньне Давіда на царства. Давід пры двары Саула 87
- § 62. Узьвышэньне Давіда. Варожасьць Саула да Давіда. Сьмерць Саула 88
- § 63. Зацараваньне Давіда, заваяваньне Ерусаліму. Новая скінія. Перанос у яе каўчэга завету. Думка аб пабудове Храму 89
- § 64. Злачынства Давіда і яго каляньне 95

- § 65. Бядоты ў кіраваньне Давіда. Паўстаньне Авэсалома 96
- § 66. Апошнія гады кіраванья Давіда. Сьмерць яго. Давід, як прарок і псалмапесьняр 98
- § 67. Цар Сялямон, яго мудрасьць 99
- § 68. Будова і асьвячэньне храму ерусалімскага . . . 101
- § 69. Слава Сялямона. Яго моральны ўпадак і раскаяньне. Сьмерць Сялямона 103

Б. Час цароў ад разьдзяленьня царства да палону Вавілонскага (980—589 г. да X. Н.).

Гісторыя царства Ізраільскага і Юдэйскага.

- § 70. Агульны агляд пэрыяду трох вялікіх цароў і прычыны, якія падрыхтавалі разьдзяленьне царства яўрэйскага 107
- § 71. Разьдзяленьне яўрэйскага царства на ізраільскае і юдэйскае 108
- § 72. Кароткі агульны агляд гісторыі царства юдэйскага і ізраільскага 109
- § 73. Кароткі агляд гісторыі царства ізраільскага . . . 110
- § 74. Кароткі агляд гісторыі юдэйскага царства 116
- § 75. Прарокі часу разьдзяленьня царстваў. Агульны агляд 121
- § 76. Прарокі царства ізраільскага 122
- § 77. Прарокі царства юдэйскага 125
- § 78. Малыя прарокі 128

V.

Гісторыя царывы ў пэрыяд ад палону Вавілонскага да прыходу І. Хрыста (з 589 г. да X. Н.).

А. Панаваньне Вавілонскае.

- § 79. Становішча юдэяў у палоне Вавілонскім 128
- § 80. Прарок Даніла і тры хлапцы: Ананія, Азарыя і Місаіл 130
- § 81. Валтасар і ўпадак царства Вавілонскага 133

Б. Панаваньне Міда-Пэрсідзкае (529—332 г. да X. Н.).

- § 82. Юдэі пад уладаю Дарыя Мідзяніна. Значэньне Данілы ў новым царстве. Даніла ў рову львіным. Праецтва Данілы аб 70 сядмінах 134

- § 83. Паварот юдэяў з палону 135
- § 84. Пабудова юдэямі другога Храму ў Ерусаліме.
Прарокі Агэй і Захарыя 137
- § 85. Эздра і яго дзеяльнасьць: узнаўленьне закону
Майсеевага, заснаваньне Вялікае Сынагогі і ўста-
наўленьне старазаветнага канону 138
- § 86. Дзеяльнасьць Нээміі. Узнаўленьне муроў Ерусалімскіх. Апошні прарок Малахія 140
- § 87. Гісторыя Эсфіры і Мардохэя 142

В. Панаваньне Македонскае.

- § 88. Аляксандар Македонскі ў Ерусаліме. Будова храму
самарыйскага 144
- § 89. Юдэі пад уладаю Птолёмэяў. Пераклад 70 тлумачоў 146
- § 90. Юдэі пад уладаю цароў сырыйскіх. Прасьледаваньні Антыёха Эпіфана. Мучанікі за веру: Элеазар і 7 братоў Макавеяў 147
- § 91. Змаганьне яўрэяў за нацыянальную й рэлігійную
свабоду. Матафія і яго сыны. Юда і Сымон
Макавеі 149

Г. Панаваньне Рымскае.

- § 92. Пачатак Рымскага панаваньня 151
- § 93. Цар Ірад (37 г. да Х. Н.) 152
- § 94. Юдэі расьсяленьня. Прозэліты 153
- § 95. Рэлігійныя сэкты яўрэяў: фарысэі, садукэі, эсэі,
фэрапэўты; зілоты 155
- § 96. Чаканьне Мэсіі 157

Карта 40-гадовага вандраваньня яўрэяў у пустыні.
Карта Палестыны.

OPBRINGEREN DER ...
... ..

Бел. аддзел
Культуры і мастацтваў.

1964 г.

Бел. аддзел
1994 г.

Падрыхтоўваецца да друку таго-жа аўтара
„СВЯШЧЭННАЯ ГІСТОРЫЯ НОВАГА ЗАВЕТУ“.